

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Sulpici[i] Severi Presbyteri Opera Omnia

Sulpicius <Severus>

Amstelodami, 1665

Sulpici Severi Opuscula, Quæ complectuntur Vitam B. Martini, Epistolas,
Dialogos.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11490

SULPICII SEVERI
OPUSCULA,

Quæ complectuntur
VITAM B. MARTINI,
EPISTOLAS,
DIALOGOS.

OPUSCULA
JURIS SEVERI
VITAE MARTINI
EPISCOPI
DIALECTICIS

SULPICI SEVERI
AD DESIDERIUM, IN LIB. SUUM
DE VITA B. MARTINI

PRÆFATIO.

SEVERVS ² *Desiderio fratri carissimo salutem. Ego quidem*
³ *frater unanims, ⁴ libellum quem de vita sancti Martini scri-*
pseram,

IN LIB. SUUM DE VITA B. MAR-
TINI.] Lazius tria hæc opuscula
toto genere diversa, librum dico
de vita B. Martini, Epistolæ tres, ac
totidem Dialogos, unum opus facit.
hoc titulo, *de Vita B. Martini libri tres.*
Ac primo complectitur epistolam ad
Eusebium, & libellum Desiderio dedi-
catum; secundo epistolæ ad Aurelium
& ad Bassulam: tertio tres dialogos.
Quæ partitio ex libro ipsius mss. de-
prompta esse nequit; cum eidem illi,
novem mss. nostri constanter adversen-
tur, & in eam, quam ex iisdem attu-
limus, unanimiter conspirent. Quid,
quod ipse auctor ipsaque rei veritas il-
lam averfentur; ut suo loco docebimus.
Reliquum est igitur, ut ejus distin-
ctionis auctores habeat & secutus sit
Gennadium, Gregorium Turonensem,
& Abbatem Spanhaymensem. quod si
est; tamen ut Gennadii auctoritate ni-
ratur, non debuit epistolæ huius trium
librorum numero includere, quas Gen-
nadius exclusit. Neque ille trium li-
brorum meminit, sed duorum dumtaxat,
nempe libelli Desiderio nuncupati,
& Collationis Postumiani & Galli,
quam in duas deinde incisiones fecit.
Greg. Turonensis verba lib. x. historia-
rum accipienda verius existimem de tri-
plici scriptorum Severi genere, in ea-
dem propemodum re versantium, nem-
pe libello, epistolæ, & dialogis: nisi
mavis eo numero potius designari libel-
lum & duos posteriores dialogos, qui
unam eandemque rem exsequantur.
Nam quod ad Spanhaymensem attinet,

qui vitam in tres libros dispertit, &
Collationem in alteros totidem, tam
in eo verus est, quam illo, quod sub-
jungit, claruisse Severum anno Dom.
cccccx. *Giselinus.* Vitam Martini, no-
strum per omnia secuti, carmine scri-
pserunt, Paulinus libris vi. Venantius
Honorius Clementianus Fortunatus, Pi-
ctaviensis Episcopus lib. iv. Prosa Gre-
gorius Turonensis. Odo quoque Clu-
niacensis Abbas miracula quædam ejus,
diu post facta, recenset.

² *Desiderio fratri.*] Hunc Desiderium
in Galliis egisse, cum ex aliis, tum ex
eo certe constat, quod Paullinus ad Se-
verum suum litteras daturus, Victori
internuntio suas item adjunxit ad De-
siderium, quem, ut habet titulus, ap-
pellat sanctum & merito venerabilem
fratrem, & desideratissimum desideo-
rum suorum desiderium. Eas adeat,
qui hominem propius volet cognosce-
re. *Giselin.* Fuit Presbyter Gallus, qui
una cum Ripario Hieronymum excita-
vit, ut adversus Vigilantium scriberet.
Sic ipse Hieronymus testatur. *Baron.*

³ *Frater unanims.*] Ita omnes l mss.
epitheton omisit Lazius, vocem eo sæ-
culo sanctis scriptoribus usitatissimam,
ut indicio sunt tum epigraphæ episto-
larum Paullini ad Severum, tum ipsæ
epistolæ, quæ nonnunquam tertio quo-
que versu eam vocem repetunt. Vide
epistol. xiv. ad Severum. *Giselin.*

⁴ *Libellum quem.*] Sic & mox, libel-
lum edidi. & in fine dialogi primi, im-
mo ubique de libro hoc ut singulari lo-
quitur. quodque ad rem propius facit.

Ec 3 hoc

pseram, scheda sua premere, & intra domesticos parietes cohibere decreveram: quia, ut sum natura infirmus, judicia humana vitabam, ne (quod fore arbitror) sermo incultior legentibus displiceret, omniumque reprehensione dignissimus judicaret, qui materiam disertis merito scriptoribus reservandam, impudens occupassem. Sed petenti tibi sæpius, negare non potui. Quid enim esset, quod non amoris tuo, vel cum detrimento mei pudoris impenderem? Verumtamen ea tibi fiducia libellum¹ edidi, qua nulli à te prodendum reor, quia id spondesti. Sed vereor, ne tu ei janua sis futurus: & emissus semel, non queat revocari. Quod si acciderit, & ab aliquibus eum legi videris: bona id venia à lectoribus postulabis, ut res potius quam verba perpendant, & æquo animo ferant, si aures eorum vitiosus forsitan sermo perculerit: quia regnum Dei non in eloquentia, sed in fide constat. Meminerint etiam salutem saculo non ab oratoribus, sed à piscatoribus predicatam: cum utique, si utile fuisset, id quoque Dominus præstare potuisset. Ego enim cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse² didici, ut solæcismis non erubescerem: quia nec magnam istarum unquam rerum scientiam contigissem: & si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id³ destitidine tanti temporis perdidissem. Sed tamen ne nos maneat tam molesta defensio, suppresso, si tibi videtur, nomine, libellus edatur. Quod ut fieri valeat, titulum frontis erade, ut muta sit pagina: &, quod sufficit, loquatur materiam, non loquatur auctorem.

hoc epilogo librum claudit: Sed jam finem liber postulat. sermo claudendus est, &c. quid ni igitur à reliquis opusculis eum disparabimus, quem & solum edidit, & multo ante quam de aliis vel per somnium cogitaret. Immo, ut è locis modo laudatis liquido apparet, unus hic liber reliquorum princeps fuit occasio, atque auctor. *Gifelin.*

¹ Edidi.] Edendi verbo similiter usus est Paullinus epist. 3. ad Sever. Neque suf-

fecit litterarum ad nos editione maturari. *Gifel.*

² Didici.] In quibusdam mss. est, decidi pro didici: quod non displiceret, si meliores libri suffragarentur. & illa, apud me ipse, melius paullo, cum verbo didici, cohærent. *Gifelin.*

³ Destitidine.] Hanc vocem novam & fortasse nusquam alibi lectam, *Gifelin.* Severo restituit, secutus Mss. Trudon.

SULPICI SEVERI

DE

BEATI MARTINI

VITAE

LIBER.

Perique mortales studio gloriae saecularis inani-
ter dediti, exinde perennem (ut putabant) me-
moriam nominis sui quaesiverunt, si vitas cloro-
rum virorum stylo illustrassent. Quae res utique
non perennem quidem, sed aliquantulum tamen conceptae
spei fructum afferebat; quia & sui memoriam, licet incas-
sum, propagabant: & propositis magnorum virotum exem-
plis, non parva aemulatio legentibus excitabatur. Sed tamen
nihil ad beatam illam aeternamque vitam haec eorum cura
pertinuit. Quid enim aut ipsis occasura cum saeculo scripto-
rum suorum gloria profuit? aut quid posteritas emolumentum
tulit, legendo Hectorem pugnantem, aut Socratem philo-
sophantem? cum eos non solum imitari stultitia sit, sed non
acerrime etiam impugnare, dementia: quippe qui huma-
nam vitam praesentibus tantum actibus aestimantes, spes suas
fabulis, animas suas sepulcris dederint. Siquidem ad solam
hominum memoriam se perpetuandos crediderunt, cum ho-

Ee 4

minis

minis officium sit, perennem potius vitam, quam perennem memoriam, quærere, non scribendo, aut pugnando, vel philosophando: sed pie, sancte, religioseque vivendo. Qui quidem error humanus, litteris traditus, in tantum valuit, ut multos plane æmulos, vel inanis philosophiæ, vel stultæ illius virtutis, invenerit. Unde facturus mihi operæ pretium videor, si vitam sanctissimi viri, exemplo aliis mox futuram, perscripsero: quo utique ad veram sapientiam, & cœlestem militiam, divinamq; virtutem legentes incitabuntur. In quo ita nostri quoque rationem commodi ducimus, ut non inanem ab hominibus memoriam, sed æternum à Deo præmium expectemus. Quia & si ipsi non viximus, ut aliis exemplo esse possimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui esset imitandus. Igitur S. Martini vitam scribere exordiar, & quæ vel ante episcopatum, vel in episcopatu gesserit. Quamvis nequaquam ad omnia illius potuerim pervenire: adeo ea, in quibus ipse tantum sibi conscius fuit, nesciuntur: quia laudem ab hominibus non requirens, quantum in ipso fuit, omnes virtutes suas latere voluisset. Quanquam etiam ex his, quæ comperta nobis erant, plura omisimus: quia sufficere credidimus, si tantum excellentiora notarentur. Simul & legentibus consulendum fuit, ne quod his pareret copia congesta fastidium. Obsecro autem eos qui lecturi sunt, ut fidem dictis adhibeant: neque me quidquam, nisi compertum & probatum scripsisse, arbitrentur: alioqui tacere, quam falsa dicere, maluissent.

I. I G I T U R ¹ M A R T I N U S Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit, sed intra Italiam Ticini altus est, ² parentibus secundum sæculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen.

¹ Martinus Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit.] Μαρτίνου, δὲ τῶν οὐκ ἐπιφανῶν καὶ πτωχῶν. Sozom. III. c. 13. ² Parentibus secundum sæculi dignitatem non infimis.] Ἐπίσημοι καὶ πτωχοί. Sozomenus.

men. Pater ejus miles primum, post tribunus militum fuit. Ipse armatam militiam in adolescentia secutus, inter scholares alas¹ sub rege Constantio, deinde, sub Juliano Cæsare militavit: non tamen sponte: quia à primis fere annis, divina potius servitute, sacra illustri pueri spiravit infantia. Nam cum esset annorum decem, invitis parentibus ad Ecclesiam confugit, seque catechumenum fieri postulavit. Mox mirum in modum totus in Dei opere conversus, cum esset annorum duodecim, eremum concupivit: fecissetque votis satis, si ætatis infirmitas non obstitisset. Animus tamen aut circa monasteria, aut circa Ecclesiam semper intentus, meditabatur adhuc in ætate puerili, quod postea devotus implevit. Sed cum edictum esset à regibus, ut veteranorum filii ad militiam scriberentur, prodente patre, qui felicibus ejus actibus invidabat, cum esset annorum quindecim raptus & catenatus, sacramentis militaribus implicatus est, uno tantum servo comite contentus: cui tamen versa vice dominus serviebat: adeo ut plerumque ei & calceamenta detraheret, & ipse detergeret: cibum una caperent, hic tamen sapius ministraret. Triennium fere ante baptismum in armis fuit, integer tamen ab iis vitiis, quibus illud hominum genus implicari solet. Multa illi circa commilitones benignitas, mira caritas: patientia vero atque humilitas ultra humanum modum. Nam frugalitatem in eo laudare non est necesse, qua ita usus est, ut jam illo tempore non miles, sed monachus putaretur. Quibus rebus ita sibi omnes

¹ *Inter scholares alas.*] Alæ equitum, Cohortes peditum. Alæ dividebantur in Scholas, ut ex Vitruvio patet. *Salmaf.* Sic scripsi ex Trud. l. Parc. & Bethlem. Veteranorum enim filii scholares dicebantur, cum adolescentes armatam militiam sequerentur, ut ex Vegetio liquet, & xli. lib. Codicis, titulo, de scholarium privilegiis. iis scholis qui præerant (erant autem variæ, & plurimæ, ut ex Comment. Reip. Rom. La-

zii lib. 4. cap. 13. constat) modo capita scholarum, modo comites ac tribuni dicebantur: ut iidem auctores modo laudati memoriæ prodiderunt. *Giselinus.*

² *Sub rege Constantio.*] Sic feliciter emendavit Giselinus, cum antea legeretur *Constantino*. Quod nec de Constantino magno, nec filio ejus, intelligi, temporum rationes, & Martini ætas, permittunt.

omnes commilitones suos devinxerat, ut eum miro affectu venerarentur. ¹ Nec dum tamen regeneratus in Christo, agebat quendam bonis operibus ² baptismatis candidatum: assistere scilicet laborantibus, opem ferre miseris, alere egentes, vestire nudos, nihil sibi ex militiæ stipendiis præter quotidianum victum reservans: jam tum Euangelii non furdus auditor, de craftino non cogitabat.

II. Quodam itaque tempore, cum jam ³ nihil præter arma & simplicem militiæ vestem haberet, media hyeme, quæ solito asperior inhorruerat, adeo ut plerisque vis algoris exstingueret, obvium habet in porta Ambianensium civitatis pauperem nudum: qui cum prætereuntes, ut sui misererentur, oraret, omnesque miserum præterirent: intellexit vir Deo plenus, sibi illum, aliis misericordiam non præstantibus, reservari. Quid tamen ageret? nihil præter chlamydem, qua indutus erat, habebat: jam enim reliqua in opus simile consumpserat. Arrepto itaque ferro, quo incinctus erat, mediam dividit, partemque ejus pauperi tribuit, reliqua rursus induitur. Interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis esset, & truncatus habitu videretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quod nihil simile fecissent: cum utique plus habentes, vestire

¹ Nec dum tamen regeneratus in Christo.] Veteres baptismum absolute necessarium putabant ad regenerationem & salutem. Ambrosio libro de his qui initiantur cap. iv. *Credis Catechumenus, sed nisi baptizetur remissionem peccatorum non potest obtinere, neque gratia spiritualis munus haurire.* August. Tract. xiiii. in Johannem: *Quantumcunque Catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis portat, non illi dimittitur nisi quum pervenerit ad baptismum.* Sic & alii patres.

² Baptismatis candidatum.] Baptizandi olim erant albat. Paulinus epist. xii. ad Severum:

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos

Infantes niveos, corpore, corde, habitu. Multa ejus moris testimonia extant apud Ambrosium, Dionysium Areopagitam, Gregorium Turonensem v. Histor. xi. Socratem vii, 17. Rabanum Maurum & alios. *Juretus.*

³ Nihil præter chlamydem.] Fortunatus indicat eam more Romanorum militum albam fuisse, quod nec Severus nec Paulinus notarunt. Unde apud Marcellinum xv. & xxxi. *Candidati pro militibus.* Claudianus *niveas cohortes* vocat. In quartum consulatum Honorii. Sic & alii multi. *Idem.*

Adhuc

vestire pauperem sine sua nuditate potuissent. Nocte igitur infecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis suæ, qua pauperem texerat, parte vestitum. Intueri diligentissime Dominum, vestemque quam dederat, jubetur agnoscere. Mox ad Angelorum circumstantium multitudinem, audit Jesum clara voce dicentem: *Martinus¹ adhuc catechumenus, hac me veste contexit.* Vere memor Dominus doctorum suorum, (qui ante prædixerat: *Quamdiu fecistis hæc uni ex minimis istis, mihi fecistis*) se in paupere professus est fuisse vestitum: & ad confirmandum tam boni operis testimonium, in eodem se habitu, quem pauper acceperat, est dignatus ostendere. Quo viso, vir beatus non in gloriam est elatus humanam, sed bonitatem Dei in suo opere cognoscens, cum esset² annorum duodeviginti, ab baptismum convolvit. Nec tamen statim militiæ renuntiavit, tribuni sui precibus evictus, cui contubernium familiare præstabat. Etenim³ transacto tribunatus sui tempore, renuntiaturum se sæculo pollicebatur. Qua Martinus expectatione

¹ *Adhuc catechumenus.*] In quibusdam Ecclesiis Græcanicis; immo vel in plurimis, prima die dicebantur *Christiani* qua crediderant, & se credere professi erant, sequente die in *Catechumenos* conscribebantur, tertia exorcizabantur & insufflabantur, postea inter *Catechumenos* diu manebant audientes *Scripturas*, postremo baptizabantur. Cum baptismo autem simul comprehendebatur *chrismatio*, quia ultimus ejus erat actus. In Occidente similiter prima credendi professione fiebant *Christiani*, quam concilium *Eliberitanum* *fidem primam credulitatis* appellat *Can. xlii.* *Eos qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conversationis intra biennium placuit ad baptismi gratiam admitti debere.* Prima illa fidei credulitate cum impositione etiam manuum, quasi benedictione, recipiebantur inter *Catechumenos* & *Christiani* tum demum

dici incipiebant, ut liquet ex ejusdem concilii *can. xlii.* his verbis: *Qui aliquando fuerit Catechumenus & per infinita tempora nunquam ad Ecclesiam accesserit, si eum de clero quisque cognoverit esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles, placuit ei baptismum non negari.* Cum *Christiani* hoc modo fierent & hoc nomen mererentur ex prima fidei *Christianæ* professione, manuum impositione tunc etiam benedicebantur. *Salmas.*

² *Annorum duodeviginti.*] *Paulinus: Quatuor à lustris.*

³ *Transacto tribunatus sui tempore.*] Erant enim eo tempore milites fere *Christiani*: atque hoc illud est, cur *Julianus* ad demerendos militum animos antequam *Augustus* salutaretur, *Christianismum* simularit. Vide *Theodorum hist. Eccles. lib. iiii. cap. 4.* & *Nazianz. in eundem. Gifelin.*

I Solo

etatione suspensus, per biennium fere, postquam est baptisma consecutus, solo licet nomine, militavit.

III. Interea² irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæsar, coacto in unum exercitu apud Vangionum civitatem, donativum cœpit erogare militibus, ut est consuetudinis, singuli citabantur, donec ad Martinum ventum est. Tum vero oportunum tempus existimans, quo peteret missionem (neque enim integrum sibi fore arbitrabatur, si³ donativum non militaturus acciperet) *Hactenus*, inquit ad

[¹ Solo licet nomine.] Paulinus: *Sed solo nomine miles.* Militiam nomine tenuis cultam illi opponit, quam armatam in adolescentia sub Constantio securum esse supra dixit. *Giselin.*

[² Irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæsar.] De ipsa re, sic *Socrates* scribit lib. 6. hist. Trip. cap. 1. Post hæc igitur Imperator (Constantius) evocavit Julianum, & constituit Cæsarem, danisque ei conjugem Constantiam (Helenam vocat Ammianus lib. 15.) forem suam, contra Barbaros eum destinavit ad Gallias. Hi namque Barbari, quorum Imp. Constantius contra Magnentium auxilia petierat, cum nihil profuissent contra tyrannum, Romanorum vastabant urbes. & mox: *Et cum illi* (Barbari) *per legatos, litteras Imperatoris eos ad provincias invitantis ostenderent, &c.* Hæc igitur accidisse videntur ineunte anno illo, quo ipse consul primum cum Constantio Conf. VIII. in Gallias ad Alemannorum incursus coërcendos missus est. ii enim tum temporis Constantio aliis occupato, tantis viribus atque impetu è suis finibus in Gallias proruperant, easque nullo renitente adeo ad internecionem vastarant, pene ut eas Augustus pro deploratis habuerit, & Julianum patruelem fratrem ea una solaque de causa coactus sit in imperii societatem adsciscere. Adscitus igitur ille Fl. Arbetione, & Mavortio Lolliano *cos.* ipis Kal. Decemb.

Viennæ ut hibernaret, ex urbe egressus est ibi cum omnia ad bellum Gallicum necessaria comparasset; confecto raptim per Augustodunum, Antistiodorum, & Tricastas, perdifficili & periculoso itinere (omnia enim ea loca hostes populabundi infederant) Remis tandem exercitus suos conjunxit: atque inde per decem pagos Alemanam plebem aggressus, quæ Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, Vangionas & Maguntiacum civitates possidebant, eorumque territoria habitabant: primam omnium Brotomagum occupavit: ibique occurrentem Germanorum manum partim cecidit, partim fugæ celeritate salutem sibi quærere cœgit. Hæc è lib. xv. Ammiani pluribus adduxi, tum ut ipsi historiae lucem nonnullam afferrem, tum quod hoc uno loco tota Chronologiæ nostræ ratio & fundamentum nitantur. Omnino enim mihi persuadeo, B. Martinum hanc, de qua nunc agimus, missionem impetrasse Remis aut certe Brotomagi. ex quo & illud necessario efficitur, si biennio ante missionem baptismo fuerit initiatus, vigesimo fere ætatis anno militiæ sacramento exauctoratum fuisse, qui annus incidit in annum imperii Constantii xx. Urbis cond. M. CVII. Christi vero ccc. lvi. supputante Onuphrio. *Giselin.*

[³ Donativum.] Proprium hoc militis, ut congiarium civium & plebis. *Jur. Christi*

ad Cæsarem, *militavi tibi: patere ut nunc militem Deo: donativum tuum, militaturus accipiat: 1 Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.* Tum vero adversus hanc vocem Tyrannus infremuit, dicens, eum metu pugnae, quæ postera die erat futura, non religionis gratia, detrectare militiam. At Martinus intrepidus, immo illato sibi terrore constantior: *Si hoc, inquit, ignavia ascribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis adstabo: & in nomine Domini Jesu, 2 signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.* Retrudi ergo in custodiam jubetur, facturus fidem dictis, ut inermis barbaris objiceretur. Postea die hostes 3 legatos de pace miserunt, sua omnia seseque dedentes. Unde quis dubitet, hanc vere beati viri fuisse victoriam, cui præstitum sit, ne inermis ad prælium mitteretur. Et quamvis pius Dominus servare militem suum, licet inter hostium gladios & tela potuisset: tamen ne vel 4 aliorum morte sancti violarentur obtutus, exemit pugnae necessitatem. Neque enim aliam pro milite suo Christus debuit præstare victoriam, quam, ut subactis sine sanguine hostibus, nemo moreretur.

IV. Ex-

1 *Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.*] Hæc nihil pro Anabaptistis. Quanquam videatur vel Martinus, si hæc dixit, vel Severus, qui hæc scripsit, non recte Christianam libertatem intellexisse. Cur non pugnemus contra barbaros? Christiani cavere debent bella civilia contra fratres suos. Turcam, Tartarum, immanem belluam debellare, Christus non prohibet, sed jubet potius, si nos offendant & opprimant. Horn.

2 *Signo crucis.*] Veteres se cruce munierunt, non quod externo signo tantam vim adscriberent, sed ob fiduciam in mortem Christi. Chrysostr. Hom. 1.v. in Matth. *Crucem non simpliciter digito in corpore, sed magna profecto fide in mente formari oportet.* Crux transiens

apud puriorem Ecclesiam in usu fuit, non crux permanens.

3 *Legatos de pace miserunt.*] Si conjecturis locus est, scite huc quadrare possint verba illa Marcellini: *Igitur Agrippinam ingressus (recto itinere ex Brotomago) non ante motus est exinde, quam Francorum regibus furore mitescente perterritis, pacem Reip. firmaret, & urbem reciperet munitissimam.* Sed hæc conjectura tantum est, vera an falsa, viderint alii. Gifel.

4 *Aliorum morte sancti violarentur obtutus.*] Minucius in Octavio, de Christianis: *Nobis homicidium nec videre fas, nec audire.* Virgil. II. Æneid.

— *Nati me cernere letum*
Fecisti, & patrios sædasti sanguine vultus.

1 Episco-

IV. Exinde relicta militia, sanctum Hilarium, Pictavae¹ episcopum civitatis, cujus tunc in Dei rebus spectata & cognita fides habebatur, expetivit: & aliquamdiu apud eum commoratus est. Tentavit autem idem Hilarius, imposito Diaconii officio, sibi eum arctius implicare, & ministerio vincire divino. Sed cum sæpissime restitisset, indignum se esse vociferans: intellexit vir altioris ingenii, hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus injuriæ videretur. Itaque² exorcistam eum esse præcepit. Quam ille ordinationem, ne despexisse tanquam humiliorem videretur, non repudiavit. Nec multo post admonitus per soporem, ut patriam parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret, ex voluntate sancti Hilarii profectus est, multisque ab eo adstrictus precibus & lacrymis ut rediret, mœstus (ut ferunt) peregrinationem illam aggressus est, contestatus fratres, multa se adversa passurum. Quod postea probavit eventus. Ac primum inter Alpes devia secutus, incidit in latrones. Cumque unus securim elevatam in caput ejus librasset, ictum ferientis dextera sustinuit alter, vincētis tamen

1 *Episcopum.*] Presbyteri & Episcopi differabant sola ordinatione. Chrysostomus dixit, *μὲν τῆ ἡγετονία ἀναβῆσθαι* Episcopos supra presbyteros, hoc est, superiores esse sola ordinatione. Theophylactus presbyteros *μὲν τῆ ἡγετονία ὑποβῆσθαι*, id est, inferiores esse. Hoc plane est discrimen internæ potestatis quo Hieronymus scripsit majores presbyteris esse Episcopos, & inferiores presbyteros Episcopis, non vero potestatem externam gubernationis respexit. *Salmasius.*

2 *Exorcistam eum esse præcepit.*] Paulinus Nat. iv. Felicis:

— *Primis lector servivit in armis,
Inde gradum cepit, cui munus voce fideli,
Adjurare malos & sacris pellere verbis.*

Epistola vi. ad Amandum, vocat exorcistam dæmonis terribilem. Epist. xvi. ad Delphinum, ait ex nomine exorcistæ gravitatem assumi & reverentiam dari. Ut dubitem cur Severus ita vile officium putarit, ut injuriæ conjungat. *Furet.* In libro Pontificali Damasi, Cæjus Episcopus Romæ qui vixit sub finem tertii sæculi constituisse dicitur. *Si quis Episcopus esse mereatur, ut esset Ostiarius, Lector, Exorcista, Sequens, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & exinde Episcopus ordinarius.* Ubi *Sequentem* vocat qui Græcis ἀκολυθῶν, & Romanè *Acoluthum* voce Græca, & corrupta *Acolytum*. Septem ibi habes ordines Ecclesiæ, quorum summus est presbyter. *Salmasius.*

1 *Christi.*

men post tergum manibus, uni servandus & spoliandus traditur. Qui cum eum ad remotiora duxisset, percontari ab eo cœpit, quisnam esset? Respondit, ¹ Christianum se esse. Quærebat etiam ab eo, an timeret? Tum vero constantissime profitetur, numquam se fuisse tam securum, quia sciret misericordiam Domini maxime in tentationibus affuturam: ² se magis dolere illi, qui Christi misericordia, utpote latrocinia exercens, esset indignus. Ingressusque Euangelicam disputationem, verbum Dei latroni prædicabat. Quid longius morer? Latro credidit, persecutusque Martinum viæ reddidit, orans ut pro se Dominum precaretur. Idemque postea religiosam agens vitam visus est, ut hæc quæ supra retulimus, ab ipso audita dicantur. Igitur Martinus inde progressus, cum Mediolanum præterisset, diabolus in itinere, humana specie assumpta se ei obvium tulit, Quo tenderet, quærens? Cumque id à Martino responsi accepisset, se quo Dominus vocaret, intendere: ait ad eum, *Quocumque ieris, vel quacunque tentaveris, diabolus tibi adversabitur.* Tunc ei prophetica voce respondit: *Dominus mihi adiutor est, non timebo, quid faciet mihi homo.* Statimque è conspectu ejus inimicus evanuit. Itaque ut animo ac mente conceperat, matrem Gentilitatis absolvit errore, patre in malis perseverante: plures tamen suo salvavit exemplo. Deinde cum ³ hæresis Arriana per totum orbem & maxime intra Illyricum pullulasset, cum adversus perfidiam sacerdotum solus pæne acerrime pugnaret, multisque suppliciis esset affectus (nam publice virgis cæsus est, & ad extremum de civitate exire compulsus) Italianam

¹ *Christianum se esse.*] Hoc olim moris fuit omnibus Christianis, ut à Judice, aut in summis periculis de patria & origine interrogati, unum illud responderent, Christianos se esse. *Gistl.*

² *Se magis illi dolere.*] Similem loquendi formam observavi in vita Bese-

gesi Abbatis, c.v. his verbis, *dolere se illi, quippe quem videret diabolo subditum, &c.* loquitur de Pipino. Adservatur ea vita descripta manu in bibliotheca S. Trudonis.

³ *Hæresis Arriana per totum orbem.*] Supra XI. Hist. perturbato orbe terrarum.

¹ Hilarii,

liam repetens, cum intra Gallias quoque discessu sancti Hilarii, quem ad exsilium hæreticorum vis coëgerat, turbatam ecclesiam comperisset, Mediolani sibi Monasterium statuit. Ibi quoque eum Auxentius, auctor & princeps Arrianorum, gravissime infectatus est: multisque affectum injuriis, de civitate exturbavit. Cedendum itaque tempori arbitratus, ad insulam Gallinariam nomine secessit: comite quodam presbytero, magnarum virtutum viro. Hic aliquamdiu radicibus vixit herbarum: quo tempore Elleborum, venenatum, ut ferunt, gramen, in cibum sumpsit. Sed cum vim veneni in se grassantis vicina jam morte sensisset, imminens periculum oratione repulit, statimque omnis dolor fugatus est. Nec multo post cum sancto Hilario comperisset regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere, profectusque ad urbem est.

V. Cum

1 Hilarii, quem ad exsilium hæreticorum vis coëgerat.] Supra: Hilarius Pictavorum Episcopus, datur exilio. Vide ad eum locum notas.

2 Mediolani sibi Monasterium statuit.] Origo Monasteriorum ex persecutionibus fuit. Quas dum fugere conantur viri Sancti & innocentes, ad solitudines se receperunt, vel extra urbes, ubi eremi, vel in urbibus, ubi monasteria. Sic Martinus monasterium soli sibi struit Mediolani. Quod eremus dici non potest, nec monasterium hodierno sensu, ubi plures cohabitant. Horn.

3 Auxentius.] Eis Μεδιολάνον ἐλθάν, καὶ ἑωτὸν διέτριβεν ὑπεχώρησέν τε ἔρθεν ἐπιδοσλόμῳ τῷ Ἰωάννῳ αὐξεντίῳ Ἐπισκόπῳ, εἰδὲ αὐτὸς ὑγιᾶς ἔχειν πρὸς τὴν πίστιν ἐν νηαίᾳ σωελθόντων. Sozomen. III. 13.

4 Ad insulam Gallinariam nomine secessit.] Καὶ ἐπὶ πνα χρόνον ῥίξαις βοτανῶν ἄρκυμῳ, νήσον ἄκη ἐν λῶ

Γαλληνάεια καλῶσι· Μικρὰ ἢ αὐτὴ καὶ ἀνοικητὴ ἐν τῷ τυρρηνικῷ πελάγῳ κειμένη. Sozom. III. 13. & Niceph. IX. 19.

5 Elleborum, venenatum, ut ferunt.] Non quidem toto substantiæ genere ut sunt omnia δηλητήρια, sed quia natura alendæ minus idonea: qualia καθαρκικὰ omnia: quibus si quis abutatur, mera fiunt venena. Giselin.

6 Hilario comperisset regis pœnitentia.] Severus secundo libro Sacrae historiæ sibi ipsi est interpres, cum ait, Hilarium quasi discordiæ seminariæ & perturbatorem Orientis redire ad Gallias iussum esse, absque exsilio indulgentia, id est, non remisso tamen ei exsilio, ita ut ei, undè exsulandum erat, ibi etiam tum exsuli degendum esset. Pœnitebat videlicet impium Imp. eo relegatum fuisse Hilarium, ubi suis Arrianis multo plus mali & damni daret, quam in ipsa Gallia fuerat daturus. Ratio ex ipsa historia petendâ, quam Severo nemo accuratius descripsit. Giselinus.

I Monaste-

V. Cum jam Hilarius præterisset, ita eum est vestigiis profecutus: cumque ab eo gratissime fuisset susceptus, haud longe sibi ab opido¹ monasterium collocavit. Quo tempore se ei quidam catechumenus junxit, cupiens sanctissimi viri institui disciplinis: paucisque interpositis diebus languore correptus, vi febrium laborabat. Ac tum Martinus forte discesserat: & cum per triduum defuisset, regressus corpus exanime invenit: ita subita mors fuerat, ut² absque baptisate humanis rebus excederet, corpus in medio positum tristi mœrentium fratrum frequentabatur officio, cum Martinus flens & ejulans accurrit. Tum vero sanctum spiritum tota mente concipiens, egredi cellulam, in qua corpus jacebat, cæteros jubet: ac foribus obsertatis, super exanimata defuncti fratris membra posternitur: & cum aliquamdiu orationi incubuisset, sensissetque per spiritum Domini adesse virtutem, erectus paullulum, & in defuncti ora defixus, orationis suæ ac misericordiæ Domini intrepidus exspectabat eventum: vixque duarum fere horarum spatium intercesserat: vidit defunctum paullatim membris omnibus commoveri, & laxatis in usum videndi palpitare luminibus. Tum vero magna ad Dominum voce conversus gratias agens, cellulam clamore compleverat: quo audito, qui pro foribus astiterant, statim

tim

¹ Monasterium collocavit.] Ligugiacum id posteri appellarunt, quadraginta distans ab urbe Pictaviensi stadiis, designante Greg. Turonensi. Idem.

² Absque baptisate humanis rebus excederet.] Veteres baptismum absolute necessarium asseruerunt ad salutem de adultis. Id probant loca Ambros. lib. de his qui initiantur, c. IV. & August. Tract. XIII. in Johannem producta. Quibus adde hæc. Author de fide ad Petrum cap. III. absque sacramento baptismatis, præter eos, qui in Ecclesia sine baptisate pro Christo sanguinem fundant, nec ut-

gnum caelorum potest quisquam accipere, nec vitam æternam. Et Author apud Augustin. de eccles. dogm. cap. LXXIV. Baptizatis tantum iter esse salutis credimus. Nullum Catechumenum, quamvis bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta implentur. Interdum tamen de hæc severitate remiserunt. Sic Ambrosius in Orat. in obitum Valentini junioris, alloquens sorores ejus: Hunc sua pietas abluit & voluntas. Non amisit gratiam quam poposcit.

tim irrunt. Mirum spectaculum, quod videbant vivere, quem mortuum reliquissent. Ita redditus vitæ, statim baptisina consecutus, plures postea vixit annos: primusque apud nos Martini virtutum vel materia vel testimonium fuit. Idem tamen referre erat solitus, se corpore exutum ad tribunal iudicis ductum, deputatumque obscuris locis & vulgaribus turbis tristem excepisse sententiam: tum per duos angelos iudici fuisse suggestum, ¹ hunc esse pro quo Martinus oraret: ita per eisdem angelos se iussum reduci, & Martino redditum, vitæque pristinae restitutum. Ab hoc primo tempore beati viri nomen enituit, ut qui sanctus jam ab omnibus habebatur, potens etiam & ² vere Apostolicus haberetur.

VI. Nec multo post, dum ³ agrum Lupicini cuiusdam honorati secundum sæculum viri præteriret: clamore & luctu turbæ plangentis excipitur. Ad quam sollicitus cum astitisset, & quis esset hic fletus, inquireret, indicatur, unum è familia servulum laqueo sibi vitam extorsisse: quo cognito, cellulam, in qua corpus jacebat, ingreditur: exclusisque omnibus turbis, superstratus corpori, aliquantisper oravit: mox vivifcente vultu, marcescentibus oculis

¹ *Hunc esse pro quo Martinus oraret.*] Hæc jam illo ævo superstitio invaluit, juvari viventium intercessione mortuos. Primus Tertullianus meminit, & ex traditione ortam consuetudinem fatetur, *De corona militis*. Cæteri diu dubitanter locuti sunt, Augustinus, Chrysostomus, alii. Cyprianus orthodoxus: *Quando hinc excessum est, nullus jam penitentiæ locus, nullus satisfactionis effectus*. Ex hoc commento fabulosus purgatorii ignis succensus est, ad quem se pingues Monachi calefaciunt. *Horn.*

² *Vere Apostolicus.*] Ex hac de Martino opinione, orta diu post controversia, an sine hæresi Apostolis conferri queat? Quod propugnat multis argumentis Odo Abbas Cluniacensis

peculiari tractatu, in quo Martinum Apostolis ubique comparat, & eo titulo dignissimum esse probare vult. Cæterum mera nugæ & ludibria sunt. *Horn.*

³ *Agrum Lupicini cuiusdam.*] Meminerunt facti consulares cuiusdam Fl. Lupicini consulis eodem illo anno, quo Gratianus Augustus creatus. Sive autem ager hic ejusdem Lupicini fuerit, quod vero non est absimile; sive alius: nobis satis fuit, adducto exemplo veram scripturam constituere, alias ab eo nomine evariantes pro falsis ducere. *Giselmus*. Sic & Paulinus & Fortunatus eum vocant. Cuspinianus *Comment. in Chronicon Cassiodori*, putat hunc esse Lupicinum qui Consul fuit cum Jovino sub Valentiniano Imperatore. *Juret.*

in ora illius defunctus erigitur: lentoque conamine enifus assurgere, deprehensa beati viri dextera, in pedes constitit atque ita cum eo usque ad vestibulum domus, turba omni inspectante, processit.

VII. ¹ Sub idem fere tempus ² ad episcopatum Turonicæ ecclesiæ petebatur: sed cum erui à monasterio suo facile non posset, ³ Ruricius quidam, unus è civibus, uxoris languore simulato, ad genua illius provolutus, ut egrederetur obtinuit. Ita dispositis jam in itinere civium turbis, sub quadam custodia ad civitatem usque deducitur. Mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo oppido, sed etiam ⁴ ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda conven-

rat.

¹ *Sub idem fere tempus.*] A. ccc. lxxv. iv. Non. Jul. Gregor. Turon. 11. Hist. Franc. 14. & 1. Miracul. 6. Nam cum sedisse eum dicat Gregorius Turon. annos xxvi. menses iv. dies xxvii. pervenisse oportet ad A. ccc. i. ad quod usque tempus Martinum vixisse, ex Severo colligimus. Ac licet à Severo discrepet Gregorius, dum ait viii. anno Valentiniani Martinum fuisse electum Episcopum: præstat tamen audire Severum. *Baron.*

² *Ad Episcopatum Turonicæ ecclesiæ petebatur.*] De ætate B. Martini hic verbum nullum Greg. Turonensis, qui illum Attico & Cæsario Coss. anno ætatis 81. episcopatus vero 26. mortuum scribit, indicare iisdem verbis videtur, eum 55. ætatis anno ad Episcopatum fuisse allectum. Quæ omnia quam vera sint, ex auctoris nostri verbis expendamus. Constat ex superioribus B. Martinum tertio post baptismum suum anno, Hilario aliquandiu convixisse: eidemque post quintum annum ab exilio ad ἐπισκοπῆς suæ sedem redeunti, Romæ occurrisse, indeque cum illo ad Pictavos reverso non procul ab oppido sibi monasterium adificasse. Est autem verisimile, egisse tum illum ætatis annum 27. Auctor igitur

dum res deinde gestas ordine persequitur, non aliis vitur transitionibus, quam, *Quo tempore: & Non multo post: item, Sub idem fere tempus.* Amabo lector, num his transitionibus triginta annorum spatium videatur posse designari? Dabo nunc aliud, quod totam Gregorii rationem multo fœdus turbet. Dialog. 2. cap. 6. ait Severus Martino suum primum episcopatum datum Valentiniano seniore rerum potiunte. Fuerunt ille, ut minimum, Valentiniani annus 4. Christi vero 367. Inde jam certo & evidenti argumento evincam B. Martinum eo tempore non 53. ætatis annum, sed 33. demum egisse. nam inter exauctoritatem ejus & eum quem nominavi annum, tantum 12. interjiciuntur. *Giselin.*

³ *Ruricius quidam.*] Sic optimi libri. Et Ruricium Præsidem lego apud Marcellinum lib. 27. *Idem.*

⁴ *Ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda.*] Presbyteri cum diaconis, non sine populi suffragio olim Romæ & Alexandria sive primum presbyterum, sive Episcopum elegerunt & ordinarunt. Multa ejus moris vestigia extant, in libro Pontificali Damasi, & in vitis Romanorum Episcoporum, etiam quarto seculo, sub Constantino & Constantio.

Ff 2

Leo

rat. Una omnium voluntas, eadem vota, eademque sententia, Martinum episcopatu esse dignissimum, felicem fore tali Ecclesiam sacerdote. Pauci tamen, & nonnulli² ex Episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati, impie repugnabant, dicentes: *Scilicet contemptibilem esse personam, indignum esse episcopatu, hominem vultu despicabilem, veste sordidum, crine deformem.* Ita à populo sententiæ sanioris hæc illorum irrita dementia est, qui illustrem virum, dum vituperare cupiunt, prædicabant. Nec vero aliud his facere licuit, quam quod populus Domino volente cogebat. Inter Episcopos tamen qui affuerat, præcipue Defensor

Leo Epist. xv. de ordinationibus Episcoporum: *Teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus & plebis.* Hæc igitur quatuor requirebantur in electione ministri. Ordinandi etiam coram Ecclesia prædicari soliti. Lampridius in Alexandro Severo: *Dicebatque grave esse, cum id Christiani & Judæi facerent in prædicandis suis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus. Quid autem sit prædicare, ostendunt paulo antecedentia; Nomina eorum proponebat hortans populum, ut si quis quid haberet eriminis, probaret manifestis rebus.* Salmasius.

1 Ex Episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati.] Cum Episcopus esset eligendus aut presbyter aliquis, omnes presbyteri qui parœcias suas singuli curabant, ad matricem illam Ecclesiam & principalem, relictis titulis suis solebant convenire, ut electioni & ordinationi clericorum interessent ac subscriberent. Salmasius.

2 Veste sordidum.] Qua utebantur Ascetæ. Hieron. Epist. xv. ad Rusticum: *Sordidæ vestes candidæ mentis indicia sunt. Vilis tunica contemptum sculi probet.* Monachi olim, ut Cynici, sordes affectarunt. Nam quam semel tunicam induissent, nunquam exuebant priusquam

penitus tota usû detrita & scissa esset, ac de altera habenda cogitandum foret. Hieronymus in vita Hilarionis: *Saccum quo semel fuerat indutus nunquam lavans, & superfluum esse dicens munditiis in cilicio quævere, nec alteram tunicam mutavit. nisi prior penitus scissa esset.* Quantum sordium putamus contraxisse talem tunicam? Rutilius Gallus in Itinerario illuviem & squalorem Monachorum non semel exagitat. De Capraria:

Squalet lucifugis, insula tota viris.

Hi sese Grajo Monachos cognomine dicunt.

Et alio loco de Solitario:

Infelix putat illuvie cœlestia pasci.

Salmasius.

3 Crine deformem.] Qui, ut moris squalentibus, impexus, rigidus, incompositus. Alias tondebant Monachi & clerici, solo capillorum circulo circa aures relicto. Concil. Tolet. xv. c. 40. Isidor. de Offic. Eccles. II. 4. Non ergo tum radebant. Hieronymus in Ezechielis cap. 44. *Discimus hic nec calvitiam novacula esse faciendam, nec ita adpressum tondendum caput, ut rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos dimittendos ut operata sit cutis.* Idem Clemens III. Pædag. cap. xi. Optatus II. contra Parm.

1 Psal-

fenfor quidam nomine, dicitur restitisse: unde animadver-
sum est, graviter illum lectione prophetica tunc notatum.
Nam cum fortuito lector, cui legendi eo die officium erat,
interclusus à populo defuisset, turbatis ministris, dum ex-
spectatur qui non aderat, unus è circumstantibus sumpto
¹ psalterio, quem primum versum invenit, arripuit. Psalmus
autem erat: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem
propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & defensorem.* Quo
lecto clamor populi tollitur, ² pars diversa confunditur. At-
que ita habitum est, divino nutu psalmum hunc lectum
fuisse, ut testimonium operis sui Defensor audiret, quia ex
ore infantium atque lactentium in Martino Domini laude
perfecta, & ostensus pariter & destructus est inimicus.
Jam vero sumpto episcopatu, qualem se quantumque præ-
fiterit, non est nostræ facultatis evolvere. Idem enim con-
stantissime perseverabat, qui prius fuerat. Eadem in cor-
de ejus humilitas, ³ eadem in vestitu ejus vilitas erat: atque
ita plenus auctoritatis & gratiæ, implebat episcopi di-
gnitatem, ut non tamen propositum monachi, virtutem-
que desereret. Aliquamdiu ergo ⁴ adhærente ad Ecclesiam
cellula usus est: deinde cum inquietudinem frequentan-
tium ferre non posset, duobus fere extra civitatem milibus
mona-

¹ *Psalterio*] Cujus usus tum in Eccle-
sia & Monasteriis invaluit.

² *Pars diversa.*] Sic Giselinus corre-
xit, putans vocem, *adversa*, subditivam
esse & merum redolere Scholion. At lo-
cus Paulini lib. II.

*Adversæ penitus revomens molimina
partis,*

innuit Latine dici, partem adversam.
Sic & Symmachus & Sidonius loquun-
tur. *Fureus.*

³ *Eadem in vestitu ejus vilitas erat.*] Nondum ergo illa vestimentorum va-
rietates in Ecclesia invaluerat. *Primis
temporibus communi vestimento induti
Missas agebant, sicut & hactenus qui-*

dam Orientalium facere prohibentur. Wa-
lefridus Strabo de Reb. Eccles. cap.
xxiv.

⁴ *Adhærente ad Ecclesiam cellula.*] Ecclesiam pro templo ponit, more secu-
li sui. De quo supra ad lib. II. Isido-
rus Peleusiota distinguit apposite inter
ἐκκλησιαστήριον & ἐκκλησίαν, &
quam vocat *ἀθροισμὸν τῶν ἀγίων τὸ ἐξ
ὀρθῆς πίστεως καὶ πολιτείας ὁρίσεως συ-
κεκροτημένον.* Addit: *ἄλλο ἐστὶν ἐκκλη-
σιαστήριον, ἢ μὴ γὰρ ἐξ ἀμώμων ψυ-
χῶν συνείσθηκε, τὸ δὲ ἀπὸ λίθων καὶ ξύ-
λων οἰκδομεῖται.* Vide Spanhem. III.
Dub. Euangel. LXXVII.

monasterium sibi statuit. Qui locus tam secretus & remotus erat, ut eremi solitudinem non desideraret. Ex uno enim latere, præcisa montis excelsa rupe ambiabatur: reliquam planiciem Liger fluvius reducto paullulum sinu clauferat: una tantum eademque arcta admodum via adiri poterat: ipse ex lignis contextam cellulam habebat. Multi quidem è fratribus in eundem modum, plerique saxo superjecti montis cavato, receptacula sibi fecerant. Discipuli vero octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri instituebantur. Nemo ibi quidquam proprium habebat: omnia in medio conferebantur. Non emere, aut vendere (ut plerisque monachis moris est) quidquam licebat. Ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas deputabatur: majores orationi vacabant. Rarus cuiquam extra cellulam fuit egressus, nisi cum ² ad locum orationis conveniebant. Cibum una omnes post horam jejunii accipiebant. Vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coëgisset. Plerique, ³ camelorum fetis vestiebantur. Mollior ibi habitus pro crimine erat. Quod eo magis sit mirum necesse est, quod multi inter eos ⁴ nobiles habebantur, qui longe aliter educati, ad hanc se humilitatem

& pa-

¹ *Monasterium sibi statuit.* Id, si bene memini, posteri Maus monast. dixerunt, in quo & Basilicam B. Petro & Paulo dedicavit. Gregor. Turonensis lib. 10. *Giselinus.* Monasteria veterum ut plurimum fuerunt Scholæ publicæ. *Chrysost.* III. contra Vituperat. vitæ Monasticæ. Idem ex sequentibus Severi verbis apparet. Dicit enim in monasterio Martini octoginta discipulos fuisse. Erant autem laici, non clerici, nedum diaconi vel presbyteri. Hieron. ad Heliodor. *alia Monachorum est causa, alia Clericorum. Clerici pascunt oves, ego pastor.* Concil. Chalced. cap. IV. provisum ne Monachi se Ecclesiasticis negotiis immisceant.

² *Ad locum orationis.] Et καπτύρα*

& καπτύρα quæ in territorio erant, cui præerat Episcopus, cum suis presbyteris ei subiacebant. Nam & καπτύρα & monasteria habuere presbyteros præpositos, qui monachis sacramentum eucharistiæ administrabant, & synaxin tenebant. *Salmasius.*

³ *Camelorum fetis.] Paulinus II. Multis vestis erat fetis contexta Cameli. Vide ejus Epistolam ad Severum: & epistola 7. ad eundem: conservuli & compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus cilicibus humiles.*

⁴ *Nobiles.] Vide infra cap. 24. Pauli. Nam multos illic præco de sanguine claves*

Traxerat ad talem prudens sententia vitam.

3 Velus

& patientiam coëgerant; pluresque ex his postea episcopos vidimus. Quæ enim esset civitas, aut Ecclesia, quæ non se de Martini monasterio cuperet habere sacerdotes?

VIII. Sed ut reliquas virtutes ejus, quas in Episcopatu egit, aggrediar, erat haud longe ab opido proximus monasterii locus, quem falsa hominum opinio, velut confepultis ibi martyribus sacraverat. Nam & altare ibi à superioribus Episcopis constitutum habebatur. Sed Martinus non temere adhibens incertis fidem, ab his qui majores natu erant presbyteris, vel clericis, flagitabat sibi nomen martyris, vel tempora passionis ostendi: grandi se scrupulo permoveri, quod nihil certi constans sibi majorum memoria tradidisset. Cum aliquamdiu ergo à loco illo se abstinuisset, nec derogans religioni, quia incertus erat: nec auctoritatem suam vulgo accommodans, ne superstitione convalesceret: quodam die paucis secum adhibitis fratribus, ad locum pergit. Deinde super sepulcrum ipsum astans, oravit ad Dominum, ut quis esset, vel cujus meriti sepultus, ostenderet. Tum conversus ad lævam, vidit prope affi-

¹ Velut confepultis ibi martyribus sacraverat. Martyria, id est, loca & monumenta sacra Sanctis Martyribus & Confessoribus erecta. Ammian. xxii. Cineres projecit in mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis supremis, ades iis exstruerentur ut reliquiis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas, adusque gloriosam mortem intemperate fide progressi, & nunc martyres appellantur. Augustinus xxii. Civ. Dei 10. Nos Martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, fabricamus. Neque ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus, sed uni Deo sacrificium immolamus. Eorum reliquias sub altari ponebant, Ambros. x. epist. 85. sub finem. Durand. in Rationali, Prudent. III. *De se Quædam* de Eulalia.

Offibus altar & impositum. Cyrillus Eremita in Vita Euthymii: Corpus beati Viri transfert ad adem quam recenter fuerat fabricatus, & in sacro deposit loculo, ut nunquam possit amplius aperiri.

² Nec derogans religioni. Gregorius Thaumaturgus, gentilium ferias in festa Sanctorum Martyrum mutavit, sicut Gregorius Nyssenus in vita ejus testatur. Theodoretus de Evangelicæ veritatis cognitione lib. viii. Pro Pandiis, & Diasis & Dionysiis, hoc est Jovis Liberique patris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thoma, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisque sanctis martyribus, solemnitates, populari epulo, peraguntur. Hæc enim consuetudo fuit ut ad memorias martyrum epulas facerent.

pe assistere, umbram sordidam, trucem. Imperat, nomen meritumque ut loqueretur. Nomen edicit, de crimine confitetur, *latronem se fuisse, ob scelera percussum, vulgi errore celebratum, sibi nihil cum Martyribus esse commune; cum illos gloria, se pœna retineret.* Mirum in modum vocem loquentis, qui aderant, audiebant, personam tamen non videbant. Tum Martinus, quid vidisset, exposuit: iussitque ex eo loco altare, quod ibi fuerat, submoveri: utque ita populum superstitionis illius absolvit errore.

IX. Accidit autem insequenti tempore, dum iter ageret, ut Gentilis cuiusdam corpus, quod ad sepulcrum cum superstizioso funere deferebatur, obvium haberet: conspicatusque eminus venientium turbam, quidnam id esset ignarus paullulum stetit: nam fere quingentorum passuum intervallum erat, ut difficile fuerit dignoscere quid videret. Tamen quia rusticam manum cerneret, & agente vento linteamina corpori superjecta volitarent, profanos sacrificiorum ritus agi credidit; quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo, ¹ simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia. Elevato ergo in adverso signo crucis, imperat turbæ, non moveri loco, onusque deponere. Hic vero mirum in modum videres miseros primum velut saxa riguisse. Dein, cum promoveri se summo conamine niterentur, ultra accedere non valentes, ridiculam in vertiginem rotabantur: donec victi pondere, corporis onus deponunt: attoniti & semet invicem aspectantes, quidnam sibi accidisset, taciti cogitabant. Sed beatus vir cum comperisset, exsequiarum esse illam frequentiam, non sacrorum, ² elevata rursus manu,

¹ *Simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia.*] Hæc gentilium ambarvalia fuerunt. Candidus color in sacris usitatus, velut puritatis indicina. Unde

& Arabibus Apostoli dicuntur, quasi, *Viri albis vestibus induti.* Ita enim vocem eam Retinensis in versione Alcorani explicat. *Seldenus.*

² *Elevata rursus manu.*] Pro quo Paulinus

nu, dat eis abeundi & tollendi corporis potestatem. Ita eos & cum voluit, stare compulit: & cum libuit, abire permisit.

X. Item, dum in vico quodam templum antiquissimum¹ diruisset, & arborem pinum, quæ fano erat proxima, esset aggressus excidere, tum vero antistes loci illius, cæteraque gentilium turba cœpit obsistere: & cum iidem illi dum templum evertitur, imperante Domino quievissent, succidi arborem non patiebantur. Ille eos sedulo commonere, nihil esse religionis in stipite: Deum potius, cui serviret ipse, sequerentur. Arborem illam excidi oportere, quia esset dæmoni dedicata. Tum ex illis unus, qui erat audacior cæteris: *Si habes, inquit, aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmetipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: & si tecum est tuus, ut dicis, Dominus, evades.* Tum ille intrepide confisus in Domino, facturum se pollicetur. Hic vero ad istiusmodi conditionem, omnis illa Gentilium turba consentit: facilemque arboris suæ habuere jacturam, si inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. Itaque cum unam in partem pinus illa esset² acclinis, ut non esset dubium quam in partem succisa corrueret, eo loco vinctus statuitur pro arbitrio rusticorum, quo arborem esse casuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio lætitiaque cœperunt. Aderat eminus turba mirantium. Jamque paulatim nutare pinus, & ruina suam casura minitari. Pallebant eminus monachi, & periculo jam propiore conterriti, spem omnem fidemque perdi-

Paulinus dixit, *signo crucis*. Fortunatus 1. 12.

Fussit abire procul digitis crucis arma verpingens.

Hieron. in Epitaph. Pauli ad Eustorgium: *digitumque ad os tenens, crucis signum pingebat in labiis.* In vita Hilario- nis: *Cum tria crucis signa pinxisset in sabulo.* Crebro sic loquitur Sulpicius de cruce: *elevata in adverso signo crucis, &*

elevata obviam manu signum salutis opponit. Quia cruces ejusmodi manu elata, fronti, vel ori impressa, gliscente paulatim superstitione.

1 *Diruisset.* Paulinus & Fortunatus incensum volunt.

2 *Acclinis.* Fortunatus: *Paulatim inclinans jam visla secure ruebat.* Giselinus.

perdiderant, solam Martini mortem expectantes. At ille confusus in Domino, intrepidus opperens, cum jam fragorem sui pinus concidens edidisset, jam cadenti, jam super se ruenti, elevata manu, ¹ signum salutis opponit. Tum vero turbinis modo (retroactum putares) diversam in partem ruit adeo, ut rusticos qui tuto loco steterant, pæne prostraverit. Tum vero in cælum clamore sublato, gentiles stupere miraculo, monachi flere præ gaudio, Christi nomen in commune ab omnibus prædicari; satisque constitit, eo die salutem illi venisse regioni. Nam nemo fere ex immani illa multitudine gentilium fuit, ² qui non impositione manus desiderata, Dominum Jesum, relicto impietatis errore, crediderit. Et vere ante Martinum pauci admodum, imo pæne nulli in illis regionibus Christi nomen receperant; quod adeo virtutibus illius, exemploque convaluit, ut jam ibi nullus locus sit, qui non aut ecclesiis frequentissimis, aut monasteriis sit repletus. Nam ubi fana destruxerat, statim ibi ³ aut ecclesias, aut monasteria construebat.

XI. Nec minorem sub idem fere tempus eodem in

¹ Signum salutis opponit. Sic Paulinus & Fortunatus. Hieron. in Hilar. Christi crucem signavit in fronte, talique armatus caside, & lorica fidei circumdatus, fortius præliabatur. Idem in Paulo Heremita: Salutari signi impressione armat frontem.

² Qui non impositione manus desiderata. Sic infra, cunctos: imposita universis manu, catechumenos fecit. Dialogo xi. 5. Manus impositæ non baptizatis tantum, quod confirmatio dicebatur, sed etiam Catechumenis, qui nomen suum Christo dabant. Concilium Eliberitanum: Gentiles, si in infirmitate desideraverint sibi manus imponi, si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta, placuit eis manum imponi, & fieri Christianos. Concilium I. Aretalense, Canone vi. De his qui in infirmitate credere volunt, placuit debere iis manum imponi. Quod non

est accipiendum de confirmatione. Non enim confirmabantur priusquam baptizati essent. Prima impositione manuum dicebantur Christiani, ante baptismum: ultima qua perficiebantur post baptismum, fideles ac iusti. Unde & passim in veteris conciliis, fidelis idem est qui baptismum accepit. Hinc in Canone 118. Concilii Eliberini, Christianus & fidelis ita distinguuntur. Christianus est Catechumenus, qui ad fidem accedens, manum impositione prima meruit fieri Christianus: Fidelis qui integrum suum baptismum acceperat; hoc est, qui manuum impositione ultima perfectus fuerat. Salm.

³ Aut ecclesiis frequentissimis, aut monasteriis. Nominat Gregor. Turonen. ecclesias in vico Alingaviensi, Solonacensi, Cifomagensi, Tornomagensi, Condatensi. lib. 10. Histor. Giselin.

1 Cui

opere virtutem edidit. Nam cum in vico quodam, fano antiquissimo & celeberrimo ignem immisisset, in proximam, immo adhaerentem domum agente vento, flammarum globi ferebantur. Quod ubi Martinus advertit, rapido cursu tectum domus scandit, obvium se advenientibus flammis inferens, tum vero mirum in modum cerneret contra vim venti ignem retorqueri, ut compugnantium inter se elementorum quidam conflictus videretur. Ita virtute Martini ibi tantum ignis est operatus, ubi iustus est.

XII. In vico autem, ¹ cui Leprosum nomen est, cum idem templum opulentissimum superstitione religionis voluisset evertere, restitit ei multitudo Gentilium, adeo ut non absque injuria sit repulsus. Itaque secessit ad proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus & cinere, jejunans semper atque orans, precabatur à Domino; ut quia templum illud evertere humana manu non potuisset, virtus illud divina dirueret. Tum subito ei duo Angeli hastati atque scutati instar militiæ cœlestis se obtulerunt, dicentes, missos se à Domino, ut rusticam multitudinem fugarent, præsidiumque Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obsisteret. Rediret ergo, & opus cœptum devotus impleret. Ita regressus ad vicum, inspectantibus Gentilium turbis, & quiescentibus, dum profanam ædem usque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in pulverem. Quo viso, rustici cum se intelligerent divino nutu obstupefactos atque perterritos, ne Episcopo repugnarent, omnes fere in Jesum Dominum crediderunt, clamantes palam, & confitentes Deum Martini colendum, idola negligenda, quæ sibi adesse non possent.

XIII. Quid

¹ Cui Leprosum nomen est. In quadam *broso* nomen est. In alio quodam v. c. *verusta* editione Severi reperi: Cui *Libro*. Juret.

¹ *Edno-*

XIII. Quid etiam in pago ¹ Æduorum gestum sit, referam. Ubi dum templum itidem everteret, furens Gentilium rusticorum in eum irruit multitudo. Cumque unus audacior cæteris, stricto eum gladio peteret, rejecto pallio nudam cervicem percussori præbuit. Nec cunctatus ferire Gentilis; sed cum dexteram altius extulisset, resupinus ruit; consternatusque divino metu, veniam precabatur.

XIV. Nec dissimile huic fuit illud, cum eum idola destruentem cultro quidam ferire voluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum, non comparuit. Plerumque autem contradicentibus sibi rusticis, ne fana eorum destrueret, ita prædicatione sancta Gentilium animos mitigabat, ut luce eis veritatis ostensa, ipsi sua templa subverterent. Curationum vero tam potens in eo gratia erat, ut nullus fere ad eum ægrotus accesserit, qui non continuo receperit sanitatem; quod vel ex consequenti lucebit exemplo.

XV. Treveris puella quædam dira paralyfis ægritudine tenebatur, ita ut jam per multum tempus nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur, omni ex parte præmorta, vix tenui spiritu palpitabat. Tristes ad solam funeris expectationem adsistebant propinqui: cum subito nuntiatur ad civitatem illam venisse Martinum. Quod ubi pater puellæ comperit, excurrit, exanimi pro filia rogaturus. Et forte Martinus jam Ecclesiam fuerat ingressus. Ibi inspectante populo, multisque aliis Episcopis præsentibus, ejulans senex, ² genua ejus amplectitur, dicens, *Filia mea moritur misero genere languoris, & quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu vivit, jam carne præmorta.* Rogo ut eam ad-

¹ Æduorum.] Lib. Trud. Æduorum. quod addo, ut ejus libri auctoritate hanc antiquissimam scribendi formam confirmem. *Gislum.*

² Genua ejus amplectitur.] Quod signum summæ obrestationis erat. Frequens apud Poëtas, Homerum, Virgilium, alios.

eam, atque benedicas; confido enim quod per te reddenda sit sanitati. Qua ille voce confusus obstupuit, & refugit, dicens, hoc suæ non esse virtutis, senem errare iudicio, non esse se dignum per quem Dominus signum virtutis ostenderet. Perstare vehementius flens pater, & orare ut exanimem visitaret. Postremo à circumstantibus Episcopis ire compulsus, descendit ad domum puellæ. Ingens turba pro foribus exspectabat, quidnam Dei esset facturus. Ac primum, quæ erant illius familiaria, in istiusmodi rebus arma, solo prostratus oravit. Deinde ægram intuens, 'dari sibi oleum postulat; quod cum benedixisset, in os puellæ vim sancti liquoris infudit, statimque vox reddita est. Tunc paullatim singula contactu ejus cœperunt membra vivifcere, donec firmatis gressibus, populo teste, surrexit.

XVI. Eodem tempore ² Tetradii cujusdam proconsularis viri servus dæmonio correptus, dolendo exitu cruciatur. Rogatus ergo Martinus, ut ei manum imponeret, deduci eum ad se jubet; sed nequam spiritus nullo proferri modo ex cella in qua erat potuit. Ita in advenientes rabidis den-

¹ Dari sibi oleum postulat: quod cum benedixisset, in os puellæ.] Sic infra Dial. III. 2. pusillum olei cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digiti teneret, infudit. Unctio apud veteres fiebat in morbo, & in iis membris, quæ maxime dolebant. Surdo mutoque oleum infusum ori & vertici capitis. *Gregorius Turon. vi. Hist. Franc. 7.* Peste laboranti brachium oleo sancto illitum. *Fortunatus* in Vita S. Germani. *Victor Antiochenus* ad Caput vi. *Marci*: Oleum quod in sancta unctio adhibetur, & Dei misericordiam & morbi sanationem, & cordis illuminationem denotat. Dicit tamen potest Orationem hæc omnia efficere, oleum autem eorum omnium quæ sunt, externum tantum symbolum esse. Extrema unctio Pontificiorum plane

discrepat ab illa veteri unctio. *Perkinsius*. Unctio qua Apostoli ægros curabant cum oratione, tota extraordinaria fuit. Cum ipsis hæc virtus evanuit, nec usurpanda est amplius, ubi nil efficit, nisi quis mimum agere velit. Nec deploratis ægris, aut semimortuis, ut nunc fit, conferebatur, sed omnibus, ut sanari per eam possent. Opinio etiam illa nova, qua censent periculosum esse ex hac vita migrare sine hac unctio. Hoc quoque novum quod oleum illud benedicitur, cum ex simplici oleo fieret Apostolorum ætate. *Salmasius*.

² Tetradii cujusdam proconsularis viri servus.] Hic fortasse idem ille est Tetradius, ad cuius filium optimæ spei poetam, clarorum virorum usu & frequentia florentem scribit *Ausonius* consul anno urbis 1131. *epist. 16. Gifelin.*

I Catechu-

dentibus sæviebat. Tum Tetradius ad genua beati viri advolvitur, orans ut ad domum in qua dæmoniacus habebatur ipse descenderet. Tum vero Martinus negare, se profani & Gentilis domum adire posse. Nam Tetradius eodem tempore adhuc Gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet igitur si de puero dæmon fuisset exactus, Christianum fore. Ita Martinus inposita manu puero, immundum ab eo spiritum ejecit. Quo viso, Tetradius Dominum Jesum credidit: statimque catechumenus factus, nec multo post baptizatus est, semperque Martinum salutis suæ auctorem miro coluit affectu.

XVII. Per idem tempus in eodem opido ingressus patrisfamilias cujusdam domum, in limine ipso restitit, dicens: *Horribile in atrio domus dæmonium se videre.* Cui cum, ut discederet, imperaret, quendam è familia, qui in interiore parte

1 Catechumenus factus, nec multo post baptizatus est.] Vide Notas ad cap. II. Ritus quidam in baptismo obtinuerunt olim, qui nunc ab omnibus omittuntur. Hujus generis sunt osculari baptizandum. *Cyprian.* III. ep. 8. usus lactis & mellis. *Tertull.* I. contra Marc. lactis & vini. *Hieron.* in Esai. cap. LV. ablutio pedum. *Cyprianus* de unctioe Chrismatis Administrabatur autem extra Ecclesias, in fontibus & fluminibus. *Walafridus Strabo* de rebus Eccles. XXVI. *Sciendum autem primo simpliciter in fluvio vel fontibus, baptizatos credentes.* Deinde baptisteria instituta, sed extra Ecclesiam. *Paulin.* Epist. XII. ad Severum: *Tu vero etiam baptisterium, basilicis duabus interpositum, condidisti.* Tandem in parochialibus Ecclesiis constituta. De *Consecrat.* dist. XV. c. 160. *Perkinsius* βαπτισιον, à quo βαπτισιον immersionem significat, non adspersionem. Nec aliter veteres, quam immersione vel unica, vel trina, baptizabant. Græca Ecclesia etiam hodie baptizandos mergit. Tempore *Hieron.* omnes

Ecclesie hunc morem observabant in baptismo, ut ter caput sub aqua mergent. *Adversus Lucifer.* Erat igitur trina ἡγορευσις immersio, & trina ἀναδυσσις, emissio. *Cyroll.* Hierosol. in Catechesi. Nec invocatio Trinitatis super baptizatum Apostolici instituti & moris est, cum Apostoli in solo nomine Jesu baptizarent. Soli clinici, quod decumberent, baptizati sunt eo quo poterant modo, non lavacro integro, ut hi qui caput sub aqua mergunt, sed toto corpore aqua perfuso. *Cyprianus* IV. Epist. 7. Sic Novatus Baptisimum accepit æger, ἀεχυθεῖς non βαπτισθεῖς. *Euseb.* VI. *Histor.* 43. *Salmas.* in veteri Ecclesia baptismum & chrisma statim sequebatur ὀρχηστία, quam etiam infantibus, ut reliquis νεοφωτιστοῖς dabant. *Casaubon.*

2 Quendam è familia.] *Paulinus* & *Fortunatus* Cocum fuisse referunt. Unde & *Juretus* ex vetusto codice suo, qui habet, *Coquum partis familias*, qui emendandum ita *Sulpicium* censet.

1 Egestus

re parte ædium morabatur, arripuit; sævire dentibus miser cœpit, & obvios quoscunque laniare. Commota domus, familia turbata, populus in pugnam versus. Martinus se furenti objecit, ac primum stare ei imperat. Sed cum dentibus fremeret, hiantique ore morsum minaretur, digitos ei Martinus in os intulit; *Si habes, inquit, aliquid potestatis, hos devora.* Tum vero, ac si candens ferrum faucibus accepisset, longe reductis dentibus digitos beati viri vitabat attingere; & cum fugere de oblesso corpore pœnis & cruciatibus cogeretur, nec tamen exire ei per os liceret, fœda relinquens vestigia, fluxu ventris ¹ egestus est.

XVIII. Interea cum de motu atque impetu barbarorum subita civitatem fama turbasset, dæmoniacum ad se exhiberi jubet, imperat, ut an verus esset hic nuntius, fateretur. Tunc confessus est; ² *sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent, ut hoc saltem metu ex illo Martinus opido fugaretur: barbaros nihil minus quam irruptionem cogitare.* Ita cum hæc immundus spiritus media in Ecclesia fateretur, metu & turbatione præsentis civitas liberata est.

XIX. Apud Parisios vero, dum portam civitatis illius magnis secum turbis euntibus introiret, leprosum miserabili facie horrentibus cunctis osculatus est, atque benedixit, statimque omni malo emundatus est. Postero die ad Ecclesiam veniens nitenti cute, gratias pro sanitate, quam receperat, agebat. Sed nec hoc prætereundum est, quod fimbriæ vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. Nam aut digitis illigatæ, aut collo inditæ persæpe ab ægrotantibus morbos effugerunt.

XX. ³ Arborius autem, vir præfectorius, sancti admodum & fi-

¹ *Egestus est.*] Paulinus: *Egestus fluxu.* Fortunatus: *Sordibus egreditur.*

² *Sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent.*] Quorum est falsos rumores spargere. Minu-

cus in Octavio: *Sic est negotium dæmonum; ab ipsis enim falsus rumor & fertur & fovetur.*

³ *Arborius autem, vir præfectorius.*] Idem Dial. 3. 14. *ex præfecto appellatur.*

¹ *Habitu*

& fidelis ingenii, cum filia ejus gravissimis quartanæ febris ureretur, epistolam Martini, quæ casu ad eum delata fuerat, pectori puellæ in ipso accessu ardoris inseruit, statimque fugata febris est. Quæ res apud Arborium in tantum valuit, ut statim puellam Deo voverit, & perpetuæ virginitati dicarit; profectusque ad Martinum, puellam ei, præfens virtutum ejus testimonium, quæ per absentem licet curata esset, obtulit: neque ab alio eam, quam à Martino, ¹ habitu virginitatis imposito, passus est ² consecrari.

XXI. ³ Paulinus vero, vir magni postmodum futurus exempli, cum oculum graviter dolere cœpisset, & jam pupillam ejus crassior nubes superducta texisset, oculum ei Martinus ⁴ peniculo contigit, pristinamque ei sanitatem ⁵ sublato omni dolore restituit.

XXII. Ipse autem cum casu quodam esset de cœnaculo devolutus, & per confragosos scælæ gradus decidens, multis vulneribus esset affectus, cum exanimis jaceret in cellula, &

¹ *Habitu virginitatis imposito.*] Virgines contemnentis impietatem seculi, solitarie vivebant, sine voto solemnî & perpetuo, velo notæ quando egrediebantur, non è monasterio, sed è suis paternis ædibus. Ejusmodi virgines multæ fuerunt usque ad Hieronymi seculum, quæ extra monasterium, privatim & libere vivebant continentiam. Imo tales aliquando fuerunt fœminæ nobiles, quæ domi suæ vivebant, & multis ancillis comitatæ procedebant. *Hieron.* ad Demetriad. circa A. cccc. Marcella Romæ inter primas fuit Morniales. *Hieron.* in Epitaphio ejus.

² *Consecrari.*] Consecrare, quo verbo utuntur in sacrorum ordinum collatione, nihil aliud est quam *ἁλογοῦν*, & benedicere. Alia voce, *consignare*, dicebatur. *Salmas.*

³ *Paulinus vero.*] Fuit hic Paullinus, vir consularis, & in seculari etiam amicitia Severo dilectissimus, ut initio E-

pist. 5. ad Severum, ipse testatur: quem Martinus Christo se suaque omnia consecrantem omnibus pietatis exemplum proponit, cap. xxvi. *Giselin.*

⁴ *Peniculo.*] Fortunatus, qui hanc eandem Martini vitam carmine profecto non nimium fortunato descripsit, neutrius fecit mentionem: tantum adjicit:

*Martini digitis, oleo manante lucerne
Cuncta salutarifero superans collyria tactu.*
Giselin.

⁵ *Sublato omni dolore.*] Iterum tamen postea morbo oculorum laboravit, ut ex libro ejus primo patet, ubi rogat Martinum:

— *Vultus mihi redde salutem.*

⁶ *Contusi corporis membra contingere.*] Ita *Giselinus*. Sed illa verba: *membra contingere*, desunt in meo V. C. quorum loco additum reperi: *corporis superlinire dolores*. Quæ lectio elegans valde mihi arridet. *Juret.*

1 Maxi-

la, & immodicis doloribus cruciaretur, nocte ei angelus visus est eluere vulnera, & salubri unguine contusi corporis membra contingere; atque ita postero die restitutus est sanitati, ut nihil unquam pertulisse incommodi putaretur. Sed quia longum est ire per singula, sufficiant hæc vel pauca de plurimis: satisque sit nos & in excellentibus non subtrahere veritatem, & in multis vitare fastidium.

XXIII. Atque ut minora tantis inferam (quamvis, ut est nostrorum ætas temporum, quibus jam depravata omnia atque corrupta sunt, pæne præcipuum sit, adulationi regię sacerdotalem non cessasse constantiam) cum ad Imperatorem ¹ Maximum, ferocis ingenii virum, & bellorum civilium victoria elatum, plures ex diversis partibus episcopi convenissent, & fœda circa principem omnium adulatio notaretur, seque ² degeneri inconstantia regię clientelę sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino Apostolica auctoritas permanebat. Nam etsi pro aliquibus supplicandum regi fuit, ³ imperavit potius quam rogavit: & à convivio ejus frequenter rogatus abstinuit, dicens, *se mensa ejus participem esse non posse, qui duos Imperatores unum regno, alterum vita expulisset.* Postremo cum Maximus se non sponte

¹ Maximum, ferocis ingenii virum.] Vide infra Dialogo II. cap. VII. & ibid.

² Degeneri inconstantia regię clientelę sacerdotalis dignitas subdidisset.] Jam hoc ævo illa clericorum à civili magistratu exemptio invaluisse videtur. Hinc eam toties inculcat Severus, maxime in causa Ithaciana. Quorsum & hæc ejus respiciunt verba. In causis mere civilibus Justinianus sanxit leges, ut soli Episcopi de Monachorum & Monialium causis cognoscerent. Nov. LXXIV. c. I. licebat tamen pro natura causę, ad civiles quoque judices pergere. Nov. LXXXIII. in præf. & CXXII. c. 2 I. At in criminalibus judicio subjeçti Magistratus erant: & si pœna judicaret dignum clericum, tunc spoliari ab Episcopo Sacerdotali digni-

tate, atque ita sub legum fieri manu decernit. Nov. LXXXIII. cap. I. & CXXIII. c. 2 I. Sed tamen ante Justiniani tempora, in quibusdam Ecclesiis, Clerici à civili jurisdictione exempti fuerunt. Concil. Agathens. c. XXXI. Clericum nullus presumat apud secularem judicem, Episcopo non permittente, pulsare: sed si pulsatus fuerit, non respondeat, vel proponat, nec audeat criminale negotium in seculari judicio proponere. Perkinsius.

³ Imperavit potius quam rogavit.] Sic Dial. I. Cum nec solum comitibus, aut præfectis, sed ipsis etiam regibus imperaret. Fortunatus I I.

In Imperatore Martinus & imperat ipsi. Paulinus:

— quasi jure jubentis.

sponde sumpsisse imperium affirmaret, sed ¹ impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem armis defendisse, & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, penes quem tam incredibili eventu victoria fuisset, nullumque ex adversariis nisi in acie occubuisse. Tandem victus vel ratione vel precibus, ad convivium venit: mirum in modum gaudente rege, quod id impetrasset. Convivæ autem aderant veluti ad diem festum evocati, summi atque illustres viri; præfectus, idemque ² consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit, ³ comites duo summa potestate præditi, frater regis & patruus; ⁴ medius inter hos Martini presbyter accubuerat; ipse autem fellula juxta regem posita confederat. Ad medium vero convivium (ut moris est) pateram regi minister obtulit. Ille sancto admodum episcopo potius dari jubet, exspectans atque ambiens ut ab illius dextera poculum fumeret. Sed ⁵ Martinus ubi ebi-

bit,

¹ *Impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem.*] A. C. cccclxxxiv. Gratianus Imp. Catechumenus 8. Kal. Septembris occiditur. Fl. Maximus Vir Catholicus tyrannice à militibus Imperator Galliarum, Angliarum & Hispaniarum salutatur. Fl. Luc. Dexter. Unam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendit, throno imperii apud Treveros locato. Gildas Sapiens de excidio Britanniarum. Fuit Britannus. Socrates v. xi. Hispanus. Sozom. iv. Constantini consanguineus, vocaturque Fl. Clemens Maximus. Baron.

² *Consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit.*] Supra 11. Hist. circa finem: causam præfecto Euodio permisit, viro acris & severo.

³ *Comites duo summa potestate præditi.*] Amici & comites Augusti dicebantur, qui à consiliis Augusti erant, & amici quidem, quod in interiorem familiaritatem principis admissi & in contubernium adsciti, omnibus ejusdem consiliis interessent. Comites iidem di-

cebantur, quod Augustum in omnibus processibus, ut vocabant, & expeditionibus bellicis comitarentur. Consilii etiam Augustorum dicebantur, ut in hac inscriptione Romæ: PROC. AD. BON. DAMNATORUM. PROC. AD. ALIMENTA. CONSILIARIO. AUGG. Comites igitur isti eodem & nomine & munere usque ad posteriores imperatores manserunt. nam comites consistorii vel consistoriani, dicebantur. consistorium, ut notum est τὸ συνέδριον principis. Constantinus, ut honorarius esset titulus, effecit, & ad varias præfecturas & administrationes & artes extendit, quas hoc titulo honoravit. Atque hæc Comitum origo. Salmasius.

⁴ *Medius inter hos.*] Locus ille honoratissimus est. Sic apud Ovidium 11. Metam. Ara Jovis media est. inter Mercurii & Palladis aram. Sallustius in Jugurtha: Hiempsal dextra Adherbalem adsedit, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Jugurtha foret. Horn-

⁵ *Martinus ubi ebit, pateram presby-*

1171

bit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos qui à rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesque qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis in quo contempti fuerant placeret: celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum judicum conviviiis episcoporum nemo fecisset. Eidemque Maximo longe ante prædixit futurum, ut si ad Italiam pergeret, quo ire cupiebat, bellum Valentiniano Imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed parvo post tempore esse periturum. Quod quidem ita vidimus. Nam primo adventu ejus ² Valentinianus in fugam versus est, deinde post annum fere resumtis viribus, ³ captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.

XXIV. Con-

tero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet.] Presbyteri & Episcopi Hieronymi avo, sola ordinatione differebant. Chrysostomus dixit: *μὴν τῆς Ἐργονίας ἀναβιβασθέντων* Episcopos supra presbyteros. Theophylactus presbyteros, *μὴν τῆς Ἐργονίας ἀποβιβασθέντων*, id est, inferiores esse. Quod discrimen circa Nicænum concilium invaluit. Antea enim presbyter & Episcopus iidem erant. Deinde ex novo Ecclesiæ instituto facta nominis, ordinis & muneris divisione, unus ex eodem olim ordine ac collegio, Episcopus dictus est cum majore dignitate, ceteri presbyteri cum minore. Quæ forma regiminis nec Apostolica fuit, nec Apostolicæ ac divinæ institutionis, nec etiam Apostolicæ successione. Salmas.

1 Bellum Valentiniano Imperatori inferens.] Causa ejus, vel prætextus fuit illata Ambrosio injuria. Eum enim, instinctu Justinæ matris Arianæ, Valen-

tinianus templo inclusum maletractarat. Quam occasionem arripens Maximus, primo per literas hortatur Valentinianum, ut à persecutione piorum desistat; mox bellum eidem, quasi vindex Ambrosii, infert. Theodor. v. 13. 14. Socrates v. xi. Nicephor. xii. 19. 20.

2 Valentinianus in fugam versus est.] Adventu Maximi cognito, Valentinianus Mediolano in Illyricum fugit, auxilia Theodosii contra Maximum implorans. Ibidem, & Orosius.

3 Captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.] Prosper Aquitanicus: Theodosio II. & Cynegio Coss. Maximus Tyrannus à Valentiniano & Theodosio Imperat. tertio ab Aquileia lapide spoliatus indumentis regis, sistitur & capite plectitur. Aufonius in claris urbibus de Aquileia:

— sed magis illud
Eminet, extremo quod te sub tempore legit,
Solvères exacto cui justa piacula bello.

Gg 2

I Maxi-

XXIV. Constat autem etiam Angelos ab eo plerumque visos, ita ut conferto invicem apud eum sermone loquerentur: Diabolum vero tam conspicabilem & subiectum oculis habebat, ut sive se in propria substantia contineret, sive in diversas figuras spiritualesque nequitias transfundisset, qualibet ab eo sub imagine videretur. Quod cum diabolus sciret se effugere non posse, conviciis eum urgebat frequenter, quia fallere non posset insidiis. Quodam autem tempore cornu bovis cruentum in manu tenens, cum ingenti fremitu cellulam ejus irrupit, cruentamque ostentans dexteram, & admissio recens scelere congaudens: *Ubi est*, inquit, *Martine virtus tua? unum de tuis modo interfeci*. Tunc ille convocatis fratribus refert, quid diabolus indicasset: sollicitos esse præcepit per cellulas singulorum, quinam hoc casu fuisset adfectus. Neminem quidem deesse de monachis, sed unum rusticum mercede conductum, ut vehiculo ligna deferret, esse ad silvam nuntiant. Jubet Igitur aliquos ire ei obviam. Itaque haud longe à monasterio jam pæne exanimis invenitur. Extre-

mum

*Maximus, armigeri quondam sub nomine
lixæ.*

Felix quæ tantæ spectatrix læta triumphæ

Punisti Ausonio Rutupinum morte latro-
nem.

Anno CCCLXXXVIII. VI. Kal. Septembris. Sextus Flavius Maximus cum Victore filio necatur. Hoc uno maxima saltem laude dignus, quod fraudes detexit Hæresiarchæ Priscilliani, eumque de Hispaniis expulit, reluctantemque parere concilio Casaraugustano, deinde Burdegalensi, coëgit ire Treviros: ac tandem dignas de homine impuro sceleratoque pœnas sumsit, licet non servato juris ordine, tamen convictum gladio animadverti jussit. *Dexter*. Eadem fere Idatius Lamacensis in Hispania Episcopus habet, cujus Chronicon Jaco-

bus Sirmundus publicavit. De cæde Maximi sic: *Æra 426. (A.C. 388.) Maximus Tyrannus occiditur per Theodosium tertio lapide ab Aquileia, v. Kal. Augusti. Et eodem tempore vel ipso anno, in Gallia per Arbogastem comitem filius Maximi, nomine Victor, extinctus est. Vide & Orosium.*

I *Convocatis fratribus.*] Paulinus substituit, *proceres*. Ut alludat ad nobiles multos qui in Monasterio Martini fuerunt: de quibus supra cap. VII. Fratres inter se omnes Christiani, atque ita invicem se olim appellabant. Tertullian. in Apologetico: *At quanto dignius fratres & dicuntur & habentur qui unum patrem Deum agnoverunt*. Inde est quod Episcopi antiqui quoslibet è plebe *fratres* appellare solebant. *Salmasius.*

x *Indicat*

mum tamen spiritum trahens, ¹ indicat fratribus casum mortis & vulneris: junctis scilicet bubus dum dissoluta arctius loro constringit, bovem sibi excussio capite inter inguina cornu injecisse. Nec multo post vitam reddidit. Videtis quo judicio Domini, diabolo data fuerit hæc potestas. In Martino illud mirabile erat, quod non solum hoc quod supra retulimus, sed multa istiusmodi, quoties accidissent, longe ante prævidebat, & sibi nuntiata fratribus indicabat. Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus sanctum virum conabatur illudere, visibilem se ei formis diversissimis ingerebat. Nam interdum in Jovis personam, plerumque Mercurii, sæpe etiam se Veneris ac Minervæ transfiguratum vultibus offerebat. Adversus quem semper interritus, ² signo se crucis & orationis auxilio protegebat. Audiebantur etiam plerumque convicia, quibus illum turba dæmonum protervis vocibus increpabat. Sed omnia falsa & vana cognoscens, non movebatur objectis. Testabantur etiam aliqui ex fratribus, audisse se dæmonem potervis Martinum vocibus increpantem, cur intra monasterium aliquos ex fratribus, qui olim baptismum diversis erroribus perdidissent, conversos postea recepisset, exponentem crimina singulorum: Martinum diabolo repugnantem respondisse constanter, antiqua delicta melioris vitæ conversatione purgari; & per misericordiam Domini absolvendos esse peccatis, qui peccare desinerent. Contradicente diabolo, non pertinere ad veniam criminosos, & semel lapsis nullam à Domino clementiam præstari; tunc in hanc vocem fertur exclamasse Martinus; *Si tu ipse, ô miserabilis, ab hominum insectatione desisteres, & te factorum tuorum vel hoc tempore, cum dies judicii*

in

¹ Indicat fratribus casum mortis.] Codex Jureti: causam mortis. Quod rectius.

² Signo se crucis & orationis auxilio

protegebat.] Sic sæpe. Vide supra cap. 9. & Epist. 1. Ubi vero auxilium crucis & orationis arma repetiisset. Nimirum superstitio illa paulatim tum invaluit.

in proximo est, pœniteret, ego tibi vere confisus in Domino, ¹ Christi misericordiam pollicerer. O quam sancta de Domini pietate præsumptio! in qua, etsi auctoritatem præstare non potuit, ostendit affectum. Et quia de diabolo, ejusdemque artibus sermo exortus est; non ab re videtur, licet extrinsecus, referre quod gestum est, quia & quædam in eo Martini virtutum portio est, & res digna miraculo recte memorie mandabitur, in exemplum cavendi, si quid deinceps uspiam tale contigerit.

XXV. ² Clarus quidam nomine, adolescens nobilissimus, mox ³ presbyter, nunc felici beatus excessu, cum relictis omnibus se ad Martinum contulisset, brevi tempore ad summum fidei virtutumque omnium culmen enituit. Itaque cum ⁴ haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset, multique apud eum fratres commorarentur, juvenis quidam ad eum Anatolius nomine, sub professione monachi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus accessit, habitavitque aliquamdiu in commune cum cæteris. Dein procedenti tempore, angelos apud se loqui

¹ Christi misericordiam pollicerer.] Intolerabilis hic Martini error. Nec Sulpicii excusatione sua demit, sed auget. Origenes primus ejus erroris author. Diabolos enim salvandos, docuit Homil. ix. in Hierem. & 1. *τῶν δαίμωνων* 6. 8. alibi contrarium asserit. Vide Dialog. 1. 3. Horn.

² Clarus quidam.] Hic Martino fuit carissimus discipulus, ut indicio est epistola Severi ad Aurelium, qui domino & præceptoris suo præmortuus, à Severo fratre dedicato altari, à Paullino epitaphiis tribus honestatus est: è quibus è Paullini ep. xi. illud primum est, *Nominis ut titulo sic mentis lumine Clarus,*

Presbyter hoc tegitur, sed membra caduca, sepulcro.

Giselin. Epistola II. presbyterum san-

ctum Clarum, qui nuper excefferat.

³ Presbyter.] Hoc nomen ex Judaismo recentiori, post urbis excidium, ad Christianos fluxit. *כֹּהֲנִים* iis dicebantur, quos *ἱεροσολίτις* transtulere. Vide Cod. Theod. lib. 16. tit. 8. 1. 8. 14. Seldenus.

⁴ Haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset.] In veterum Monasteriis non cohabitabant omnes Monachi, sed fere singuli, in vicino quodam tractu, cellas sibi in rupibus, vel ex alia materia, struebant. In Vita Antonii Cap. XXI. *Erant in monte monasteria tanquam tabernacula.* Ruffinus de vitis Monachorum Ægypti: *Commanent per eremum dispersi & separati cellulis.* Plurima ejusmodi exempla in vitis Patrum extant. Horn. Vide notas ad Dial. 1. cap. 7.

loqui solere dicebat. Cum fidem nullus adhiberet, signis quibusdam plerisque ad credendum cohortabatur. Postremo eousque processit, ut inter se ac Deum angelos discurrere prædicaret; jamque se unum ex prophetis haberi volebat. Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. Ille ei iram Domini & præsentis plagas, cur sancto non crederet, comminari. Postremo in hanc vocem erupisse se fertur; *Ecce hac nocte vestem mihi candidam Dominus de cælo dabit, qua indutus in medio vestrum diversabor: idque vobis signum erit, me Dei esse virtutem, qui Dei veste donatus sum.* Tum vero grandis omnium ad hanc professionem expectatio. Itaque ad mediam fere noctem fremitu insultantium commoveri omne monasterium loco visum est. Cellulam autem, in qua idem adolescens continebatur, crebris cerneris micare luminibus, fremitusque in ea discurrentium, & murmur quoddam multarum vocum audiebatur. Deinde facto silentio egressus, unum de fratribus, Sabatium nomine ad se vocat, tunicamque ei, qua erat indutus, ostendit. Obstupefactus ille convocat cæteros. Ipse etiam Clarus accurrit; adhibitoque lumine, vestem omnes diligenter inspiciunt. Erat autem summa mollitie, candore eximio, micante purpura, nec tamen cuius esset generis aut velleris, poterat agnosci. Curiosius tamen oculis aut digitis attrectata, non aliud quam vestis videbatur. Interea Clarus fratres admonet, orationi instare, ut manifestius eis Dominus quidnam esset ostenderet. Itaque reliquum noctis hymnis psalmisque consumitur. At ubi illuxit dies,

adpre-

1 *In medio vestrum diversabor.*] Hac voce nihil hic & apud Marcellinum, alioque horum æquales frequentius. *Giselin.*

2 *Hymnis psalmisque consumitur.*] Paulinus docet jam tum temporis Psalmos in monasteriis decantatos fuisse:

— *Ocyus omnis*

Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos

Advolat & sanctis solatia querit in hymnis.

Et lib. 1.

— *cellamque replevit,* (ces. *Et sanctas cecinit concors Symphonia vos.* Sigebertus in Chronico author est, Damasum Papam rogatu Hieronymi Psalterium in Gallicanis Ecclesiis decantari instituisse.

Gg 4

I Qui

adprehensum dextera trahere ad Martinum volebat, bene conscius, illudi illum diaboli arte non posse. Tum vero reniti ac reclamare miser cœpit, interdictumque sibi dicebat, ne se Martino ostenderet. Cumque invitum ire compellerent, inter trahentium manus vestis evanuit. Unde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse virtutem, ut phantasmam suam diabolus, cum erat Martini oculis ingerenda, dissimulare diutius, aut tegere non posset. Animadversum est tamen eodem fere tempore fuisse in Hispaniis juvenem, qui cum sibi multis signis auctoritatem paravisset, eoque elatus est, ut se Heliam profiteretur. Quod cum plerique temere credidissent, addidit, ut se Christum esse diceret: in quo etiam adeo illudit, ut eum ¹ quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret: propter quod eum postea ab episcopatu dejectum vidimus. Plerique etiam nobis è fratribus retulerunt, eodem tempore in Oriente quendam exstitisse, ² qui se Joannem esse jactitaret. Ex quo conjicere possumus, istiusmodi pseudo-prophetis existentibus, ³ Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur. Neque enim prætereundum videtur, quanta Martinum sub iisdem diebus diabolus arte tentaverit. Quodam enim die præmissa præ se, & circumjectus ipse luce purpurea, quo facilius clari-

¹ *Quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret.*] Fl. Jul. Dexter in Chronico A. C. ccccxxxiv. *Ruffus ex Charia, Episcopus in Hispania creatur, qui per aliquot annos mirifice deceptus, de gradu Pontificio ex sententia frequentis concilii dejicitur.* Ad quem locum Bivaricus: Rem gestam scripsit Severus in Vita Martini, capite vigesimo quinto.

² *Qui se Joannem esse jactitaret.*] Ultimis his in Anglia annis, secta quædam pestilens exorta est, eorum qui se Quærentes vocant sive expectantes. Illi expectant Apostolum Joannem, quem adhuc vivere credunt, & brevi compa-

riturum ut Ecclesias restituat. Alii dixerunt eum jam in Suffolcia conspectum. Juxta alios vero in Transylvania adhuc hæret; & eo destinarunt literas quibus ipsum hortantur, ut maturet in Angliam venire. Ideo moris apud eos est, cum peregrinum aliquem vident, inquirendi num is Johannes Apostolus sit. *Honorius Reggins.*

³ *Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur.*] Supra II. Hist. de Nerone: *subseculi sine mittendum, ut mysterium iniquitatis exerceat.* Vide Dialogo II. cap. XVI.

claritate adsumpti fulgoris illuderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, ¹ calceis auro illitis, sereno ore, læta facie, ut nihil minus quam diabolus putaretur, oranti in cellula astitit. Cumque Martinus primo aspectu ejus fuisset hebetatus, ² diu multumque silentium ambo tenuerunt. Tunc prior diabolus: *Agnosce*, inquit, *Martine, quem cernis. Christus ego sum: descensurus ad terram, prius me manifestare tibi volui.* Ad hæc cum Martinus taceret, nec quidquam responsi referret, iterare ausus est diabolus professionis audaciam: *Martine quid dubitas credere, cum videas?* ³ *Christus ego sum.* Tum ille, revelante sibi spiritu, ut intelligeret diabolum esse, non Deum; *Non se*, inquit, *Jesus Dominus purpuratum & diademate rententem venturum esse prædixit. Ego Christum, nisi in eo habitu, formaque qua passus est, ⁴ nisi crucis stigmata proferentem, venisse non credam.* Ad hanc ille vocem statim ut fumus evanuit, & ⁵ cellulam tanto foetore complevit, ut indubia indicia relinqueret, diabolum se fuisse. Hoc ita gestum, ut supra retulimus, ex ipsius Martini ore cognovi, ne quis forte existimet fabulosum.

XXVI. Nam cum olim audita fide ejus, vita atque virtutibus,

¹ *Calceis auro illitis.*] Fortunatus II. IO.

— cui calceus illitas auro.

Usitatum id veteribus, *Athenæus XII. 18.* Plautus Bacchid. qui soccis habeat auro supactum solum. Lampridius in Heliogabalo: *quæ aurum vel gemmas in calceamentis haberent.*

² *Diu multumque silentium ambo tenuerunt.*] Fortunatus:

Mutuaque ambo diu tenere silentia fastu,

Mirans ille virum, dum despicit iste superbum.

³ *Christus ego sum.*] Simili fraude Diabolus apparuit Pachomio. In vita ejus: *Introivit ad eum diabolus habitu simulato*

& ex adverso consistens: Ave, inquit, Pachomi. Ego sum Christus, & venio ad te fidelem amicum meum.

⁴ *Nisi crucis stigmata proferentem.*] Quæ sibi impressa fuisse Franciscus finxit, & Monachus ille Bernensis superiori seculo, de quo Sleidanus in commentariis. Respiciunt hæc Thomæ incredulitatem. Nam etiam stigmata crucis Diabolus, fallendis hominibus, præsentare posset. *Horn.*

⁵ *Cellulam tanto foetore replevit.*] Dæmoni foetorem tribuebant, ut ex multis Paulini locis patet. Hieron. in Hilarione: *Habebat senex hanc gratiam, ut ex odore corporum, vestiumque sciret, cui dæmoni vel cui vitio subjaceret.*

tutibus, desiderio illius æstuaremus, gratam nobis ad eum videndum peregrinationem suscepimus, simul quia jam ardebat animus vitam illius scribere; partim ab ipso, in quantum ille interrogari potuit, sciscitati sumus; partim ab his qui interfuerant, vel scribebant, cognovimus. Quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate suscepit; congratulatus plurimum, & gavius in Domino, quod tanti esset habitus à nobis, quem peregrinatione suscepta expetissemus. Miserum me (pæne non audeo confiteri) cum me sancto convivio suo ¹ dignatus est adhiberi; aquam manibus nostris ipse obtulit, ad vesperum autem ² ipse nobis pedes abluit; nec reniti ad hoc aut contraire constantia fuit. Ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem si non acquievissem. Sermo autem illius non alius apud nos fuit, quam mundi hujus illecebras & sæculi onera relinquenda, ut Dominum Jesum liberi expeditique sequeremur; præstantissimumque nobis præsentium temporum ³ illustris viri Paullini, cujus supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat, qui summis opibus abjectis, Christum secutus, solus pæne his temporibus Evangelica præcepta compleisset: illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum; beatumque esse præsens sæculum, tantæ fidei virtutisque documento, cum

secun-

¹ *Dignatus est adhiberi.*] Eam loquendi formam observavimus loco non uno: nominatim, ubi de manna agit: *Sexto tamen die, quia sabbatho colligi non liceret, duplum præsumerent.* Et Exodi 1. *Nec dissimulari eruentum imperium licebat.* Gifelinus.

² *Ipse nobis pedes abluit.*] Pedes ablueri Orientalibus in usu, qui plerumque discalceati incedebant. Quod si quis alteri eos ablueret, id summæ humilitatis signum. Et hoc Christus ostendit cum discipulis suis pedes lavaret. Hinc ritus ille in Ecclesia invaluit, adeo ut ablutio-

nem pedum Cyprianus lib. de unctione Chrismatum dicat à Christo in æternum institutam. Unde Papa quotannis, & magni Reges ac Reginae, pedes pauperum, mimico ritu, & vanissima superstitione, abluunt, cum omni humilitate interna careant. *Horn.*

³ *Illustris viri Paullini.*] Hic est Episcopus ille Nolanus, vir imprimis sæculo suo celebris & Martino charus. Ejus collum sanavit, supra c. xxx. Alium nunc fuisse ab illo Paullino, qui carmine vitam & miracula Martini scripsit, Baronius multis probat argumentis.

I N 11

secundum sententiam Domini, dives & possidens multa, vendendo omnia & dando pauperibus, quod erat factu impossibile, possibile fecisset exemplo. Jam vero in verbis & confabulatione ejus quanta gravitas, quanta dignitas erat! quam alacer, quam efficax, & quam in exsolvendis scripturarum quæstionibus promptus & facilis! Et quia multos ad hanc partem incredulos scio, quippe quos viderim, meipso etiam referente, non credere; Jesum testor, spemque communem, me ex nullius unquam ore tantum scientiæ, tantum ingenii, tam boni, & tam puri sermonis audisse. Quanquam in Martini virtutibus quantula est ista laudatio? nisi quod mirum est, homini illitterato ne hanc quidem gratiam defuisse. Sed jam finem liber postulat, sermo claudendus est; ¹ non quod omnia quæ de Martino fuerant dicenda, defecerint; sed quia nos, ut inertes Poëtæ, extremo in opere negligentes, victi materiæ mole succumbimus. Nam etsi facta illius explicari verbis utcumque poterunt; interioram vitam illius, & quotidianam conversationem, & animum cælo semper intentum nulla unquam (vere profiteor) explicabit oratio, illam scilicet perseverantiam, & temperamentum in abstinentia & jejuniis, potentiam in vigiliis & orationibus; noctesque ab eo perinde ac dies actas, nullumque vacuum ab opere Dei tempus, quo vel otio indulserit, vel negotio. Sed nec cibo aut somno quidem, nisi in quantum naturæ necessitas cogebat. Vere fatebor, non si ipse (ut ajunt) ab inferis Homerus emergeret, posset exponere; adeo omnia majora in Martino sunt, quam ut verbis concipi queant. ² Nunquam hora ulla momentumque præterit, quo non aut orationi incumbere-

ret;

¹ Non quod omnia quæ de Martino erant dicenda, defecerint.] Epist. I. Cum ibidem sim professus, me non omnia illius facta complexum: quia si persequi universa voluissem, immensum volumen legentibus edidisset.

² Nunquam hora ulla momentumque præterit, quo non aut orationi incumbere.] Nondum eo seculo horæ Canonice invaluerant; sed libere observabant tempora precandi. Walafridus Strabo cap. xxv. longo post Apostolos tempore eas insti-

ret; aut si quid aliud forte agebat, nunquam animum ab oratione laxabat. Nimirum ut fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris levamine incudem suam feriunt; ita Martinus etiam dum aliud agere videretur, semper orabat. O vere beatus, in quo dolus non fuit; neminem iudicans, neminem condemnans, nulli malum pro malo reddens! Tantam quippe adversum omnes injurias patientiam adsumpserat, ut cum esset ¹ summus sacerdos, impune etiam ab infimis clericis læderetur; nec propter id eos aut loco unquam amoverit, aut à sua quantum in ipso fuit, caritate repulerit. Nemo unquam illum vidit iratum, nemo commotum, nemo inærentem, nemo ridentem; unus idemque semper, cœlestem quodammodo lætitiâ vultu præferens, extra naturam hominis videbatur. Nunquam in illius ore nisi Christus, nunquam in illius corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. Plerumque etiam pro eorum qui obtrectatores illius videbantur, solebat flere peccatis, qui remotum & quietum venenatis linguis & vipereo ore carpebant. Et vere nonnullos experti sumus invidos virtutibus vitæque ejus, qui in illo oderant, quod in se non videbant, & quod imitari non

institutas ait. Cassianus, *primæ* officium suo tempore institutum asserit. 111. Institit. Coenob. 4. Falsum est quod Baron. dicit de quatuor diurnis horis, sæpe agere Chrysoctomum & Basilium. *Perkins.*

¹ *Summus sacerdos.* Id est Episcopus. Qui etiam Papæ illis seculis dicti. Quod ex Cypriano, Hieronymo, aliis inferioris multo ævi patet. Nam & Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus ab Urbano II. vocatus est *Papa alterius orbis*, quod legitur apud Gervasium Doroberniensem Monachum in l. Mss. quem sub titulo *Imaginationis*, contra Robertum Abbatem S. Augustini, annis abhinc amplius quadringentis composuit. *Selden.* Ab initio omnes Episcopi dicti sunt Pontifices & summi sacerdo-

tes, non solus Episcopus Romanus. Ab Ecclesia Judaica hæc appellatio fluxit, ut plurima alia ritus Judaici nomina à Synagoga in Ecclesiam Christi post primum & alterum seculum migrarunt, ut *Sacerdotes, Levitæ, altaria, sacrificia, azyma*, temporibus Apostolicis plane incognita, & ab eorum institutis ac Christiana religione prorsus aliena. *Summus* autem *Sacerdos* non semper apicem potestatis aut Imperii significabat, sed etiam qui in aliqua re aut ordine primus censebatur, nuncupatus etiam summus est. Sic *summus Senator, summus Licetor*, & alia. *Salmasius.* Sic Johannes Baptista vocatur הכהן הגדול in Historia Ebraica & Chronico templi secundi, & in Johasin Augustinus.

valebant. Atque ô nefas dolendum & ingemiscendum, non alii fuere infectatores ejus, licet pauci admodum, ¹ non alii tamen quam episcopi ² ferebantur! Nec vero quenquam nominare necesse est, licet nosmetipsos plerique circumlatrent. Sufficit, ut si quis ex his hæc legerit, & agnoverit, erubescat. Nam si irascitur, de se ipse dictum fatebitur, cum fortasse nos de alio senserimus. Non refugimus autem, ut si qui ejusmodi sunt, nos quoque cum tali viro oderint. Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum istud gratum fore. De cætero si quis hæc infideliter legerit, ipse peccabit. Ego mihi conscius sum, me rerum fide, & amore Christi impulsus, ut hæc scriberem, manifesta exposuisse, vera dixisse: paratumque, ut spero, habebit à Deo præmium, non quicumque legerit, sed quicumque crediderit.

¹ *Non alii tamen quam Episcopi.*] Paulinus Sacerdotes nominat. Quia nempe iidem Sacerdotes qui Episcopi; ut ex Paulino apparet, & Gregor. Turon. lib. de glor. Confess. cap. 17. Ambros. v. epist. 30. *Juret.*

² *Ferebantur.*] Juretus ex Codice suo emendat *videbantur.*

SUL-

SULPICI SEVERI
EPISTOLÆ.

AD

EUSEBIUM PRESBYTERUM,
Contra emulos virtutum B. Martini.

EPISTOLA I.

Hesternæ die cum ad me plerique Monachi venissent, inter fabulas juges, longumque sermonem, mentio incidit libelli mei, quem de vita B. viri Martini edidi, studiosè eum à multis legi, libentissime audiebam. Interea indicatur mihi, dixisse quendam malo spiritu suscitatum, cur Martinus, qui mortuos suscitasset, flammæ domibus depulisset, ipse nuper adustus incendio, periculosa fuisset obnoxius passio. O istum, quisquis est, miserum! Judæorum in verbis ejus perfidiam & dicta cognoscimus, qui in cruce positum Dominum his verbis increpabant: *Alios salvos fecit, se ipsum salvum facere non potest.* Vere plane iste, quicum-

AD EUSEBIUM PRESBYTERUM.] Lazius hanc epistolam superiori libro præmittit, & ad eundem Desiderium missam vult, cui ad stipulantur tres mss. Lovanienses. Verum reliqui iidemque antiquissimi eandem Eusebio presbytero, postmodum Episcopo, inscribunt, sumpto eodem hoc titulo ex verbis Galli Dial. 2. segm. 9. Quid quod ex solo epistolæ argumento certa poterat fieri conjectura ad Desiderium non esse scriptam? Est enim perpetua querela de libello suo apud quosdam male audiente. Cujus quidem querelæ tota culpa, in

que
eo solo hærebat, qui ejusdem non modo nemini, sed etiam improbis copiam fecerat. Cur hic Desiderium eo nomine non accusat, ut epistola 3. suam forum, quam non attestazione nuda, sed obtorto collo quasi loris adstrictam ad tribunal prætoris rapit. Desiderio enim soli eum libellum ediderat, & ediderat non prodendum: quod & ille ita fore sponderat. Denique non nisi eraso frontis titulo, & suppresso auctoris nomine legi à quoquam eum voluerat. Atqui horum hic nulla mentio. Quæ sine dubio fuisset, si eidem Desiderio fuisset inscripta. *Giselin.*

que est, si illis temporibus natus esset, & in Dominum hac voce dicere potuisset, qui simili sanctum Domini blasphemat exemplo. Quid ergo, quisquis es, Martinus ideo non potens, ideo non sanctus, quia est periclitatus incendio? O beatum, & per omnia similem Apostolis, etiam in his conviciis, virum! Nempe hoc & de Paulo gentiles illi, cum eum vipera momordisset, sensisse referuntur: *Hic homo debet homicida esse, quem salvum factum de mari, fata vivere non sinunt.* At ille, excussa vipera in ignem, nihil mali patiebatur. Illi autem subito casurum, & repente moriturum eum putabant: sed cum viderent nihil mali contingere ei, convertentes se, dicebant eum Deum esse. Alioquin, vel horum exemplo, omnium mortalium infelicissime, perfidiam tuam coarguere ipse debueras: ut si tibi scandalum moverat, quod Martinus flamma ignis videbatur tactus, hunc rursus attactum ad merita illius & virtutem referres, quod circumseptus ignibus non perisset. Agnosce enim miser, agnosce quod nescis, omnes fere sanctos magis insignes periculorum suorum fuisse virtutibus. Video quidem Petrum fide potentem, rerum obstante natura mare pedibus supergressum, & instabiles aquas corporeo pressisse vestigio. Sed non ideo minor mihi videtur gentium prædicator, quem fluctus absorbit, & post triduum toti-

1 *Non sinunt.*] Fortasse verior sit lectio, *sinerunt.* Nam hoc etiam præteritum à *sino* formari testatum reliquit Diomedes lib. 1. Gramm. Publius de vita sua: *Quod si me invitum abire sinisset,* Item Scaurus: *Prædium non fini fieri.* Gifelinus.

2 *Gentium prædicator, quem fluctus absorbit.*] De Paulo, non de Jona loquitur. Meminit hujus rei 11 Cor. xi. 25. *υπερῶν τῶν βυθῶν πεπονημένος.* Quæ Severus ita transfert: *Post triduum totidemque noctes emergentem è profundo, unda restituit: atque haud scio, an pene*

plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transiisse. Male *υπερῶν* de integro triduo accepit, cum sit una tantum, cum die, nox. Cæterum quomodo Paulus ἐν βυθῶν fuerit, variae interpretum sententiæ sunt. Quidam id de loco, cui nomen βυθῶν, accipiunt, in quo Paulus Lystræ latuerit. Alii de mari in quo post naufragium natavit. Sic Græcus Scholiastes: *υπερῶν τῶν βυθῶν καὶ τῶν κενάτων.* Severus eum in ipso maris profundo fuisse opinatur. *Florn.*

totidemque noctes emergentem è profundo unda restituit : atque haud scio, an pæne plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transiisse. Sed hæc tu, ut arbitror, stulte non legeras, aut lecta non audieras. Neque enim absque divino consilio istiusmodi exemplum beatus Evangelista sacris litteris protulisset, nisi ut ex his humana mens erudiretur naufragiorum atque serpentium casus : & , sicut Apostolus refert, qui nuditate, fame latronumque periculis gloriatur, omnia hæc sanctis hominibus, atque omnibus ad perpetiendum, quidem esse communia : sed his tolerandis atque vincendis præcipuam semper iustorum fuisse virtutem, dum per omnia tentamenta patientes, semper invicti, tanto fortius vincerent, quanto gravius pertulissent. Unde hoc, quod ad Martini infirmitatem vocatur, plenum est dignitatis & gloriæ : si quidem periculosissimo casu tentatus, evicerit. Cæterum id omissum à me libello illo, quem de vita illius scripsimus, nemo miretur : cum ibidem sim professus, ¹ me non omnia illius facta complexum : quia si persequi universa voluissem, immensum volumen legentibus edidissem. Neque sunt tam parva quæ gessit, ut omnia potuerint comprehendi. Sed tamen hoc de quo quæstio incidit, latere non patiar, & rem omnem, ut gesta est, referam, ne forte inconsultum hoc, quod ad vituperationem beati viri poterat opponi, prætermisisse videamur. Cum ² ad diœcesim quandam pro solenni consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset, mansionem ei ³ in se-

cretario

¹ *Me non omnia illius facta complexum.]* Sic in Prologo vitæ Martini testatur. Vide etiam cap. xxv.

² *Ad diœcesim quandam.]* Ante Constantinum nullæ notæ Diœceseos, quæ plures Provincias complecterentur, & vicariis parerent. Hic primus plures Provincias in unum velut corpus redactas, uni dedit administrandas. Administra-

tio ejus *διολησις*. Plures vicarii uni præfecto suberant. Quatuor tales præfecti prætorio in toto Imperio Romano. Hinc & in Ecclesia diœceseon Exarchi & Patriarchæ. Diœcesis igitur Episcopi, est cujuscunque territorii jurisdictionio ad unius civitatis Episcopum pertinens. *Salmas.*

³ *In secretario Ecclesiæ.]* De secreto sive se-

creatorio Ecclesiæ clerici paraverunt, multumque ignem scabro jam & pertenui pavimento subdiderunt, lectumque ei plurimo stramine exstruxerunt. Dein cum se Martinus cubitum collocasset, insuetam mollitiem strati male blandientis horrescit: quippe qui ¹ nuda humo uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat. Itaque quasi accepta permotus injuria stramentum omne projecit. Casu super fornaculam, partem paleæ illius, quam removerat, aggressit. Ipse, ut erat moris, nuda humo, lassitudine itineris urgente requieuit. Ad mediam fere noctem, per interruptum, ut supra diximus, pavementum ignis æstuans, arefcentes paleas apprehendit. Martinus somno excitus re inopinata, ancipiti periculo, & maxime (ut referebat) diabolo insidiante atque urgente præventus, tardius quam debuit ad orationis confugit auxilium. Nam erumpere foras cupiens, cum pessulo, quem ostio obdiderat, diu multumque luctatus, gravissimum circa se sensit incendium: adeo ut vestem, qua indutus erat, ² ignis assumpserat. Tandem in se reversus, non in fuga, sed in Domino esse præsidium: scutum fidei & orationis arripiens, mediis flammis totus

ve secretario Ecclesiæ vide Baronium Tomo VI. ad A. CCCCLII. Appellatur etiam diaconicum & *ἡ ἀγία πύλη* Nazianzeno Orat. xx. & Pastophoria. Hieronymus in Ezechiel. XLIII. (dicit in omnibus Ecclesiis duo pastophoria exstrui consuevisse, eaque hinc inde apud Apsidem (ubi Episcopi sedes) posita fuisse. De usu eorum Paulinus epistol. XII.

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, & qua

Promitur alma sacris pompa ministrarii.

Sic infra Dial. II. I. Secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, resideret (hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem, permissa clericis libertate

prestat) cum quidem in alio secretario presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati.

¹ *Nuda humo, uno tantum cilicio superstratus.]* Ita moris erat illis Ascetis. Quod etiam Stoicos atque Judæorum Essenos fecisse legimus. Sic Epistola III. de eodem Martino: *nuda humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat.*

² *Ignis assumpserit.]* Simile illi, ignis arefcentes paleas apprehenderit. Langii liber *absumpserit*, Laz. *consumpserit*. Neutrum credo verum. Si enim tota vestis fuisset absorpta, ipse qui vestis factum erat, paullo propius sensisset. *Giselin.*

H h

x Anxi-

totus ad Dominum conversus, incubuit. Tum vero divinitus igne submoto, innoxio sibi orbe flammaram, orabat. Monachi autem, qui pro foribus erant, crepitante & colluctante incendiis sono, obseratas effringunt fores: dimotoque igne, mediis flammis Martinum auferunt, cum jam penitus esse consumptus tam diuturno incendio putaretur. Cæterum (ut verbis meis Dominus est testis) mihi ipse referebat, & non sine gemitu fatebatur, in hoc se diaboli arte deceptum, ut excussus è somno consilium non haberet, quo per fidem & orationem periculo repugnaret: denique tam diu circa se sævisse ignem, quamdiu erumpere ostium turbatus mente tentaverit. Ubi vero ¹ auxilium crucis & orationis arma repetisset, medias cessisse flammis: seque tunc sensisse rorantes, quas male esset expertus urentes. Unde intelligat, quisquis hæc legerit, tentatum quidem illo Martinum periculo, sed probatum.

1 *Auxilium crucis & orationis arma.]*
Sic supra: *Signo se crucis & orationis auxilio protegebat.* cap. xxiv. vitæ Martini. Vetus Ecclesia & in vitæ communis usu, & in ritibus sacris, multum usa est venerabili signo crucis, sed ut pia ceremonia, quæ orationi adjecta, animos fidelium ad Christi crucem evehe-

ret, non materiæ alicui terrenæ aut figuræ aut gestui affigeret. *Casaubon.* Vide Nazianzenum ad Nemesium, Origenem contra Celsum III. & VIII. Theodoretum in Petro & Thalassio, Eusebium VIII. Histor. 7. Victorem II. De persecutione Vandalica, & alios.

EPISTO-

EPISTOLA II.

A D

AURELIUM DIACONUM;

De obitu, & apparitione B. Martini.

SULPICIVS Severus Aurelio diacono Salutem. Posteaquam à me mane digressus es, eram residens solus in cellula, subieratque me illa quæ sæpius occupat, spes futurorum, præsentiumque fastidium, iudicii metus, formido pœnarum, & quod consequens erat, atque unde cogitatio tota descenderat, peccatorum meorum recordatio tristem me confectumque reddiderat. Deinde cum fatigata angore animi in lectulo membra posuissem, ut plerumque ex mœstitudine solet, somnus obrepfit: qui ut semper matutinis horis levior incertusque, ita suspensus & dubius per membra diffunditur: ut quod in alio sopore non evenit, pæne vigilans dormire te sentias. ¹ Cum repente sanctum Martinum episcopum videre mihi videor, prætextum toga candida, vultu igneo, stellantibus oculis, crine purpureo: atque ita mihi in ea habitudine corporis, formaque, quam noveram, videbatur, ut quod eloqui nobis pæne difficile est, non posset aspici, cum posset agnoscere. Arridensque mihi paululum, libellum quem de vita illius

AURELIO DIACONO.] Diaconi nudi Episcoporum ministri erant *ὑποεπίσκοποι*, qui etiam in Synodis & disputationibus exceptorum seu Notariorum munereungebantur, vel aliqua Episcopos adjutabant. *Epiphanius. Hæres. xxxi. Rufinus. I. Hist. 14.* Hanc Epistolam Bassula focus Severi publicarat. Cum qua peramanter propterea ex postulat sequenti epist. De hac ita Paullinus Epist.

1. Merito focum sanctam omni liberaliorem parente in matrem sortitus æternam. Hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, uti ego existimo, uxore, ut Therasiam suam habuit Paullinus. Giffelinus.

1. Cum repente sanctum Martinum Episcopum videre mihi videor.] Hæc Monachorum somnia originem tot monstris erroribus ac fabulis de apparitione & statu mortuorum dederunt.

H h 2

1 Bene

illius scripseram, dextera præferbat. Ego sancta genua ejus amplexus, ¹ benedictionem pro consuetudine flagitabam: superpositamque capiti meo manum tactu blandissimo sentiebam, cum inter benedictionis verba solennia familiare illud ori suo crucis nomen iteraret, mox in eum luminibus intentis, cum exsatiari vultu illius conspectuque non possem, subito mihi in sublime sublatus eripitur: donec emensa aëris istius vastitate, cum tamen rapida nube subvectum acie sequeremur oculorum, ² patenti caelo receptus, videri ultra non potuit. Nec multo post, presbyterum ³ sanctum Clarum, discipulum illius, qui nuper excefferat, video eandem, quam magistrum, viam scandere. Ego impudens sequi cupiens, dum altos gressus ⁴ molior & conitor, evigilo: somnoque excitus, congratulari cœperam visioni, cum ad me puer familiaris ingreditur, solito tristior vultu, loquentis pariter & dolentis. Quid tu tam tristis loqui gestis? Duo, inquit, monachi modo à Turonis adfuerunt: ⁵ Dominum Martinum obisse nuntiant. Con-

di fa-

¹ *Benedictionem pro consuetudine flagitabam.* Hæc, ut ex sequentibus apparet, fieri solita manus impositione, recitatisque verbis ad eam rem solennibus, inter quæ Martino familiare crucis nomen. Sic infra Dial. I. cap. XIV. de eodem Martino: *Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali autoritate deposita, conzungi se ab ea atque benedici, humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito crediderunt.*

² *Patenti caelo receptus, videri ultra non potuit.* Sic Romulum ad superos transiisse dejerabat Julius Proculus. *Livius I. Dion. Halic. II.* Sic & Julium Cæsarem ac alios Imperatores. Hinc orta *ἄποδείωσις*. Vide Senecam in Apocolocyntesi.

³ *Sanctum Clarum.* Supra in Vita cap. XXV. *Clarus quidam nomine, adolescens*

nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessu. In eum, ipso Severo poscente, Paulinus Episcopus Nolanus, duo Epitaphia versibus conscripsit. *Paulin. Epist. XII.*

⁴ *Molior & conitor.* Sumptum videri possit ex illo Terent. Heaut. *Dum molliuntur, dum conantur:* ut quidem Facinus, & alii legunt. Coniti potius, quam coniti veteribus usitatum fuisse, docuerunt alii. *Gifel.*

⁵ *Dominum Martinum.* Giselinus legit: *Dominum.* Hæc vox, inquit, in concisa per mediæ vocalis extritionem media ea ætate plusculum dignitatis, atque, ut ita dicam, majestatis præ se ferre visa est. unde & Domnionis nomen apud Hieronymum est deformatum. *Giselinus.* Domini appellatio eo tempore passim frequentabatur in conversatione civili inter familiares ac patres, *Domine frater.* Quod etiam irridet

Grazi

di fateor, obortisque lacrymis fleui uberrime. Quinetiam dum hæc ad te frater scribimus, fluunt lacrymæ, nec ullum impatientissimi doloris admitto solatium. Te vero, ubi hoc nuntiatum est, participem esse volui luctus mei, qui eras socius amoris. Veni ergo ad me statim, ut pariter lugeamus, quem pariter amamus: quanquam sciam virum illum non esse lugendum, cui post evictum ¹ triumphatumque sæculum, nunc demum ² reddita est corona iustitiæ. Sed tamen ego non possum mihi imperare, quin doleam. Præmisi quidem patronum, sed solatium vitæ præsentis amisi: & si rationem ullam dolor admitteret, gaudere deberem. Est enim ille, ut est confertus Apostolis ac prophetis, & quod pace sanctorum omnium dixerim, ³ in illo iustorum grege nulli secundus, ut spero, credo, confido, illis potissimum, ⁴ qui stolas suas in sanguine agni laverunt, adgregatus: agnum ducein ab omni integer labe comitatur. Nam licet ei ratio temporis non potuerit præstare martyrium, gloria tamen martyris non carebit, quia voto

atque

Græci Epigrammatici auctor: Δόμινε Φοβέρεθ' ὄβυς ἐργαΨε. Salmasius. Festum ejus celebratum fuit Octobr. Quod antiquitus etiam Missa dicebatur. Nam sic solennem aliquam festivitatem nominabant. In capitulari Carol Magni, libro 11. 18. Ut absque ulla excusatione cito possit emendari, spatium usque ad Missam S. Martini dare decrevimus. Et 20. ita ut ad Missam Sancti Andrea restaurati fiant. Et ita non raro apud Aimonium & id genus scriptores. Casaubonus.

1 Triumphatumque sæculum.] Sic Tacitus loqui amat: Triumphati magis quam victi Germani.

2 Reddita est corona iustitiæ.] Alludit ad verba Pauli 11 Tim. cap. IV. vers. 8. ἀπὸ κριταῖς μοι ὁ τῆ δικαιοσύνης στέφανος. Præcipue in Martyrio ea voce utebantur. Unde locutiones creberri-

ma: Martyrio coronatus est. Coronam Martyri accepit. Hinc factum ut Scholastici varias coronas fingerent. Aureolas assignarunt Virginibus, Doctoribus, Martyribus. De quibus vide Magnum Theologum Fredericum Spanhemium tertio Dubior. Evangelicor. LXXXIX.

3 In illo iustorum grege nulli secundus.] Fuit in opinione illa Sulpicius, dari gradus gloriæ in æterna vita. Quam Hieronymus acriter propugnavit contra Jovinianum, dicentem post resurrectionem duos tantum ordines futuros, ovium & hircorum, iustorum & peccatorum, stantium à dextris & stantium à sinistris. Vide eum 11. contra Jovinian. cap. XII. Contra non dari tales gradus, disputat Spanhemius 111. Dub. Evangel. cxxxv.

4 Qui stolas suas in sanguine agni laverunt.] Desumptum ex Apocalypsi.

atque virtutibus ¹ & potuit esse martyr, & voluit. Quod si ei Neronianis Decianisque temporibus, in illa quæ tunc existit, dimicare congressione licuisset, testor Deum cæli atque terræ, sponte equuleum ascendisset, ultro se ignibus intulisset: ² Hebræisque pueris æquandus, inter flammaram globos media licet hymnum Domini in fornace cantasset. Quod ³ si Esaiantum illud supplicium persecutori forte placuisset, nunquam profecto impar Prophetæ, ferris & ⁴ laminis dissecari membra timuisset. Ac si præcis rupibus, abruptisque montibus agere felicem furor impius inuulisset, perhibeo confusus testimonium veritatis, sponte cecidisset. Si vero ⁵ gentium doctoris exemplo gladio deputatus inter alias, ut sæpe provenit, victimas duceretur, primus omnium carnifice compulso, ⁶ palmam sanguinis occupasset. Jam vero adversus omnes pœnas atque supplicia, quibus plerumque humana cessit infirmitas, ita à confessione Domini non recedens, immobilis stetit, ut lætus ulceribus congaudensque cruciatibus quælibet inter tormenta risisset. Sed quanquam ista non tulerit, implevit tamen etiam ⁷ sine cruore martyrium. Nam quas ille pro spe æternitatis humanorum dolorum non pertulit passionnes, fame, vigiliis, nuditate, jejuniis, opprobriis invidorum, insectationibus improborum, cura pro infirmantibus,

¹ *Et potuit esse Martyr & voluit.*] Martinus per effusionem sanguinis martyr non fuit: nisi quod tota vita ejus martyrium fuit. Odo Cluniacensis, in libro quo probat Martinum Apostolis parem.

² *Hebræisque pueris æquandus.*] De quibus supra II. Hist. pag. 292. ubi Notas vide.

³ *Si Esaiantum illud supplicium persecutori forte placuisset.*] Serra dissectum à Manasse Esaiam, antiqui tradunt. Vide Epiphanium & Dorotheum in vitis Prophetæ.

⁴ *Laminis dissecari membra.*] Hocu-

num ex gravissimis Christianorum suppliciiis fuit. Vide Eusebii Historiam Ecclesiasticam in Diocletiani persecutione, & alibi. Vide Gallonium.

⁵ *Gentium Doctoris exemplo gladio deputatus.*] Vide supra II. Hist. p. 355. & ibi Notas.

⁶ *Palmam sanguinis.*] Palma victoriæ signum. Hinc Martyres cum palmis pinguntur. Ergo palma idem quod Martyrium hoc loco. Horn.

⁷ *Sine cruore martyrium.*] Tales Confessores dicebantur, atque etiam Martyres. Vide Eusebium v. Hist. Ecclesiast. II.

bus, sollicitudine pro periclitantibus? Quo enim ille dolente non doluit? quo ¹scandalizante non uftus est? quo pereunte non genuit? præter illa quotidiana illius aduersum humanæ spiritualisque nequitiae diuersa certamina, dum in eo variis tentationibus appetito, semper exsuperat fortitudo vincendi, patientia exspectandi, æquanimitas sustinendi. O vere ineffabilem virum, pietate, misericordia, charitate, quæ quotidie etiam in sanctis viris seculo frigente frigescit: in illo tamen usque ad finem aucta, indies perseveravit! quo ego illius bono vel specialiter frui sum, cum me indignum & non merentem unice diligebat. En rursus lacrymæ fluunt, imoque de pectore gemitus erumpit: in quo mihi post hæc homine similis requies, in cuius erit charitate solatium? Me miserum, me infelicem, poterrone unquam, si diutius vixero, non dolere, quod Martino superstes sum? Erit mihi post hæc vita iucunda, erit dies aut hora sine lacrymis: aut tecum, frater dilectissime, potero illius mentionem habere sine fletu: aut unquam loquens apud te aliud quam de illo loqui potero? Sed quid te in lacrymas fletusque commoveo? ecce nunc te cupio consolatum esse, qui me consolari ipse non possum. Non deerit nobis ille, mihi crede, non, non deerit, ²intererit de se fermocinantibus, adstabit orantibus, quodque jam hodie præstare dignatus est, videndum se in gloria sua sæpe præbebit, & assidua, sicut ante paullulum fecit, benedictione nos proteget. Inde secundum ordinem visionis,

qua

¹ Scandalizante.] Vox Ecclesiastica, ex Novo Testamento petita.

² Intereit de se fermocinantibus, adstabit orantibus.] Creditum vulgo præsentibus adesse sanctos Martyres sepulcris suis, aut ubi vellent. Hieronymus contra Vigilantium. Nam is negaverat Martyres posse suis tumulis aut ubi vellent, præsentibus esse. Maximus Taurinensis in Natali Martyrum

Tauricorum: *Universi sancti ubique sunt & omnibus profunt. Semper nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viventes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.* Basilii, Nazianzenus & alii Patres, oratorio more, per *ἄσσωπρωϊαν* sanctos tanquam præsentibus, in Panegyricis alloquebantur. Unde Sanctorum invocatio postea fluxit.

H h 4

I Quid

qua cœlum sequentibus se patere monstravit, quo sequendus esset, edocuit: quo spes nostra tendenda, quo animus dirigendus instruxit. Quid tamen fiet frater? quod mihi ipse sum conscius, conscendere arduum illud, ac penetrare non potero, ita sarcina molesta me prægravat, & peccati mole depressum negato in astra conscensu, sæva miserabilem ducit in tartara. Spes tamen superest, illa sola, illa postrema, ut^r quod per nos obtinere non possumus, saltem pro nobis orante Martino mereamur. Sed quid te frater diutius occupo epistola tam loquaci, demorrorque venturum? simul jam pagina impleta non recipit. Mihi tamen hæc fuit ratio, sermonem istum longius proferendi, ut quia doloris nuntium epistola deferebat, eadem tibi ex quadam nostri confabulatione præstaret charta solatium.

*I Quod per nos obtinere non possumus, saltem pro nobis orante Martino mereamur.] Veteres, præsertim post annum cccc. in Sanctorum Invocatione peccarunt. Paulinus in Natal. III. Felicis: Exora ut precibus plenis meritisque redonet
Debita nostra tuis. —*

In vita Martini lib. II.

Dulcis, adorande, & mihi pectore, voce colende,

Per pietatis opem misero, miseri miserere.

Et paulo post:

Inter me & Dominum mediator adfusa benigne.

EPISTOLA III.

A D

BASSULAM SOCRUM SUAM,

Quomodo B. Martinus ex hac vita ad immortalam transierit.

SULPICIVS Severus Bassulæ parenti venerabili salutem. Si parentes vocari in jus liceret, te plane expilatiouis furtique ream, ad prætoris tribunal iusto loro traheremus. Quid enim non conquerar, quam à te patior injuriam? Nullam mihi domi chartulam, nullum libellum, nullam epistolam reliquisti: ita furaris omnia, ita universa divulgas. Si quid ad amicum familiariter scripsi, si quid forte dum ludimus, quod velim tamen occultum esse, dictavi, omnia ad te prius pæne, quam fuerint scripta, aut dictata, perveniunt. Nimirum obæratos habes notarios meos, per quos tibi nostræ ineptiæ publicantur. Nec tamen adversum eos possum moveri, si tibi parent, qui in jus nostrum ex tua potissimum liberalitate venerunt, seque adhuc tuos quam meos esse meminerunt. Tu sola ea rea, tu sola culpabilis, quæ & mihi infidiaris, & illos fraude circumvenis, ut sine delicto ullo familiariter scripta, aut negligenter emissa, inlucubrata tibi penitus atque impolita traduntur. Nam ut de reliquis taceam, rogo quemadmodum tam cito ad te epistola illa potuit pervenire, quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseramus? Ego enim Tolosæ positus, tu Treveris constituta, & tam longe à patria filio inquietante divulsa, qua tandem familiarem illam epistolam occasione furata es?

Nam-

AD BASSULAM.] De hac ita Paulinus epist. I. *Merito socrum san- tam omni liberaliorem parente in matrem sortitus æternam.* Hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, uti existi-

mo uxore, ut Therasiam suam habuit Paullinus. *Giselin.*

I *Quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseram.*] Ea est Epistola præcedens.

Hh 5

I Com-

Namque accepi litteras tuas, quibus scribis, in eadem epistola, qua de obitu Domini Martini fecerim mentionem, ipsum beati viri transitum exponere debuissem. Quasi vero ego illam epistolam aut legendam alii, præterquam ipsi, ad quem missa videtur, ediderim: aut ego tanto sim operi destinatus, ut omnia quæ de Martino cognosci oportet, me potissimum scribente notescant. Itaque si qua de obitu sancti episcopi audire desideras, ab illis potius qui interfuere, cognosce. Ego tibi statui nihil scribere, ne ubique me publices. Tamen si das fidem, nulli te esse lecturam, paucis tuæ satisfaciam voluntati. Itaque præstabo te his, quæ mihi sunt comperta, participem.

Martinus igitur obitum suum longe ante præcivit, dixitque fratribus dissolutionem sui corporis imminere. Interea causa exstitit, qua¹ Condatensem diœcesim visiteret. Nam clericis inter se ecclesiæ illius discordantibus, pacem cupiens reformare, licet finem dierum suorum non ignoraret: proficisci tamen istiusmodi ob causam non recusavit: bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si pacem ecclesiæ redditam reliquisset. Ita profectus cum suo illo, ut semper frequentissimo discipulorum sanctissimoque comitatu,² mergos in flumine conspiciatur piscium prædam sequi, & rapacem ingluviem assiduus urgere capturis. *Forma, inquit, hæc demonum est, insidiantur incautis, capiunt nescientes: captos devorant, exsaturatique non queunt devoratis.* Imperat deinde potenti virtute

ver-

¹ Condatensem diœcesim visiteret.] Epistola I. Cum ad diœcesim quandam, pro solemnî consuetudine (sicut Episcopus visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset. Dial. II. IV. Iter cum eo, dum diœcesis visitat, egimus. Guibertus Gemblacensis epistola ad Philippum episcopum Coloniensem cap. XI. Condatum vocat ipsum opidum, in Turonum & Pictavorum finibus situm: quod hodie

que à Martini ibidem mortui celebritate S. Martini nomen usurpat. Giselinus.

² Mergos.] Avis voracissima, helluonum & Damonum imago. Refert Scalliger Exerc. CCXXXIII. contra Cardanum: Venetiis quendam habuisse cicuratum mergum, quem solitus fuerit manumittere, atque mergum ingressum in mare quæsisse cibos, & satiatum rediisse ad Dominum.

I Resolvi.]

verborum, ut eum cui innatabant gurgitem relinquentes, aridas peterent, desertasque regiones: eo nimirum circa aves illas usus imperio, quo dæmones fugare consueverat. Ita grege facto, omnes in unum illæ volucres congregatæ, relicto flumine, montes silvasque petierunt, non sine admiratione multorum, qui tantam in Martino virtutem viderent, ut etiam avibus imperaret. Aliquamdiu ergo in vico illo, vel in ecclesia ad quam ierat, commoratus, pace inter clericos restituta, cum jam regredi ad monasterium cogitaret, viribus corporis cœpit repente destitui: convocatisque discipulis, indicat se jam ¹resolvi. Tum vero mœror & luctus omnium, vox una plangentium: ²Cur nos pater deseris? aut cui nos desolatos relinquis? invadent gregem tuum lupi rapaces: & quis eos à morsibus nostris, percusso pastore, prohibebit? Scimus quidem desiderare te Christum: sed ³salva tibi sunt tua præmia: nec dilata minuentur: nostri potius miserere, quos deseris. Tunc ille motus his fletibus, ut totus semper in Domino misericordiæ visceribus affluebat, lacrymassè perhibetur: conversusque ad Dominum hac tantum flentibus voce respondit: Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem: fiat voluntas tua. Nimirum inter spem amoremque positus, dubitavit pæne quid mallet: quia nec hos deserere, nec à Christo volebat diutius separari: nihil tamen in voto suo ponens, aut voluntati relinquens, totum se Domini arbitrio potestatique committens. Nonne tibi his paucissimis verbis dicere videtur; Gravis quidem est Domine corporeæ pugna militiæ, & jam satis est, quod hucusque certavi; sed si adhuc in eodem labore pro castris tuorum stare me præcipis, non recuso, nec fatiscentem causabor atatem. Munia tua devotus implebo, sub signis tuis quod ipse

¹ Resolvi.] Sic supra dissolutionem dixit, exprimens illa Apostoli Phil. I. 23.

τὸ ἐπιθυμῶν ἔχει εἰς τὸ ἀναλῶσαι.

² Cur nos pater deseris? aut cui nos de-

solatos relinquis?] Hæc ex Virgilio expressa sunt IV. Æneid. 323.

³ Salva tibi sunt tua præmia; nec dilata minuentur.] Etiam hæc ex Poëta expressit.

ipse tu iusseris militabo. Et quamvis optata sit seni missio post laborem, est tamen animus victor annorum, & cedere nescius senectuti. Ac si jam parcis etati, bonum est mihi Domine voluntas tua: hos vero, quibus timeo, ipse custodies. O virum ineffabilem, nec labore victum, nec morte vincendum, qui in nullam se partem pronior inclinaverat, nec mori timuit, nec vivere recusavit. Itaque cum jam per aliquot dies vi februm teneretur, non tamen à Dei opere cessabat; pernox in orationibus & vigiliis, fatiscentes artus servire spiritui cogebat, ¹ nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans. Et cum à discipulis rogaretur, ut saltem vilia sibi fineret stramenta supponi; *Non decet, inquit, filii, Christianum, nisi in cinere mori. Ego si aliud vobis exemplum relinquo, ipse peccavi.* Oculis igitur ac manibus in cœlum semper intentus, invictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et cum à presbyteris, qui tum ad eum confluerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret; *Sinite, inquit, sinite me fratres cœlum potius respicere, quam terram, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur.* Hæc locutus, diabolum vidit prope assistere. *Quid hic, inquit, astas cruenta bestia? nihil in me, funeste, reperies. Abraha me sinus recipit.* Cum hac ergo voce flagitantem divinis operibus ² spiritum cœlo reddidit; testatique nobis sunt, qui affuerant, jam exanimò corpore glorificati hominis vidisse fe gloriam. Vultus luce clarior renitebat, cum membra

cætera

¹ Nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans.] Sic supra Epist. 1. humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat.

² Spiritum cœlo reddidit.] A. C. cccc. i. ut ex Severo & aliis demonstrari potest. Nam, ex Severi sententia, sub consulatu Euodii lxx. fuit anno nimirum ccc. xxxvi. & supervixit, eodem asserente xvi. annos. ergo defunctus anno cccc. i. ætatis lxxxvi. Cum se disset annos xxxi. Tot enim numerandi

sunt anni Episcopatus Martini, si Gregorii sententiæ consenserimus x. Hist. 31. dicentis creatum fuisse Episcopum anno octavo Valentiniani & Valentis Imper. Obiit eadem die, qua festum ejus celebratum postea fuit. Ex quibus omnibus erroris arguuntur, qui Casario & Attico consulibus, suæ ætatis anno lxxxvi. Martinum mortuum esse tradunt. In qua opinione est Gregor. Turon. 1. Hist. 48. Vide Baronium Tomo v. ad A. cccc. i.

cætera ne tenuis quidem macula fuscaret. In aliis etiam, & in illo tantum artubus non pudendis, septennis quodammodo pueri gratia videbatur. Quis istum unquam cilicio tectum, quis cineribus crederet involutum? ita vitro purior, lacte candidior, jam in quadam futuræ resurrectionis gloria, & natura demutatæ carnis, ostensus est. Jam vero in obsequium funeris, credi non potest, quanta hominum multitudo convenerit. Tota civitas obviam corpori ruit, cuncti ex agris atque vicis, multique ex vicinis etiam urbibus affuerunt. O quantus luctus omnium! quanta præcipue mœrentium lamenta monachorum: qui eo die fere ad duo millia convenisse dicuntur, specialis Martini gloria ejus exemplo in Domini servitute stirps tanta fructificaverat. Agebat nimirum ante se pastor extinctus greges suos, ¹ sanctæ illius multitudinis pallidas turbas, ² agmina palliata, & aut emeritorum laborum senes, aut ³ juratos Christi in sacramenta tirones. Tum ⁴ virginum chorus, fletu abstinens præ pudore, cum lætandum potius illi esse sentiret, quem jam suo Dominus gremio confoveret, quam sancto dissimulabat gaudio quod dolebat! siquidem fides flere prohiberet, gemitum extorqueret affectus. Etenim tam erat

sancta

¹ Sanctæ illius multitudinis pallidas turbas.] Monachi, austera vita & crebris jejniis ac vigiliis pallorem affectabant. Notum id ex vitis Patr. Cassiano & aliis.

² Agmina palliata.] Pallium sacerdotalis habitus appellatur, quod eo habitu tunc sacerdotes uterentur Christiani. Non igitur omnes Christiani palliati; sed solum presbyterorum hic habitus. Neque hoc omnium olim Græcorum erat gestamen; sed proprie τὸ φιλσοφῶν ἄμφω: ac propterea hunc etiam habitum vindicarunt sibi Christianis, qui φιλοσοφικῶς ἐργάζονται in vera religione erant. Ita ascetæ κὶ ἀπειθεῖς χριστιανίζοντες vestem olim mutare soliti & pallium Philosophi su-

mere. Vide Tertull. r. de Pallio. *Salmasius*. In funere igitur Martini, *agmina palliata*, Sacerdotes sive presbyteri sunt. Nam quinque ordines funus comitabantur, Monachi, Presbyteri, Senes, Tirones, Virgines.

³ Juratos in Christi sacramenta tirones.] Catechumenos intelligit. Qui sacramento in fidem Christi adigebantur, & Diabolo abjurabant. Notum ex Patribus.

⁴ Virginum chorus.] Illæ erant, quæ virginitatem Deo voverant, aliæ tamen à Monialibus. Supra in vita cap. xx. *Ut statim puellam Deo voverit, & perpetuæ virginitati dicari: neque ab alio eam, quam à Martino, habitu virginitatis impesito, passus est consecrari.* Qualem virginem infra Dial. XII. XIII. describit.

I A4

sancta de illius gloria exultatio, quam pia de morte confusio. Ignoscere flentibus, gratularere gaudentibus: quia & pium est gaudere Martino, & pium est flere Martinum, dum unusquisque & sibi præstat ut doleat: & illi debet ut gaudeat. Hoc igitur beati viri corpus usque ¹ ad locum sepulcri, ² hymnis canora cœlestibus turba prosequitur. Comparatur, si placet, sæcularis illa pompa, non dicam funeris, sed triumphi: quid simile Martini exsequiis conferetur? Ducant illi præ curribus suis victos, post terga captivos: Martini corpus, hi qui mundum ductu illius vicerant, prosequuntur. Illos confusis plausibus populorum honoret infania, Martinus hymnis cœlestibus honoratur. Illi post triumphos suos in tartara sæva trudentur, Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur; Martinus hîc pauper & modicus, cœlum dives ingreditur: illinc nos, ut spero, custodiens me hæc scribentem respicit, te legentem.

¹ Ad locum sepulcri.] Copiata seu laboratores tumulos componebant. Epiphanius in fine Panarii: λοιπόν δὲ τῆς κηρυττικῆς, οἱ πρὸ τῶν μολύβδων ἀεισέλλοντες ἔκειτο κηρυκῶν καὶ θυρωρῶν. Idem clericis interdum accensebantur. De quo vide Bellarminum 1. de Clericis. Mirandum sane, cum hic B. Martini exsequias, & pompam funebrem adeo accurate describat Severus, nullum eum verbum facere de Picavis & Turonibus migrante eo altercantibus: deque ejus corpore, dum Picavi violento sopore oppressi stertunt, à Turonibus furtim in navim demisso, indeque è vico Condarensi per Vingennam fluvium ac Ligerim ad suum opidum avertito. De quibus copiose Greg. Turonensis libro x. Hist. extremo, ubi addit Turonis sepulcrum fuisse, & Briccium eidem in Episcopatu succedentem sanctissimi viri corpus basilica ornasse, cujus Basilica (sive ea ipsa sit, sive quæ à Perpetuo Episcopo vi. amplior facta est) descriptionem, ut in Trudon. L. antiquissimo

exarata est, lubet adscribere. Basilica S. Martini abest à civitate passus n. fere & 1. habet in longitudine pedes c1. x. in latitudine pedes 1x. in altitudine usque ad cameram pedes xlv. fenestras in altario xxxi. columnas xli. in toto edificio fenestras 1xxii. columnas cxx. ostia vii. tria in altario, quinque in capso. Addam etiam quod in eodem libro additum reperi. Sollemnitates ipsius Basilicæ 111. Idus Novemb. Dispositio S. Martini: unde vicesima dies mensis missa, 1v. Nonas Julias, ordinatio Episcopatus. Giselius.

² Hymnis canora cœlestibus turba prosequitur.] In vita Simeonis Stylitæ cap. xix. Supponentes corpus feretro, cum psalmis & hymnis duxerunt Antiochiam. Cap. xxi. Corpus sancti Simeonis cum psalmis & hymnis, & cum multis lampadibus portaverunt in Ecclesiam, Cum psalmis & Hymnis deducta olim cadavera. Frequentissimum hoc in vitis Patrum (Chrysostomus Hom. iv. in Epist. ad Hebr.

SULPICI SEVERI
DIALOGI TRES.

DIALOGUS I.

De virtutibus Monachorum Orientalium.

UM in unum locum ego & Gallus noster convenissemus, vir mihi & propter Martini memoriam (ex illius enim discipulis erat) & propter sua merita carissimus, intervenit nobis Posthumianus meus, nostri causa ab Oriente, quo se ante triennium patriam relinquens contulerat, regressus. Complexi hominem amantissimum, exosculatique genua & pedes ejus, cum uno atque altero spatio quasi obstupefacti, invicem flentes gaudio, deambulassemus: jactis in terram ciliciis confedimus. Tum prior Posthumianus me intuens: Cum essem, *inquit*, in remotis Ægypti, libuit ut ad mare usque procederem. Navim illinc onerariam offendi, quæ cum mercibus Narbonam petens, solvebat. Eadem nocte astare in somnis mihi visus es, & injecta me manu trahere, ut navim illam conscenderem, mox tenebras rumpente diluculo, cum eo loco, in quo quieveram, surrexissem, somnium meum ipse mecum reputans, tanto tui desiderio subito correptus sum, ut nihil cunctatus, navim conscenderem: tricesimo die Massiliam adpulsus, inde huc decimo pervenerim. Adeo prospera navigatio piæ adfuit voluntati. Tu modo, propter quem tot maria transnavigavimus, tantum terræ transcucurrimus, complectendum, perfruendumque te, remotis omnibus, trade. Ego vero, *inquam*, etiam cum tu in Ægypto morareris, totum semper animo & cogitatione versabat:

meque

Posthumianus meus.] Labitur Reatinus Victorius in vita S. Hieronymi, qui existimavit Severum in Ægyptum profectum, cum ipse Posthumiani professionem narret. Roswey-

rus.

1 Gallus

meque de te dies ac noctes cogitantem, totum tua caritas possidebat: nedum modo tibi æstimes puncto temporis defuturum, quo minus amore tuo pendens, te intuear, te audiam: tecum loquar: nullo penitus in secretum nostrum, quod hæc remotior cellula præstat, admissio. Nam hujus nostri, ut arbitror, Galli præsentiam non moleste feres: quia hoc adventu tuo, ut vides, perinde atque ego ipse, triumphat gaudio. Recte plane, *inquit* Posthumianus, in societate nostra ¹ Gallus iste retinebitur: quia etsi mihi parum cognitus est, pro eo tamen quod tibi est carissimus, non potest mihi non esse carus, maxime cum ex Martini sit disciplina. Neque gravabor quamlibet conferte vobiscum, ut poscitis, fabulari: quippe cum huc propter hoc venerim, ut me hujus Sulpicii mei (me autem utraque manu complectebatur) desiderio etiam verbosus impenderem. Enimvero, *inquam*, fatis probatis, quantum plus amor possit, qui nostri causa tot maria, tantumque terrarum emensus, à summo (ut ita dicam) solis egressu usque in ejus occidua venisti. Age ergo, & quia secreti inter nos, nec occupati sumus, & sermoni tuo vacare debemus, edisseras nobis velim omnem peregrinationis tuæ historiam, qualiter in Oriente fides Christi floreat, quæ sit sanctorum quies, quæ instituta monachorum, quantisque signis ac virtutibus in suis Christus operetur. Nam certe, quia in regionibus, inter ista quæ vivimus, ipsa nobis vita fastidio est: libenter ex te audiemus, si vel in eremo vivere Christianis licet. Ad hæc Posthumianus: Faciam, *inquit*, ut desiderare te video. Sed quæso prius ex te audiam, an isti omnes quos hic reliqueram sacerdotes, tales sint, quales eos antequam proficiscerer, noveramus. Tum ego: Absit, te, *inquam*, ista quærere, quæ aut una

mecum,

¹ Gallus iste.] Qui Martini discipulus, & Severi amicus intimæ admissionis fuit. Cujus etiam nomine Dialogum

II. inscripsit. Hieronymus: Et nuper Severus noster in Dialogo cui Gallo nomen posuit. In Ezech. xxxvi.

¹ Cili:

mecum, ut puto, nosti, aut si ignoras, non audire sit melius. Illud reticere non possum, non solum illos de quibus interrogas, nihil meliores quam noveras factos; sed unum illum nostri quondam amantem, in quo respirare ab istorum infectationibus solebamus, asperiores nobis fuisse, quam debuit. Nec vero quidquam in illum inclementius dicam, quia & amicum colui, & tunc etiam amavi, cum putabatur inimicus. Me autem hæc tacitis cogitationibus revolventem, admodum dolor iste compungit, pæne nos sapientis & religiosi viri amicitia destitutos, illum quondam tam amarum in nos esse potuisse. Verum hæc quæ mœroris plena sunt, relinquamus; te potius, ut dudum sponderas, audiamus. Ita, *inquit*, fiat Posthumianus. Quod cum dixisset, paullulum omnes conticuimus. Dein ¹ cilicium cui infederat, ad me propius admovit, atque ita exorsus est.

II. * Ante hoc triennium, quo tempore tibi Sulpici hinc abiens valedixi, ubi Narbona navim solvimus, quinto die portum Africæ intravimus, adeo prospera Dei nutu navigatio fuit. Libuit animo adire Carthaginem, ³ loca visitare sanctorum, & præcipue ⁴ ad sepulchrum Cypriani Martyris adorare. Quintodecimo die ad portum regressi, provectique in altum, Alexandriam petentes, reluctante Austro, ⁵ pæne in Syrtes illati sumus; quod providi nautæ caventes, jactis

¹ *Cilicium cui infederat.*] Paulo ante: *jactis in terram cilicis confedimus.* Unde patet solo infedisse, Orientalium modo.

² *Ante hoc triennium.*] Quæ sequuntur usque ad cap. xvi. ex Sulpicio vitis Patrum inserta sunt, sed ita ut quædam omittantur, quædam passim addantur. Vide Rosweydam, iv. Vitarum.

³ *Loca visitare sanctorum.*] Peregrinationes ad Martyria & loca sancta, jam tum invaluerant. De Jerosolymitana vide Hieronymum epist. xvii. ad Mar-

cellam, & Præfation. in iv. Comment. Jerem.

⁴ *Ad sepulchrum Cypriani Martyris adorare.*] Qui sub Decio passus. Vide Notas ad pag. 367. a. Eum Carthaginenses imprimis coluerunt, structo extra urbem ad littus maris templo magnifico. Festum quoque diem *ἡμέραν Κυπριανῶν*, in memoriam ejus instituerunt. *Euagvius* iv. Hist. xvi. ex Procopii Vandalicis, *Basilii* in Hexaemer.

⁵ *Pæne in Syrtes illati sumus.*] Syrtes duæ sunt, major & minor, loca impetuosa

jactis navim anchoris sistunt. Sub oculis autem terra continens erat, in quam scaphis egressi, cum vacua ab humano cultu omnia cerneremus, ego studiosius explorandorum locorum gratia longius processi, tribus fere millibus à litore parvum tugurium inter arenas conspicio; cujus tectum, ¹ sicut Sallustius ait, quasi carina navis erat, contiguum terræ, satis firmis tabulis constratum, ² non quod ibi vis imbrium ulla timeatur; fuisse autem illic pluviam, nequando quidem auditum est: sed quod ventorum ea vis est, ut si quando vel clementiori cœlo aliquantulus spirare flatus cœperit, majus in illis terris, quam in ullo mari naufragium sit. Nulla ibi semina, germina nulla proveniunt; quippe instabili loco arenibus arenis, ad omnem motum ³ ventorum cedentibus. Verum ubi averfa quædam à mari promontoria ventis resistunt, terra aliquantulum solidior, herbam raram atque hispidam gignit. Ea ovibus est pabulum satis utile. Incolæ lacte vivunt. Qui solertiores sunt, vel, ut ita dixerim, ditiores, hordeaceo pane utuntur. Ea ibi sola messis est, quæ celeritate proventus, per naturam solis sive aëris ventorum casus evadere solet. Quippe fertur à die jacti seminis, tricesimo die maturefcere. Consistere autem ibi homines non alia ratio facit, quam quod omnes tributo liberi sunt. Extrema siquidem Cyrenorum ora est, deserto illi contigua, quod inter Ægyptum & Africam interjacet, per quod olim ⁴ Cato Cæsarem fugiens, duxit exercitum. Ergo ut ad tugurium illud, quod eminus

con-
tuosa & atrociam, ob vadum frequentiam, & alternos pelagi motus: Mela 1. 7. Hinc barbaras Syrtis vocat Flaccus 11. Carm. Vide Lucan. ix. Sallust. Jugurth.

1 Sicut Sallustius ait.] In Jugurtha: ædificia Numidarum agræstium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinae sunt.

2 Non quod ibi vis imbrium ulla timeatur.] Sallustius: cœlo terraque penuria

aquarum. Mela 1. 4. pleraque ejus ob situm cœli terrarumque deserta sunt.

3 Ventorum ea vis est.] Idque ob arenas ad omnem motum ventorum cedentes. Unde velut in mari, arenaceæ tempestates fluctusque, quibus integri etiam exercitus Cambyſis obruti sunt. Vide Herodotum.

4 Cato Cæsarem fugiens duxit exercitum.] De qua profectio, vide Lucanum 12.

conspexeram, pertendi, invenio ¹ senem in veste pellicea, molam manu vertentem. ² Consolatus accepit nos benigne, ejectos nos in illud litus exponimus, & ne statim repetere cursum possimus, ³ maris mollitie adtineri: egressos in terram (ut est mos humani ingenii) naturam locorum, cultumque habitantium voluisse cognoscere: Christianos nos esse: id præcipue quærere, an essent aliqui inter illas solitudines Christiani. Tum vero ille flens gaudio ad genua nostra provolvitur: iterum nos ac sæpius exosculatos invitatur ad orationem: deinde ⁴ impositis in terram vervecum pellibus facit nos discumbere. Apponit prandium sane locupletissimum, dimidium panem hordeaceum. Eramus autem nos quatuor, ipse erat quintus. ⁵ Fasciculum etiam herbæ intulit, cujus nomen excidit, quæ mentæ similis, exuberans foliis, saporem mellis præstabat; huius prædulci admodum suavitate delectati atque exfatiati sumus. Ad hæc subridens ego, ad Gallum meum, Quid, *inquam*, Galle, placetne tibi prandium, fasciculus herbarum, & panis dimidius viris quinque? Tum ille, sicut est verecundissimus, aliquantulum erubescens, dum fationem meam accepit; Facis, *inquit*, Sulpici, tuo more, qui nullam occasionem, si qua tibi porrecta fuerit, omit-

tis

¹ Senem in veste pellicea.] Quæ vestis ependytes dicitur scriptoribus Vitarum Patrum. Græcis ἐπέδδυος vel ἐπέδδυος, omne extimum vestimentum. Vita Antonii cap. xxxiii. *Lavit ependyten suum.* Vita Hilarionis: *pellicem habens ependyten.* Pelles ejusmodi Græca voce melotas vocabant, Hieron. præfat. in regulam Pachonii: *Et caprinam pelliculam quam meloten vocant.* Cassianus i. Instit. v. *Ultimus est habitus eorum pellicis caprina, quæ melotes vel pera appellatur.*

² Consolatus.] In vitis patrum: consolatus.

³ Maris mollitie.] Legendum malacia.

⁴ Impositis in terram vervecum pellibus.] Vita Patrum: *serinis pellibus.* De hoc ritu discumbendi, paulo ante, ad caput i. dictum.

⁵ Fasciculum etiam herbæ intulit.] Cassianus iv. Instit. xi. *Summe reputantur delicie, si herba sale condita, quam lapsanium vocant, aqua diluta, ad refectioem fratribus apponatur.* Et cap. xxxii. *Apud quos secta singulis mensibus porrorum folia, lapsania, sicut fructum, olive, pisciculi minuti saluti, quos illi mæmida vocant, summa voluptas est.* Unde Proverbium, *Lapsana zinera.* Dioscorides *λαψαν* vocat.

tis quin nos ¹ edacitatis fatiges, sed facis inhumane, qui nos Gallos homines cogis exemplo Angelorum vivere. Quamquam ego studio manducandi etiam Angelos manducare credam. Nam istum dimidium hordeaceum timeo vel solus attingere. Sed contentus sit hoc Cyrenensis ille, cui vel necessitas vel natura est esurire; vel postremo isti, quibus credo marina jactatio in ediam cibi fecerat. Nos procul à mari absumus; & quod tibi sæpe testatus sum, Galli sumus. Sed pergat hic potius explicare sui Cyrenensis historiam. Enimvero Posthuvianus ait, cavebo posthac cujusquam abstinentiam prædicare, ne Gallos nostros arduum penitus offendat exemplum. Statueram autem etiam cœnam Cyrenensis illius, vel consequentia (septem enim diebus apud ipsum fuimus) referre convivia. Sed superfedendum est, ne Gallus se æstimet fatigari. Cæterum postero die cum aliqui ex incolis ad nos visendos confluere cœpissent, cognoscimus illum hospitem nostrum esse ² presbyterum, quod summa nos dissimulatione celaverat. Deinde cum ipso ad ecclesiam processimus, quæ fere duobus millibus aberat, à conspectu nostro interjectu montis exclusa. Erat autem vilibus texta virgultis, non multo ambitiosior, quam nostri hospitis tabernaculum, in quo nisi incurvus quis non poterat consistere. Cum hominum mores quæreremus, illud præclarum animadvertimus, nihil eos neque emere, neque vendere. Quid sit fraus aut furtum, nesciunt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent, neque habere cupiunt. Nam cum ego presbytero illi decem nummos aureos obtulisset, ³ refugit, altiore consilio protestatus, *Ecclesiam auro non strui, sed potius destrui.* Aliquantulum ei vesti-

¹ *Edacitatis fatiges.* Sæpe cum Gallo Sulpicius ob edacitatem, jocatur. Nam Septentrionales, ob frigoris & humorum abundantiam, cui quoque prava consuetudo accedit, voracissimi sunt.

² *Presbyterum.* Quales parœcia, sive parochiæ, ut nunc vocantur, curatores, qui hodierni sunt curati. Salmat.

³ *Refugit.* Vitæ Patrum, refutavit, habent.

ei vestimentorum indulsumus. Quod cum ille benigne accepisset, revocantibus nos ad mare nautis, discessimus.

III. Prosperoque cursu septimo die¹ Alexandriam pervenimus, ubi² fœda inter Episcopos atque monachos certamina gerebantur, ex ea occasione, quia congregati in unum sæpius Sacerdotes³ frequentibus decrevisse Synodis videbantur, ⁴ ne quis Origenis libros legeret, aut haberet: qui tractator sacrarum scripturarum peritissimus habebatur. Sed Episcopi quædam in libris ipsius infanitus scripta memorabant, quæ adfertores ejus defendere non ausi, ab hæreticis potius fraudulenter inserta dicebant: & ideo non propter illa, quæ in reprehensionem merito vocarentur, ⁵ etiam reliqua esse damnanda, cum legentium fides facile possit habere discrimen, ⁶ ne falsata sequeretur, & tamen catholice disputata retineret. Non esse autem mirum, si in libris neotericis & recens scriptis fraus hæretica fuisset operata, quæ in quibusdam locis non timuisset incidere Evangelicam veritatem. Adversum hæc Episcopi obstinatius renitentes pro potestate cogebant ⁷ recta etiam universa cum

¹ *Alexandriam pervenimus.]* Non quidem eodem anno, sed tamen paulo post quam Synodus contra Origenistas habita. *Baron.*

² *Fœda inter episcopos & monachos certamina.]* Non Oriens tantum, sed & Occidens eo tempore gravissimis contentionibus flagavit ob Origenis errores. Lis ex libris *κατὰ δόξαν* orta est. Eos Rufinus in Latinum transtulerat. Hinc errores illi in Latinas Ecclesias inventi. Quibus ut obviam iretur, Hieronymus aliam versionem eorum librorum adornavit A. C. cccxcix. & Romanam misit. Vide eum Epistola lxxv.

³ *Frequentibus decrevisse Synodis.]* Quarum hæc, cujus mentio fit, habita A. cccxcix. per Theophilum Alexandrin. Episcopum. In ea notati errores Origenis, & sectatores ejus condemnati. *Bar.*

⁴ *Ne quis Origenis libros legeret.]* Non hoc de omnibus Origenis libris intelligendum, sed illis tantum qui *κατὰ δόξαν* sunt. Errat ergo Severus. *Baronius.*

⁵ *Etiâ reliqua esse damnanda.]* Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium & nonnullos Ecclesiasticos Scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum diligamus, vitemusque contraria. *Hieronymus Epistola lxxvi.*

⁶ *Ne falsata sequeretur.]* Origenis scripta ab hæreticis corrupta fuisse, contendit etiam Rufinus, cumque secutus Sulpicius.

⁷ *Recta etiam universa cum pravis & cum ipso auctore damnare.]* Ita Ortho-

cum pravis & cum ipso auctore damnare: quia satis superque
sufficerent libri, quos ecclesia recepisset: respuendam esse penitus
lectionem, quæ plus esset nocitura insipientibus, quam profutura
sipientibus. Mihi autem ex illius libris quædam curiosus
indaganti, admodum multa placuerunt, sed nonnulla de-
prehendi, in quibus illum prava sensitse non dubium est,
quæ defensores ejus falsata contendunt. Ego miror unum
eundemque hominem tam diversum à se esse potuisse, ut
in ea parte qua probatur, neminem post Apostolos ha-
beat æqualem: in ea vero quæ jure reprehenditur: nemo
deformius doceatur errasse. Nam cum ab episcopis ex-
cerpta in libris illius multa legerentur, quæ contra catho-
licam fidem scripta constaret, locus ille vel maximam pa-
rabat invidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus
Jesus, sicut pro redemptione hominis in carne venisset,
crucem pro hominis salute perpeffus, mortem pro homi-
nis æternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis
etiam diabolum redempturus: quia hoc bonitati illius pie-
tatiue congrueret, ut qui perditum hominem reformas-
set, prolapsum quoque Angelum liberaret. Cum hæc at-
que alia istiusmodi ab Episcopis proderentur, ex studiis
partium orta est seditio. Quæ cum reprimi sacerdotum
auctoritate non posset, scævo exemplo ad regendam eccle-
siæ disciplinam præfectus assumitur, cujus terrore² dispersi
fratres, ac³ per diversas oras monachi sunt fugati, ita ut
propositis edictis in nulla consistere sede sinerentur. Illud

me
xos calumniati sunt Origenistæ, & eo-
rum fautores historici, Sozomenus,
Socrates, Palladius & alii, quos Severus
noster, per errorem, secutus est. Idem.

1 Etiam diabolum redempturus. Vide
Notas ad Vitam Martini cap. 24.

2 Dispersi fratres. Et ex Ægypto pul-
si. Theophilus ad Hieronymum, epist.
LXIX. Origenis hæresim in Monasteriis
Nitriæ quidam nequam & furiosi homines

severe & sandare cupientes, prophetica sale
succisi sunt. Idem legatos in Palestinam
misit, qui & inde Origenistas expelle-
rent. Hieron. epist. LXX.

3 Per diversas oras Monachi sunt fuga-
ti. Coercenda est freno veritatis hy-
perbole. Nam quod ad Monachos spe-
ctat, non nisi Origenistas, ut turbarum
auctores, expulsos esse, ex literis Theo-
phili ad Hieronymum patet. Baron.

me admodum permovebat, quod Hieronymus vir maxime catholicus, & sacræ legis peritissimus, ¹ Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia illius scripta damnaret. Nec vero ausus sum de quoquam temere judicare: præstantissimi tamen viri & doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen sive illud error est, ut ego sentio, sive hæresis, ut putatur, non solum reprimi non potuit multis animadversionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisset effundere, nisi ² contentione crevisset. Istiusmodi ergo turbatione cum veni Alexandriam, fluctuabat. Me quidem episcopus illius civitatis benigne admodum, & melius quam opinabar excepit, & secum tenere tentavit. Sed non fuit animus ibi consistere, ubi ³ recens fraternæ cladis fervebat invidia. Nam etsi fortasse videantur parere Episcopis debuisse, non ob hanc tamen causam multitudinem tantam sub Christi confessione viventem, præfertim ab Episcopis oportuisset affligi.

IV. Igitur inde digressus, ⁴ Bethleem opidum petii, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem ⁵ sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci-

¹ *Origenem secutus primo tempore putabatur.*] Valida hæc in Occidente opinio fuit, & plurimi exemplum ejus sequebantur. Hinc coactus Hieronymus, ut se purgaret, libros *ἀπὸ τῶν ὀργάνων*, post Rufinum, qui eos interpolat, vertere, & Apologiam scribere cœpit. Vide eum Epist. LXXVI. & adv. Rufinum, Apol. II. *Eodem fervore quo Origenem laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus.*

² *Contentione crevisset.*] Nam ejectione Nitria Monachi, Constantinopolim fugerunt, ac de Theophilo apud Johannem Chrysoptomum graviter conquesti sunt. Ille apud Theophilum, pro exulibus, intercedit, sed frustra. Hinc contentio inter eos, maxime Epipha-

nium Cypri Episcopum, & Chrysoptomum. Hinc infinita Ecclesiarum mala fluxerunt. *Sozomen. VIII. 15, 16. Socrat. VI. 13.*

³ *Recens fraternæ cladis fervebat invidia.*] Alludit ad Monachos à Theophilo pulsos. Quam invidiam auxit, quod ab eodem expulsus est Paulus Episcopus, idemque confessor, cui apud Imperatorem Hieronymum favisse, Rufinus loco criminis ei objicit. Vide eum II. Apol. contra Rufin.

⁴ *Bethleem opidum petiit.*] Hieron. in vita Paulæ: *Bethleem ingressa, & in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diversorium & stabulum, &c.*

⁵ *Sedecim mansionibus.*] Vita Antonii cap. LII.

ci illius Hieronymus presbyter regit: ² nam parochia, est Episcopi, qui Hierosolymam tenet. Mihi jam pridem Hieronymus superiore illa mea peregrinatione compertus, facile obtinuerat, ut nullum mihi expetendum rectius arbitrarer. Vir enim præter fidei meritum, dotemque virtutum, non solum Latinis atque Græcis, sed & Hebræis etiam ita litteris institutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. Miror autem, si non & vobis per multa

cap. LIV. ad primam mansionem Alexandriae, quæ appellatur Chæreum. Græce *μνη*, certus & status in itinere interquiescendi locus. Quæ dicta etiam *ἁλλασα* & *συσημῶνα*. Rosweyds.

1 Hieronymus presbyter. Vulgo dicunt Hieronymum Ecclesie Romanæ presbyterum fuisse. Sic in vitis patrum, in Basilio. Contra est Hieronymus ipse, qui Antiochiæ se ordinatum asserit. Idem.

2 Nam parochia. Ex verbo *παροικεῖν* factum est nomen *παροικία*, quod non solum de Ecclesie parœcia accipiebatur, sed etiam dicecæana totius civitatis. Nam nomen *παροικία* etiam pro dicecesi civitatis usurpatum est, ut & contra *διακείσις* pro parœcia, id est, pro membro particulari & regionali universæ civitatis Ecclesie. Falluntur autem viri docti qui putant in his vocibus *παροικεῖν* & *παροικία*, dum hoc sensu sumuntur, significationem inesse peregrinationis, cum incolatum simpliciter denotent, & *παροικεῖν* idem omnino sit quod *κατοικεῖν*. Hæc est origo *παροικιῶν* & *παροικιστῶν πόλιν ἢ ναὶ ἐκκλησιῶν*. Quæ vox aliquando plurium minutarum Ecclesiarum completionem significat, & unam Ecclesiam civitatis in plures dispersitam minores conventus. Aliquando minores illos cœtus, qui ut Ecclesiarum nomine vocitabantur, ita etiam *παροικιῶν*.

Ut ecce Ecclesie in Epistola Innocentii ad Decentium sunt majores Ecclesiastici conventus, quas & *παροικίας* indigitarunt, cum omnes Ecclesie nostræ intra civitatem sint constitutæ, id est, omnes *παροικίας*. Alioquin circa illa ipsa tempora *parœcia* distinguebatur ab Ecclesia, præcipue in Africana Ecclesia: quia Ecclesie nomen proprie sumebatur de matrice & principali Ecclesia. Sic Canon xix. codicis Africani, *Tempore sane quo non communicat, nec in sua Ecclesia vel parœcia communicet*. Malim tamen hoc ibi intelligi *ἐξηγητικῶς*, ut parœciam exponat, quam dixerat Ecclesiam. Illud vero certum est eo tempore in Ecclesiis Occidentis *παροικίαν* appellatam, quæ pars esset Ecclesie civitatis, Basilicam nempe particularem, cui unus presbyter præerat, in qua sacramenta administrabantur, & conciones dicebantur. Totam autem civitatem Ecclesiasticam sub presbyterio suo vel Episcopo quæ ex multis ejusmodi parœciis constabat, vocata fuit *διακείσις*. *Διοικήσις* plures provincias metropolitanas & Ecclesiasticas complectebatur, id est, *ἐπαρχίας*. *Ἐπαρχία*, sive provincia plures *παροικίας*, sive sedem Episcopalem cum territoriis suis, sive *ἐνοχίαις*. In finis Latinitatis & Græcæ temporibus dicecesis etiam dicta est quæ olim fuit *παροικία*. Salmas.

1 Nam

multa quæ scripsit opera compertus est, cum per totum orbem legatur. Nobis vero, *Gallus inquit*, nimium nimiumque compertus est. Nam ante hoc quinquennium quendam illius libellum legi, in quo tota nostrorum natio monachorum ab eo vehementissime vexatur & carpitur. Unde interdum Belgicus noster valde irasci solet, quod dixerit, *nos usque ad vomitum solere satiari*. Ego autem illi viro ignosco; atque ita sentio, de Orientalibus illum potius monachis, quam de Occidentalibus disputasse. Nam edacitas in Græcis gula est, in Gallis natura. Tum ego; Scholastice, *inquam*, Galle defendis gentem tuam; sed quæso te, liber iste, nunquid hoc solum vitium damnat in monachis? Immo vero, *inquit*, nihil penitus omisit, quod non carperet, laceraret; præcipue avaritiam, nec minus vanitatem infectatus est. Multa de superbia, non pauca de superstitione disseruit; vere fatebor, pinxisse mihi videtur vitia multorum. Cæterum de familiaribus virginum & monachorum, atque etiam clericorum; quam vera, quam fortia disputavit. Unde à quibusdam, quos nominare nolo, dicitur non amari. Nam sicut Belgicus noster irascitur, edacitatis nimiam nos notatos; ita illi fremere dicuntur, cum in illo opusculo scriptum legunt, *Cælibem spernit virgo germanum fratrem, querit extraneum*. Ad hæc ego; Nimium, *inquam*, Galle progredieris; cave ne & te aliquis, qui hæc fortassis agnoscit, exaudiat, teque una cum Hieronymo incipiat non amare. ¹ Nam quia scholasticus es, non immerito te versu Comici illius admonebo; *Obsequium amicos, veritas odium parit*. Tua nobis potius, ut cœperas, Posthumiane, repetatur Orientalis oratio. Ego, *inquit*, ut dicere institueram, apud Hieronymum sex mensibus fui; cui

¹ Nam quia scholasticus es.] Accepta vox pro erudito. Paschasius VIII. 19. Hic Eulogius Scholasticus erat, secularibus literis eruditus. Et VIII. 26. fuit discipli-

narum liberalium scholasticus. Hieron. Catal. Illustr. Scriptor. cap. xcix. Serapion ob elegantiam ingenii, cognomen scholastici meruit.

cui jugis adversus malos pugna, perpetuumque certamen. Concivit odia perditorum. ¹Oderunt eum hæretici, ²quia eos impugnare non desinit; oderunt clerici, quia vitam eorum infectatur, & crimina. Sed plane eum boni omnes admirantur, & diligunt; nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insaniunt. Vere dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. Quod nisi mihi fuisset fixum animo, & promissum, Deo teste, propositam eremum adire, vel exigui temporis punctum à tanto viro discedere noluissem. Huic ergo traditis atque commissis omnibus meis, omnique familia, quæ me contra voluntatem animi mei secuta tenebat implicitum, exoneratus quodammodo gravi fasce penitus ac liber, regressus Alexandriam visitatis ibi fratribus, ac ³superiorem inde Thebaida, id est, ad Ægypti extrema contendit. Ibi enim vastæ patentis eremi solitudines plurimum ferebantur habere monachorum.

V. Longum est, si omnia cupiam referre, quæ vidi; tamen pauca perstringam è pluribus. ⁴Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria. Habitabant

¹ Quia eos impugnare non desinit.] Cum adversus hæreticos agendum esset magnis semper atque vehementibus spiritibus insurrexit. De seipso: *Cætes latrant pro Dominis suis: tu non vis me latrare pro Christo?* 1. Apol. 1.

² Oderunt eum hæretici.] Origenista, quorum in Occidente caput Ruffinus Presbyter, qui tres libros contra Hieronymum, acerbissimo stilo, scripsit. De hoc vide Baronium ad A. C. cccc.

³ Superiorem inde Thebaida] Ægyptus olim varie divisa, seu provincias seu diocæses spectes. Sæpe occurrit inferior & superior. Socrates IV. 18. supe-

riorem opponit Alexandria. Fere Thebais & Ægyptus inter se distinguuntur. Hieronymus in vita Pauli: *Multas apud Ægyptum & Thebaidem tempestas sæva populata est.* Ptolemæus Thebaidem superiorem facit Ægyptum, reliqua inferiorem. Thebaida, sæpe pro Thebaide, casu nominandi. Duplex erat, inferior & superior. In vitis Patrum sæpe.

⁴ Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria.] Quam illustrata fuerit Ægypti eremus Monachorum classibus, Chrysostomus narrat Homilia VIII. in Matth. cap. 11. *καὶ οὐ ἐλθὼν εἰς τὸν ἔρημον τῆς Αἰγύπτου*

uno loco plerumque centeni; quibus summum jus est, sub Abbatis imperio vivere, nihil arbitrio suo agere, per omnia ad nutum illius potestatemque pendere. Ex his, si qui majorem virtutem mente conceperint, ut acturi ¹ solitariam vitam se ad eremum conferant, non nisi permitte Abbate discedant. Hæc illorum prima virtus est, parere alieno imperio. Transgressis ad eremum, Abbatis illius ordinatione, panis, vel quilibet cibus alius ministratur. Casu per illo dies, quibus illo adveneram, cuidam, qui nuper ad eremum secesserat, neque amplius ab hoc monasterio, quam sex millibus tabernaculum sibi constituerat, panem Abbas per duos pueros miserat, quorum major habebat ætatis annos quindecim, minor ² duodennis erat. His ergo inde redeuntibus, aspis miræ magnitudinis fit obviam, cujus occursum nihil perterriti, ubi ante pedes eorum venit, quasi incantata carminibus ³ cærulea colla deposuit. Minor è pueris manu adprehensam, ac pallio involutam ferre cœpit. Deinde monasterium quasi victor ingressus, in occursum fratrum, inspectantibus cunctis, captivam bestiam, resoluto pallio, non sine jactantiæ tumore deposuit. Sed cum infantium fidem atque virtutem cæteri prædicarent, Abbas ille altiori consilio, ne infirma ætas insolesceret, virgis utrumque compescuit, multum objurgatos, *cur ipsi, quod per eos Dominus operatus fuerat,*

Ἐραδεία πάντος βελτίω τῶ ἐρημῶν ὄψις γερῆναι καὶ ἡσυχίας ἀσκήσεων μυσίας ἐν ἀνθρώπων ἀγίωσι. Sic & Epiph. Hæref. lxxx. contra Mafalianos. Vita Antonii, cap. xxxi. Erant ibi monasteria tanquam tabernacula, plena divinis choris psallentium, legentium, orantium.

¹ Solitariam vitam.] Ruffinus de vitis Monachorum Ægypti, in vitis Patrum, lib. vi. Commanent per eremum dispersi & separati cellulis, sed charitate connexi.

pro-
Ob hoc autem dirimuntur habitaculis, ut in silentii quiete & intentione mentis divina sectantes, nec vox aliqua, nec occursum ullus, aut sermo aliquis otiosus obturbet. Sunt alii in suburbanis locis, alii per rura, plures autem per eremum dispersi.

² Duodennis.] Ita legit Gifelinus, pro duodecennis. Vide notas ejus.

³ Cærulea colla.] Sic meliores libri ex illo Virgilii:

Attollentem iras, & cærulea colla tumen-
tem. Gifelin.

1 Ægyptii

prodidissent. Opus illud non suæ fidei, sed divinæ fuisse virtutis; discerent potius, Deo in humilitate servire, non in signis & virtutibus gloriari: quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate. Hoc ubi ille monachus audivit, & periclitatos infantulos serpentis occursum, & ipsos insuper multa verbera victo serpente meruisse, abbatem obsecrat, ne sibi post hæc panis ullus, aut cibus aliquis mitteretur. Jamque octavus dies fuerat emensus, quo se homo Christi intra periculum famis ipse concluderat; arebant membra jejunio, sed deficere mens cœlo intenta non poterat; corpus inedia fatiscebat, fides firma durabat. Cum interim admonitus Abbas ille per spiritum, ut discipulum visitaret, pia sollicitudine cognoscere cupiens, qua vitæ substantiâ vir fidelis aleretur, qui ministrari sibi panem ab homine nolisset, ad requirendum eum ipse proficiscitur. Ille ubi eminens senem venire conspexit, occurrit; agit gratias, ducit ad cellulam, cum ingressi pariter ambo, conspiciunt palmiciam sportam calido pane congestam, foribus affixam de poste pendere. Ac primum calidi panis odor sentitur, tactu vero, ac si ante paullulum focus esset ereptus, ostenditur. Ægyptii tamen panis forma non cernitur. Obstupescit ambo, munus cœlestis cognoscunt. Cum ille hoc Abbatis adventui præstitum fateretur, Abbas vero illius fidei ac virtuti id potius adscriberet, ita ambo cœlestem panem cum multa exultatione fregerunt. Quod cum senex ad monasterium post regressus fratribus retulisset, tantus omnium incenderat ardor animos, ut certatim ad eremum & sacras solitudines ire properarent; miseros se fatentes, qui diutius in congregatione multorum, ubi humana esset patienda conversatio, resedissent.

Ægyptii tamen panis forma non cernitur.] Panes Monachorum Ægypti dicebantur paximates seu paximacia. Sui-

VI. In
das: διπυρῶ ἄρτος ὁ ὡς ἔχει πᾶ-
μαίης λεγόμενον πᾶξιμαίης. Frequens
vox in vitis Patrum.

I DNAS

VI. In hoc monasterio ¹ duos ego senes vidi, qui jam ² per quadraginta annos ibi degere, ita ut nunquam inde decesserint, ferebantur, quorum prætereunda mihi commemoratio non videtur; siquidem id de eorum virtutibus, & Abbatis ipsius testimonio, & omnium fratrum audierim sermone celebrari, quod unum eorum sol nunquam vidisset epulantem, alterum vidisset iratum nunquam. Ad hæc Gallus, me intuens: O si vester ille (nolo nomen edicere) nunc adesset, vellein admodum istud audiret exemplum; quem in multorum sæpe personis nimium experti sumus, vehementer irasci; sed tamen, quia inimicis suis, quantum audio, nuper ignovit, si istud audiret, magis magisque proposito confirmaretur exemplo, præclaram esse virtutem, iracundia non moveri. Nec vero inficiabor justas illi causas irarum fuisse; sed ubi durior pugna, ibi gloriosior est corona. Unde quendam, si agnoscis, censeo jure laudandum, quod cum eum libertus deseruerit ingratus, miseratus est potius, quam insectatus abeuntem. Sed neque illi irascitur, à quo videtur abductus. Ego autem, nisi istud vincendæ iracundiæ Posthumianus prodidisset exemplum, graviter irascerer discessione fugitivi: sed quia irasci non licet, tota istorum commemoratio, quæ nos compungit, abolenda est. Te, *inquam*, Posthumiane, te potius audiamus. Faciam, *inquit*, Galile quod præcipis, quatenus tam studiosos audiendi esse vos video. Sed mementote, quia non sine fenore istum apud vos depono sermonem; libens præsto quod poscitis: dummodo paullo post quod poposcero, non negetis. Nos vero, *inquam*, habemus, in quo tibi mutuuum vel sine fenore restituere possimus. Sed tamen quicquid putaveris, impe-

¹ *Duos ego senes vidi.*] Quæ hic de duobus senibus narrantur sine nomine, hoc de Pæsio & Joanne narrat Cassianus v. Institut. capite xxvii. Idem

habetur apud Pelagium lib. i v. num. 24. ² *Per quadraginta annos.*] Alii sexaginta, ut Onuphrius Paphnutii præceptor, & alii in Vitis Patrum.

imperato, dummodo ut cœperas, desiderii nostri satisfacias. Valde enim nos delectat tua oratio. Nihil, inquit Posthumianus, vestra studia fraudabo: & quia eremitæ unius incipientis agnovistis virtutem, referam adhuc vobis pauca de plurimis.

VII. Ergo ubi prima eremi ingressus sum, duodecim fere à Nilo millibus, (habebam autem unum è fratribus ducem, locorum peritum) pervenimus ad quendam senem monachum, sub radice montis habitantem. Ibi, quod in illis locis rarissimum est, puteus erat. Bovem unum habebat, cujus hic erat totus labor, impulsa rotali machina aquam producere. Nam fere mille aut amplius pedum, putei profundum ferebatur. Hortus illic erat multis oleribus copiosus: id quidem ¹ contra naturam eremi, ubi omnia arentia, exusta solis ardoribus, nullius unquam feminis vel exiguam radicem ferunt. Verum hoc sancto illi labor cum pecore communis, & propria præstabat industria. Frequens enim irrigatio aquarum tantam pinguedinem arenis dabat, ut mirum in modum vivere atque fructificare horti illius olera videremus. Ex iis igitur una cum domino bos ille vivebat. Nobis quoque ex ea copia, cœnam sanctus dedit. Ibi vidi, quod vos Galli forte non creditis, ollam cum oleribus, quæ nobis in cœnam præparabatur, ² sine igne fervere. Tanta vis solis est, ut quibuslibet coquis etiam ad Gallorum pulmenta sufficiat. Post cœnam autem jam inclinante vespera, invitat nos ad arborem

¹ *Contra naturam eremi.*] Eremos ita describit Hieron. Proœmio in Amos ad Panmachium: nullus est viculus, ne agrestes quidem case & furnorum similes, quas *Afri* appellant mapalia. Et quia humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoribus, ut sterilitatem terræ compensent pecorum multitudine. Idem Epist. 1. ad Heliodorum: *O desertum floribus Christi vernans! O*

solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi, civitas magni regis extruitur! O eremus familiaris Deo gaudens! Incommoda vitæ anachoreticæ latius ostendit Fr. Spanhemius 11. Dub. c. & 111. 1.

² *Sine igne fervere.*] Frequens id in Africa. Quin & ferrum nimio solis ardore mollescere scribunt qui interiorem Libyam perlustrarunt.

rem palmam, cujus interdum pomis uti solebat: quæ fere duobus millibus aberat. Nam ¹ hæ tantum in eremo arbores, licet raro, habentur tamen. Quod utrum follers antiquitas procuraverit, an solis natura gignat, ignoro: nisi si Deus præsciis habitandam quandoque à sanctis eremum, hæc fervis suis paraverit. Ex majore enim parte, qui intra illa secreta consistunt, cum alia ibi germina nulla succedunt, ² istarum arborum pomis aluntur. Ergo ubi ad illam, ad quam nos humanitas nostri hospitis ducebat, arborem pervenimus, leonem ibi offendimus; quo viso, ego & ille dux meus intremuimus, sanctus vero ille incunctanter accessit; nos, licet trepidi, secuti sumus. Fera paululum (cerneres imperatam à Deo) modesta discessit, & constitit; dum ille adtigua ramis humilioribus poma decerperet. Cumque plenam palmulis manum obtulisset, accurrit bestia, accepitque tam libere quam nullum animal domesticum; & cum comedisset, abscessit. Nos hæc intuentes, & adhuc trementes, facile potuimus expendere, quanta in illo fidei virtus, & quanta in nobis esset infirmitas.

VIII. Alium æque singularem virum vidimus, ³ parvo tugurio, in quo non nisi unus recipi posset, habitantem. De hoc illud ferebatur, quod lupa ei solita erat ad stare cœnanti; nec facile unquam bestia falleretur, quin illi ad legitimam horam refectionis occurreret, & tamdiu pro foribus exspectaret, donec ille panem, qui cœnulæ superfuisset, offerret; illam manum ejus lambere solitam; atque ita quasi impleto officio, & præstita consolatione discedere. Sed forte accidit, ut sanctus ille, dum fratrem

qui

¹ Hæ tantum in eremo arbores.] Vide Notas ad 1. Histor. pag. 77.b.

² Istarum arborum pomis aluntur.] Hieron. in Vita Pauli Eremitæ: Cibum & vestimentum ei palma præbebat.

³ Parvo tugurio, in quo non nisi unus

recipi posset.] Sic Hilarion: æstus & pluvias brevi tuguriunculo declinavit, quod junco & carice texerat. Extructa deinceps brevi cellula, latitudine pedum quatuor, altitudine pedum quinque, ut sepulchrum potius quam domum putares.

I Pal-

qui ad eum venerat, deducit abeuntem, diutius abesset, & non nisi sub nocte remearet. Interim bestia ad consuetudinarium illud cœnæ tempus occurrit. Vacuam cellulam, cum familiarem patronum abesse sentiret, ingressa, curiosius explorans ubinam esset habitator; casu contigua cum panibus quinque ¹ palmicia sportella pendeat. Ex his unum præsumit, & devorat; deinde perpetrato scelere discedit. Regressus eremita, vidit sportulam dissolutam, non constante panum numero. Damnum rei familiaris intelligit, ac prope limen panis absumpti fragmenta cognoscit. Sed non erat incerta suspicio, quæ furtum persona fecisset. Ergo cum sequentibus diebus secundum consuetudinem bestia non venisset, nimirum audacis facti conscia, ad eum venire diffimulans cui fecisset injuriam, ægre patiebatur eremita, se alumnæ solatio destitutum. Postremo illius oratione revocata, septimum post diem affuit, ut solebat ante, cœnanti. Sed ut facile cerneret verecundiam pœnitentis, non ausa propius accedere, dejectis in terram profundo pudore luminibus, quod palam licebat intelligi, quandam veniam precabatur; quam illius confusionem eremita miseratus, jubet eam propius accedere, ac manu blanda caput triste permulcet. Dein pane duplicato ream suam refecit. Ita indulgentiam consecuta, officii consuetudinem deposito mœrore reparavit. Intuemini quæso Christe etiam in hac parte virtutem, cui sapit omne quod brutum est, cui mite est omne quod sævit. Lupa præstat officium, lupa furti crimen agnoscit, lupa conscio pudore confunditur; vocata adest, caput præbet; & habet sensum indultæ sibi veniæ, sicut pudorem gessit errati. Tua hæc virtus Christe, tua sunt hæc Christe miracula. Etenim quæ in tuo nomine operantur servi tui, tua sunt; & in hoc ingemiscimus, quod majestatem tuam feræ sentiunt, homines non verentur.

IX. Ne

¹ *Palmicia sportella.* Quales Monachi | *mulque fiscellas junco texens, amulabatur*
 texebant. Vita Hilarionis cap. III. Si- | *Ægyptiorum Monachorum disciplinam.*

¹ *Virunt*

IX. Ne cui autem hoc incredibile forte videatur, majoramemorabo. Fides Christi adest, me nihil fingere, neque incertis auctoribus vulgata narrare: sed quæ mihi per fideles viros comperta sunt, explicabo. Habitant plerique in eremo sine ullis tabernaculis, quos Anachoretas vocant. ¹ Vivunt herbarum radicibus: nullo unquam certo loco consistunt, ne ab hominibus frequententur. Quas nox coegerit, sedes habent. Ad quendam igitur hoc ritu atque hac lege viventem, duo ² ex Nitria monachi, licet longe & diversa regione, tamen quia olim ipsis in monasterii conversatione carus & familiaris fuisset, auditis ejus virtutibus, tetenderunt: quem diu multumque quæsitum, tandem mense septimo repererunt extremo illo deserto, quod est Memphis contiguum, demorantem: quas ille solitudines jam per annos duodecim dicebatur habitare. Qui licet omnium hominum vitaret occursum, tamen agnitos non refugit, seque carissimis per triduum non negavit. Quarto die aliquantulum progressus, cum prosequeretur abeuntes, ³ leenam miræ magnitudinis ad se venire conspiciunt. Bestia licet tribus repertis, non incerta quem peteret, Anachoretæ pedibus advolvitur, & cum flexu quodam & lamentatione procumbens indicabat gementis pariter & rogantis affectum. Movit omnes, & præcipue illum, qui se intellexerat expetitum. Præcedentem

¹ Vivunt herbarum radicibus.] Mira Ascetarum abstinencia. Qui multoties herbis tantum, quæ in deserto existebant, alebantur. Sic Josaphat & alii in vitis Patrum. Vide etiam Sozomenum vi. Hist. 28.29.30.31.32.33.34. Niphorum xi. 14. & seq. qui vitam moresque priscorum Ægypti, Palæstinæ, Syriæ, Monachorum accurate describunt, & huic Dialogo illustrando imprimis faciunt, una cum Vitis Patrum.

² Ex Nitria.] Καλῶς (εἰ τὸ ἕως ἔργου τῆ-

τον Νιτρίαν. καὶ ὅτι καὶ μὴ τις ἐστὶν ὁ μῦθος ἐν ἧ τὸ νίτρον συλλέγεται. Sozomen. vi. 31. Alio nomine tractus ille Sceti appellatur, in quo Nitria, & Cellia, loca monasteriis maxime per universam Ægyptum frequentata. Cellia à cellis Monachorum dicta, quod ibi ἀποσπίδω essent μναχικὰ οἰκήματα πολλὰ.

³ Leenam miræ magnitudinis.] Similis historia in Palladio habetur de Macario. Vide Vitas Patrum libro octavo.

Kk

I Qua

tem sequuntur. Nam præiens, & subinde restans, subinde respectans, facile poterat intelligi, id eam velle, ut quo illa ducebat, Anachoreta sequeretur. Quid multis? Ad speluncam bestię pervenitur, ubi ille adultos jam quinque catulos male feta nutriebat: qui, ut clausis luminibus ex alvo matris exierant, cæcitate perpetua tenebantur. Quos singulos de rupe prolatos, ante Anachoretæ pedes mater exposuit. Tum demum sanctus animadvertit, quid bestia postulare; invocatoque Dei nomine, contrectavit manu lumina clausa catulorum: ac statim cæcitate depulsa, apertis oculis bestiarum diu negata lux patuit. Ita fratres illi, Anachoreta quem desiderabant visitato, cum admodum fructuosa laboris sui mercede redierunt: qui in testimonium tantæ virtutis admissi, fidem sancti, gloriam Christi, quæ per ipsos esset testificanda, vidissent. Mira dicturus sum. Leænam post dies quinque ad auctorem tanti beneficii revertisse, eidemque inusitatæ feræ pellem pro munere detulisse: qua plerumque sanctus ille quasi amiculo circumtectus, non dedignatus est munus per bestiam fumere, cujus alium potius interpretabatur auctorem.

X. Erat etiam alterius Anachoretæ in illis regionibus nomen illustre, qui in ea parte deserti ¹ quæ Syenis jungitur, habitabat. Hic cum primum se ad eremum contulisset, & herbis herbarumque radicibus, quas prædulces interdum, & saporis eximii fert arena, victurus, ignarus germinis eligendi, noxia plerumque carpebat. Nec erat facile vim radicum sapore discernere: quia omnia æque dulcia: sed pleraque occultiore natura virus lethale cohibebant. Cum ergo edentem vis interna torqueret, & immensis doloribus vitalia universa quaterentur, ac frequens vomitus cruciatibus non ferendis ipsam animæ sedem stomacho

¹ Quæ Syenis jungitur.] Syene, urbs Nilum sita, quam hodie Asiam vocant. Vide Strabonem XVI I.

macho jam fatifcente diffolveret, omnia penitus quæ essent edenda formidans, septimum in jejuniis diem spiritu deficiente ducebat. Tum ad eum fera, cui¹ ibicis est nomen, accessit. Huic propius astanti, fasciculum herbarum, quem collectum pridie attingere non audebat, objecit. Sed fera, quæ virulenta erant, ore discutiens, quæ innoxia noverat, eligebat. Ita vir sanctus ejus exemplo quid edere, quid respicere deberet, edoctus, & periculum famis evasit, & herbarum venena vitavit. Sed longum est de omnibus, qui eremum incolunt, comperta nobis, vel audita memorare. Annum integrum & septem fere menses intra solitudines constitutus exegi, magis virtutis admirator alienæ, quam quod ipse tam arduum atque difficile potuerim tentare propositum. Sæpius tamen cum fene illo, qui puteum & bovem habebat, habitavi.

XI. ² Duo beati Antonii monasteria adii, quæ hodieque ab ejus discipulis incoluntur. Ad eum etiam locum, in quo beatissimus ³ Paullus primus eremita ⁴ est diversatus, accessi. ⁵ Rubrum mare vidi: ⁶ jugum Sina montis ascendi, cujus summum cacumen cælo pœne contiguum, nequaquam

¹ Cui ibicis est nomen.] De ibicibus vide Plinium VIII. 53.

² Duo beati Antonii monasteria adii.] De quo vide vitas Patrum, cum Notis Rosweydi. Martyrol. Roman. XVII. Jan. In Thebaide S. Antonii Abbatis, qui multorum Monachorum pater, vita & miraculis præclarissimus vixit. Quor ab eo Monasteria condita, vide apud Baronium ad A. CCCXXVIII.

³ Paullus primus eremita.] Ita communiter antiqui. Hieron. in vita Pauli. Cassianus Collat. XVII. 6. Quidam ad ipsum Eliam & Johannem Baptistam retulerunt. Idem Cassianus & Hieronymus vita Pachomii cap. 1. Sozomenus I. 12. Niceph. VIII. 39. & alii plurimi. Hieronymus Epist. XXII. ad Eustochium: Hujus vita auctor Paulus, illu-

strator Antonius, princeps Johannes Baptistas fuit. Eremitæ autem alias anachoretæ dicti, id est, secessores, qui prius in cœnobiis instituti, solitudinis elegerunt secreta. Cassian.

⁴ Est diversatus.] Quem locum describit Hieronymus in vita ejus cap. IV. Sæxus mons, ad cujus radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur. Intus grande vestibulum, quod aperto desuper cælo, patulis diffusarum vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens. Igitur adamoto habitaculo, omnem ibidem in orationibus & solitudine duxit ætatem.

⁵ Rubrum mare vidi.] Vide Notas ad I. Hist. pag. 44. b. 76. a. 77. b.

⁶ Jugum Sina montis ascendi.] Vide Notas ad I. Hist. pag. 81. b.

quam adiri potest. Inter hujus recessus Anachoreta esse aliquis ferebatur, quem diu multumque quæsitum videre non potui, qui fere jam ante quinquaginta annos à conversatione humana remotus, nullo vestis usu, ¹ fetis corporis sui tectus, ² nuditatem suam divino munere vestiebat. Hic quoties eum religiosi viri adire voluerunt, cursu avia petens, ³ congressus vitabat humanos. Uni tantummodo ferebatur se ante quinquennium præbuisse, qui credo potenti fide id obtinere promeruit: cui inter multa colloquia percunctanti, cur homines tantopere vitaret, respondisse perhibetur: *Eum qui ab hominibus frequentaretur, non posse ab Angelis frequentari.* Unde non immerito recepta opinione multorum fama vulgaverat; sanctum illum ab Angelis visitari. Ego autem à Sina monte digressus, ad Nilum flumen regressus sum, cujus ripas frequentibus monasteriis confertas utraque ex parte lustravi. Plerumque vidi, ut dudum dixeram, uno in loco habitare centenos: sed & ⁴ bina & terna millia in iisdem viculis degere constabat. Nec fane ibi minorem putetis diversantium in multitudine monachorum esse virtutem, quam eorum esse cognoscitis, qui se ab humanis cœtibus removerunt. Præcipua, ut jam dixeram, ibi virtus, & prima, est obedientia: neque aliter adveniens ad monasterium Abbatis suscipitur, quam qui tentatus prius fuerit, & probatus, nullum unquam recusaturus, quamlibet arduum ac difficile, indignumque toleratu, Abbatis imperium.

XII. Duo

¹ *Setis corporis sui tectus.*] Macarius: *Capilli capitis totum viri corpus operuerunt.* S. Onuphrius: *Cui tanta capillorum prolixitas erat, ut corpus illius, ipsorum diffusionem tegetetur.* Vita Pauli Eremitæ: *Crinitum calcaneo tenus hominem.*

² *Nuditatem suam divino munere vestiebat.*] Paphnutius Abbas in vita Onuphrii: *pro vestimento quoque foliis herbisque utebatur, quibus subte-*

riora renum tantummodo cingebat.

³ *Congressus vitabat humanos.*] Sic Anachoretæ multi, ut Joannes. De quo in vitis Patrum lib. 11. *Nulla femina ad conspectum ejus accessit, sed & viri raro & certis quibusque temporibus.*

⁴ *Bina & terna millia.*] Imo quinq. Cassian. iv. Inst. 1. *In Tabernensistarum in Thebaide cœnobio, plusquam quinq. millia fratrum sub uno Abbate reguntur.*

I Mona-

XII. Duo vobis referam incredibilis obedientiæ admodum magna miracula, licet suppetant plura recolenti: sed ad excitandam virtutum æmulationem, cui pauca non sufficiunt, multa non proderunt. Ergo cum quidam sæculi actibus abdicatis, ¹monasterium magnæ dispositionis ingressurus, cæpisset rogare: ²Abbas ei cæpit multa proponere, graves esse istius disciplinæ labores, sua vero dura imperia, quæ nullius facile valeret implere patientia. Aliud potius monasterium, ubi facilioribus legibus viveretur, expeteret: non tentaret aggredi, quod implere non posset. Ille vero nihil his terroribus permoveri, sed magis ita omnem obedientiam polliceri, ut si eum Abbas in ignem ire præciperet, non recusaret intrare. Quam illius professionem ubi magister accepit, non cunctatur probare profitentem. Casu clibanus propter ardebat, qui multo igne succensus, coquendis panibus parabatur: exundabat abruptis flamma fornacibus: & intra camini illius concava totis habenis regnabat incendium. Hoc igitur advenam illum jubet magister intrare. Nec distulit parere præcepto: medias flammæ nihil cunctatus ingreditur: quæ mox tam audaci fide victæ, velut illis quondam Hebræis pueris cessere venienti. Superata natura est, fugit incendium; & qui putabatur arsurus, velut frigido rore perfusus se ipse miratus est. Sed quid mirum, si tuum Christe tironem ignis ille non attigit? ut nec Abbatem pigeret dura mandasse, nec discipulum pœniteret imperio paruisse, qui eo die quo advenerat, dum tentaretur infirmus, perfectus inventus est; merito felix, merito gloriosus, probatus obedientia, glorificatus est passione.

XIII. In

¹ *Monasterium magnæ dispensationis.* Hieronymus præfat. in Regulam Pachomii: *Habent per singula monasteria patres & dispensatores, & hebdomadarios & ministros.*

² *Abbas ei cæpit multa proponere.*

Episcopi olim dicti Patres. Unde Patriarcharum nomen postea fluxit, quos Arabice *Abuna* vocant. Quod nomen postea præfectis monasteriorum hæsit in occidente, qui Abbates dicti.

XIII. In eodem autem monasterio factum id quod dicturus sum, recenti memoria ferebatur. Quidam itidem ad eundem Abbatem recipiendus advenerat, cum prima ei lex obedientiæ poneretur, ac perpetem polliceretur ad omnia vel extrema patientiam; casu Abbas floracinam virgam jampridem aridam manu gerebat. Hanc solo fixit, atque illi advenæ id operis imponit, ut tandiu virgulæ aquam irriguam ministraret, donec, quod contra omnem naturam erat, lignum aridum in solo arente viveret. Subjectus advena duræ legis imperio, aquam propriis humeris quotidie convehabat, quæ à Nilo flumine per duo fere millia petebatur. Jamque emenso anni spatio, labor non cessabat operantis, & de fructu operis spes esse non poterat; tamen obedientiæ virtus in labore durabat. Sequens quoque annus vanum laborem jam affecti fratris eludit. Tertio demum succedentium temporum labente curriculo, cum neque nocte neque interdiu aquarius ille cessaret operator, virga floruit. Ego ipsam ex illa virgula arbusculam, quæ hodieque intra atrium monasterii est ramis virentibus, vidi: quæ quasi in testimonium manens, quantum obedientia meruit, & quantum fides possit, ostendit. Sed me dies ante deficiet, quam diversa miracula, quæ mihi de virtutibus Sanctorum sunt compta, consummem.

XIV. Duo vobis adhuc præclara memorabo, quorum unum egregium erit adversus inflationem miseræ vanitatis exemplum; alterum adversus falsam justitiam non mediocre documentum. Quidam ergo Sanctus fugandorum de corporibus obsessis dæmonum 'incredibili præditus potestate, inaudita per singulos dies signa faciebat. Non solum

Incredibili præditus potestate.] De qua multa in Patrum vitis; In Vita Pachomii cap. XLIX. Diabolus ipse fatetur: Ex quo mirabilis incarnatio Christi fa-

cta est in terris, nos sine viribus profus existere capimus: ita ut ab his qui credunt in nomine ejus, illudamur ut passeres.

1 Cilicis

lum enim præfens, neque verbo tantum, sed absens quoque interdum ¹ cilicii sui fimbriis, aut epistolis missis, corpora obsessa curabat. Hic ergo mirum in modum frequentabatur à populis ex toto ad eum orbe venientibus. Taceo de minoribus: præfecti Comitesque, ac diversarum Judices potestatum pro foribus illius sæpe jacuerunt. ² Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita, contingi se ab eo, atque benedici humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito crediderunt. Hic ferebatur omni potu in perpetuum penitus abstinere, ac pro cibo (tibi Sulpici in aurem loquar, ne Gallus hoc audiat) ³ septem tantum caricis sustentari. Interea sancto viro, ut ex virtute honor, ita ex honore vanitas cœpit obrepere. Quod malum ille ubi primum potuit in se sentire grassari, diu multumque discutere conatus est: sed repelli penitus vel tacita conscientia vanitas, perseverante virtute, non potuit. Ubique nomen ejus dæmones fatebantur: excludere à se confluentium populos non valebat. Virus interim latens serpebat in pectore, & cujus nutu ex aliorum corporibus dæmones fugabantur, se ipsum occultis cogitationibus vanitatis purgare non poterat. Totis igitur precibus conversus ad Dominum fertur orasse, ut permissa in se mensibus quinque diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat.

Quid

¹ Cilicii sui fimbriis.] Sic supra de Martino: fimbriae vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. In vita ejus cap. XIX.

² Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita.] Id est, Episcopali. Concil. Taurinense C. V. Juxta literas venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis. Ubi Romanæ Ecclesiæ Sacerdos Papa Syricius vocatur. Vide quæ no-

tavimus ad cap. XXVI. Vitæ Martini.

³ Septem tantum caricis.] Sunt ex ficorum genere, Syriæ peculiare. Plin. XIII. 5. Cassianus Collat. VIII. cap. I. Caricas inter eremitarum edulia refert. Hieron. in vita Pauli eremitæ cap. V. Quinque caricis per singulos dies sustentabatur. Et in Hilarione cap. III. Herbarum ergo succo & paucis caricis, post triduum vel quatrimum deficientem animam sustentabat.

Quid multis morer? ille præpotens; ille qui signis atque virtutibus toto Oriente vulgatus, ille ad cuius limina populi ante confluerant, ad cuius fores summæ istius sæculi se prostraverant potestates, correptus à dæmone est, tentus in vinculis, omnia illa quæ¹ energumeni solent ferre, perpeffus. Quinto demum mense purgatus est non tantum dæmone, sed, quod illi erat utilius atque optatius, vanitate. Sed mihi ista replicanti, nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim nostrum est, quem si unus homunculus humilis salutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis fœmina una laudaverit, non continuo elatus sit superbia, non statim inflatus sit vanitate? ut etiam si non habeat conscientiam sanctitatis, tamen quia vel stultorum adulatione, aut fortassis errore sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit. Jam vero si ei munera crebra mittantur, Dei se munificentia asserit honorari, cui dormienti atque resoluti necessaria conferantur. Quod si vel de modico ei aliqua virtutis signa succederent, Angelum se putaret. Cæterum² cum neque opere neque virtute conspicuus sit, si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo simbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occurfionibus: ipse etiam ubique discurret. Et qui ante pedibus aut asello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur: parva prius ac vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpsit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat. Atque hæc caris viduis ac familiaribus mandat tributa virginibus: ³ illa, ut byrrum ri-

gen-

¹ *Energumeni.*] Sic dicebantur illi quos malus genius infederat, *δαιμονια-ζώδεις*.

² *Cum neque opere, neque virtute conspicuus sit.*] Operæ præteritum est vitam ac mores clericorum illius ætatis graphice depictam nativisque coloribus expref-

sam, verbis Sulpicii ex Dialogo 1. & initio secundi proponere. Ex qua Clerici superbia monachorum ordo fluxit, qui se ab illis vitæ austeritate & *ἀσκησὶ* sejunxerunt. *Salmasius.*

³ *Illam, ut byrrum rigentem, hæc ut fluentem texat lacernam.*] Epitheta non sane hic

gentem, hæc ut fluentem texat lacernam. Verum hæc describenda mordacius, beato viro Hieronymo relinquamus: ad propositum revertamur. Tu vero, *inquit Gallus meus*, nescio quid Hieronymo reliqueris disputandum, ita breviter universa nostrorum instituta complexus es, ut pauca hæc tua verba, si æquanimiter acceperint, & patienter expenderint, multum eis arbitrer profutura, ut non indigeant libris post hæc Hieronymi coërceri. Sed tu illa potius evolve, quæ cœperas, & illud quod adversus falsam justitiam dicturum te esse promiseras, prode documentum. Nam ut vere tibi fatear, nullo perniciosius malo intra Gallias laboramus. Ita faciam, *Posthumianus inquit*, nec te diutius tenebo suspensum.

XV. Adolescens quidam ex Asia prædives opibus, genere clarus, habens uxorem & filium parvulum, cum in Ægypto tribunus esset, & frequentibus adversum Blem-

bos

hic inania: sed superbiam vestium captum vulgi superantem innuunt. Alioqui byrrus & lacerna vestium genera plebeia olim erant, & utcumque vilia. Nam lacernis nobiliores atque illustriores non utebantur, nisi tempore pluvio aut in spectaculis, quas & togis rum superinduebant. Byrrus videtur fuisse vestis hirsuta pilis, qualis fortasse endromis Martialis: aut certe, qualiscumque fuit, rigebat potius, quam fluebat: & militibus propria fuit, quod indicat lex I. *que quisque habitu*, C. Th. omnibus enim, præterquam militum servis, byrris uti licebat. Atrebatikos & Canusinos byrros nominat Capitolinus in Carino. *Giselinus*. Byrrus, lacerna, chlamys, eadem vestis, solo nomine diversa, ut ex Artemidoro II. *ἀνεργον*. III. patet. Byrrus coloris ut plurimum, byrri, hoc est, russi, unde & nomen. Nam *byrrum* & *byrrum* Latini dixerunt, quod Græci *πύρρον*. Sed & cujlibet coloris lacernas, byrros etiam

ἡγέμενοι appellabant. Cum apud Romanos togæ desissent, byrris sive lacernis usi sunt. Eo igitur tempore byrrus erat *ἡγέμενος*, pallium ascetarum gestamen. Byrris pretiosioribus Episcopi, minus pretiosis presbyteri, postquam pallia reliquerunt, usi. Ideo byrros sibi monachi interdixerunt, quod ambitiosior esset vestis. *Cassianus* de habitu Monachi cap. VII. *Isidorus*. Sub byrro clerici colobia primum, hoc est, tunicas sine manicis, postea dalmaticas gestare cœperunt auro clavatas. *Salmasius*. Vide & Rosweydam in *Vitis Patrum*.

I *Adversum Blembos*.] Lege Blemmyos. Blemmyi Æthiopes sunt apud Syenen. Chrysofostomus: *Palladius Blemmyorum* sive Æthiopum Episcopum servari prope locum qui Syene vocatur. Citat Baronius. *Strabo* XVII. Βλέμενες ἢ Νόβαι, ἢ Μεγάβαροι, οἱ ὑπὲρ Συώνης Αἰθίοπες.

bos expeditionibus quædam eremi contigisset, sanctorum etiam tabernacula complura vidisset, à beato viro Johanne verbum salutis accepit. Nec moratus inutilem militiam cum vano illo honore contemnere, eremum constanter ingressus, brevi tempore in omni genere virtutum perfectus emicuit: potens jejuniis, humilitate conspicuus, fide firmus, facile se antiquis monachis studio virtutis æquaverat: cum interim subiit eum cogitatio, injecta per diabolum, quod rectius esset, ut rediret ad patriam filiumque unicum ac domum totam cum uxore salvaret: quod utique esset acceptius Deo, quam si solum se sæculo eripere contentus, salutem suorum non sine impietate negligeret. Istiusmodi ergo falsæ justitiæ colore superatus, post quadriennium fere cellulam suam atque propositum eremita deseruit. Sed ubi ad proximum monasterium, quod à multis fratribus habitabatur, accessit, causam discessionis atque consilium quærentibus, confitetur. Renitentibus cunctis, & præcipue loci illius Abbate renitente, malo animo fixa sententia non potuit avelli. Igitur infelici se obstinatione proripiens, cum dolore omnium digressus à fratribus, vix è conspectu abscesserat, impletus à dæmone, cruentasque spumas ore provolvens, suis dentibus se ipse lacerabat. Deinde ad idem monasterium fratrum humeris reportatus, cum coerceri in eo immundus spiritus non valeret, necessitate cogente, ferreis nexibus alligatur, pedes cum manibus vinciuntur. Non immerita pœna fugitivo, ut quem non cohibuerat fides, catena cohiberent. Post biennium demum oratione sanctorum ab immundo spiritu liberatus, ad eremum, unde discesserat, mox regressus, & ipse correptus & aliis post futurum exemplo, ne quem aut falsæ justitiæ umbra decipiat, aut incerta mobilitas inutili levitate compellat semel cœpta

I Domum totam cum uxore salvaret.] argumentum, nec à Dæmone, ut Sul-
Validum hoc contra monasticam vitam picius putat, sed ipso Deo profectum.

deserere. Hæc vos de virtutibus Domini, ¹ quas in servis suis vel imitanda operatus est, vel timenda, scire sufficiat. Sed quia satisfeci vestris auribus, immo etiam verbosior fortasse, quam debui, tu modo (ad me autem loquebatur) debitum fenus exsolve, ut te de Martino tuo, ut es solitus, plura referentem, jam pridem in hoc desiderio meis æstantibus, audiamus. Quid, *inquam*, tibi de Martino meo liber ille non sufficit, quem ipse tu nosti me de illius vita atque virtutibus edidisse?

XVI. Agnosco id quidem, Posthuvianus *inquit*, neque unquam à dextera mea liber ille discedit. Nam si agnoscis (aperit librum, qui sub veste latebat) en ipsum. Hic mihi, *inquit*, terræ ac mari comes, hic in peregrinatione tota socius & consolator fuit. Sed referam tibi plane, quo liber iste penetraverit; & quam nullus fere in orbe terrarum locus sit, ubi non materia felicitis historiæ divulgata teneatur. Primus eum Romanæ urbi, vir studiosissimus tui, Paulinus invexit. Deinde cum tota certatim urbe raperetur, exultantes librarios vidi, quod nihil ab his quæstuosius haberetur, siquidem nihil illo promptius, nihil carius venderetur. Hic navigationis meæ cursus, longe ante progressus: cum ad Africam venissem, jam per totam Carthaginem legebatur. Solus eum Cyrenensis ille presbyter non habebat: sed me largiente descripsit. Nam quid ego de Alexandria loquar? ubi pæne omnibus magis quam tibi notus est. Hic Ægyptum, Nitriam, ² Thebaidam, ac tota ³ Memphitica regna transivit. Hunc ego in eremo à quodam sene legi vidi: cui cum me familiarem tuum

¹ *Quas in servis suis vel imitanda.*] Mira constructio. sed quis ausit libris uno ore sic legentibus repugnare, *Lazqua.* Idem hic dialogum secit, novo præfixo titulo, cum dialogismus sit perpetuus, neque vel unus m. liber hujusmodi lectionem præ se ferat. *Gistlin.*

² *Thebaidam.*] Sic hoc loco o.l. quos sequor, cum videam & Hilarium eadem vocis consignatione uti. *Gistlinus.* Notatum id supra ex vitis patrum, ubi frequens.

³ *Memphitica regna.*] Vide Notas ad I I. *Histor.* pag. 418. b.

tuum esse dixissem, & ab illo & à multis fratribus hæc mihi injuncta legatio est, ut si unquam terras istas te incolu-
mi contigissem, ea te supplere compellerem, quæ in illo
tuo libro de virtutibus beati viri professus es præterisse.
Age ergo, quia non illa à te audire desidero, quæ scripta
sufficiunt, illa quæ tum vel propter legentium, ut credo,
fastidium præteristi, multis in una mecum à te poscenti-
bus explicentur. Equidem Posthumiane, *inquam*, cum te
jam dudum de sanctorum virtutibus intentus audirem, ta-
citis ad Martinum meum cogitationibus recurrebam, me-
rito perspiciens omnia illa quæ singuli diversa fecissent,
per unum istum facile completa. Nam cum excelsa retu-
leris (quod mihi dixisse liceat pace sanctorum) nihil à te
penitus audivi, in quo Martinus esset inferior.

XVII. Sed sicut nullius unquam cum illius viri meri-
tis profiteor conferendam esse virtutem: ita & illud anim-
adverti decet: iniqua illum cum eremitis, vel etiam a-
nachoretis, conditione conferri. Illi enim ab omni im-
pedimento liberi, cælo tantum, atque Angelis testibus
plane admirabilia docentur operari. Iste in medio cœtu
& conversatione populorum, inter clericos dissidentes,
inter episcopos sævientes, cum fere quotidianis scandalis
hinc atque inde premeretur, inexpugnabili tamen adver-
sus omnia virtute fundatus stetit: & tanta operatus est,
quanta ne illi quidem, quos ante audivimus esse in eremo
vel fuisse, fecerunt. Ac si illi paria fecissent, quis iudex
tam esset injustus, ut non istum esse potiolem merito ju-
dicaret? Puta enim istum fuisse militem qui pugnaverit
in iniquo loco, & tamen victor evaserit: illos autem æque
componere militibus, sed qui ex æquo loco, aut etiam de
supe-

Iste in medio cœtu.] Vere dictum,
Anachoretæ se tantum diligunt: proxi-
mum negligunt. Tanto illis excelsior
Marrinus, qui proximi sui studiosus

fuit. Vide quæ Spanhemius contra A-
nachoretas in Dubiis, incomparabili
opere, disputat. Locus paulo ante
notatus est.

I Sapient

superiore certaverint. Quid ergo? & si omnium una victoria est, non potest esse par gloria. Et tamen cum præclara retuleris, à nemine retulisti mortuum suscitatum: quo uno utique te necesse est confiteri Martino neminem conferendum. Nam si admirandum est, quod illum Ægyptium flamma non attigit: hic quoque ¹ sapius imperavit incendiis. Si revolvas, quod Anachoretis feritas bestiarum victa succubuit: hic familiariter & rabiem bestiarum, & serpentium venena compescuit. Quod si illum conferas, qui immundis spiritibus obsessos verbi imperio, ac etiam fimbriarum virtute curabat: ne in hac quidem parte inferiorem fuisse Martinum multa documenta sunt. Si etiam ad illum recurras, qui fetis suis pro veste contentus, putabatur ab Angelis visitari; cum isto Angeli quotidie loquebantur. Jam vero adversus vanitatem atque jactantiam ita invictum spiritum gessit, ut illa vitia fortius nemo contempserit, cum quidem immundis spiritibus adflatos absens plerumque curaverit; nec solum Comitibus, aut Præfectis, sed ² ipsis etiam Regibus imperaret. Minimum id quidem in illis virtutibus: sed credas velim, non solum vanitati, sed causis etiam atque occasionibus vanitatis, neminem fortius repugnasse. Parva quidem, sed non prætereunda dicturus sum: quia & ille laudandus est, qui summa præditus potestate, tam religiosam ad reverentiam beati viri ostenderit voluntatem. Memini ³ Vincentium Præfectum, virum egregium, & quo nullus sit intra Gallias omni virtutum genere præstantior, dum Turonos præteriret, à Martino sapius poposcisse, ut ei convivium in suo monasterio daret: in quo quidem exemplum

B. Am-

¹ Sapius imperavit incendiis.] Bis, ut in Vita annotavit cap. xi. & Epist. i.

² Ipsi etiam Regibus imperaret.] Vide Notas ad caput xxiii. Vitæ Martini.

³ Vincentium præfectum.] A, cccc. sub

Stilicone Consule Vincentius prætorii præfecturam in Galliis gessit, ut rescriptum Honorii Imperatoris ad eundem datum significat. l. i. *Utrum vi. C.* Theodos. Hujus cum laude Severus meminit. *Baron.*

x Hoc

B. Ambrosii Episcopi præferbat: qui eo tempore Con-
sules & Præfectos subinde pascere ferebatur; sed virum al-
terioris ingenii, ne qua ex hoc vanitas atque inflatio obre-
peret, noluisse. Ergo fatearis necesse est, in Martino om-
nium illorum quos enumerasti, fuisse virtutes: Martini
autem in illis omnibus non fuisse. Quid tu, inquit Posthu-
mianus, ita mecum? quasi non eadem tecum sentiam sem-
perque senserim.

XVIII. Ego vero quoad vivam semper, & sapiam,
Ægypti monachos prædicabo. Laudabo anachoretas, mi-
rabor eremitas: Martinum semper excipiam, non illi ego
quemquam audebo monachorum, certe non episcopo-
rum quempiam comparare. Hoc Ægyptus fatetur, hoc
Syria, hoc Æthiops comperit, ¹ hoc Indus audivit, hoc
² Parthus & Persa noverunt: nec ignorat Armenia. ³ Bo-
sphorus exclusa cognovit, & postremo si quis aut ⁴ Fortu-
natas Insulas, aut ⁵ Glacialem frequentat Oceanum. Quo
miserior est regio ista nostra, quæ tantum virum cum in
proximo habuerit, nosse non meruit. Nec tamen huic
crimini miscebo populares: soli illum clerici, soli nesciunt
sacerdotes. Nec immerito. Nosse illum invidi nolue-
runt; quia si virtutes illius nosset, sua vitia cognovissent.
Horreo dicere, quod nuper audivi, infelicem dixisse ne-
scio quem, te in illo libro tuo plura mentitum. Non est
homi-

¹ Hoc Indus audivit.] In vita Macarii
Romani: Ubi cælum terræ jungitur. Ita
putarunt antiqui, planam esse terram,
& alicubi cælo jungi. Ibi que Paradi-
sum collocarunt. Alcimus Avitus 1. de
Genesi:

Ergo ubi transmisit mundi caput incipit
Indis,

Quo perhibent terram confinia jungere
cælo,

Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce,
Permanet. —

² Parthus & Persa.] Vide Notas ad

libros Historiarum, ubi de his nomi-
nibus.

³ Bosphorus.] Scythia, quæ Christia-
nismum amplexa, & cui unicus tum præ-
erat Episcopus. Sozomen. VII. 19. Salmast.

⁴ Fortunatas Insulas.] Quæ Canaria.
De quo in Opere de Originibus Ame-
ricanis.

⁵ Glacialem Oceanum.] De eodem in
opere citato. Juvenalis:

Ultra Sauromas fugere hinc libet &
glacialem
Oceanum.

1 Hominem

hominis vox ista, sed diaboli; nec Martino in hac parte detrahitur, sed fidei Euangelii derogatur. Nam cum Dominus ipse testatus sit istiusmodi opera, quæ Martinus implevit, ab omnibus fidelibus esse facienda; qui Martinum non credit ista fecisse, non credit Christum ista dixisse. Sed infelices, degeneres, somnolenti, quæ ipsi facere non possunt, facta ab illo erubescunt; & malunt illius negare virtutes, quam suam inertiam confiteri.

XIX. Verum nobis ad alia properantibus, omnis istorum memoria relinquatur; tu potius, ut jamdudum desidero, residua Martini opera contexe. At ego, *inquam*, arbitror rectius istud à Gallo esse poscendum, quippe qui plura noverit (neque enim ignorare potuit magistri facta discipulus) & qui non immerito istam vicem non solum Martino, sed etiam nobis debeat; ut, quia ego jam librum editum, ac tu hæcenus Orientalium gesta memorasti, istam demum necessarij sermonis historiam Gallus evolvat: quia, ut dixi, & nobis debet loquendi vicem, & Martino suo credo præstabit, ut non gravate illius facta commemoret.

XX. Ego plane, *inquit* Gallus, licet impar sim tanto oneri, tamen relatis superius à Posthumiano obedientiæ cogor exemplis, ut munus istud quod imponitis, non recusem. Sed dum cogito me¹ hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticior. Audietis me tamen ut² Gurdonicum hominem, nihil cum fuce aut cothurno loquentem. Nam si mihi tribuitis Martini me esse discipulum; il-

lud

¹ *Hominem Gallum inter Aquitanos.*] Vide Notas ad II. Historiarum ubi illa verba: *Aquitanis, Gallis ac Hispanis.*

² *Gurdonicum hominem.*] In Ms. *Gurtonicum*, & *Gurtonicum*. Gifelin. *Gurdonicus* homq est stolidus, importu-

nus, vel potius simplex. Quintil. I. 9. *Gurdos*, quos pro stolidis accepit vulgus, ex Hispania traxisse originem audivi. Hispani ab Africis acceperunt eam vocem. Laberius enim apud Gellium XVI. 7. se *gurdum* ex Africa venientem accepisse scribit.

¹ *Celtice,*

lud etiam concedite, ut mihi liceat exemplo illius inanes sermonum phaleras & verborum ornamenta contemnere. Tu vero, *inquit* Posthumianus, vel ¹ Celtice, aut si mavis, Gallice loquere, dummodo jam Martinum loquaris. Ego autem profiteor, quia etiamsi mutus esses, non defutura tibi verba, quibus Martinum facundo ore loquereris: sicut ² Zachariae in Joannis nomine lingua resoluta est. Ceterum cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiose facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentia. Sed neque monachum tam astutum, neque Gallum decet esse tam callidum. Verum aggredere potius, & quod te manet explica. Nimium enim dudum alias res agentes consumimus tempus: & jam solis occidui umbra prolixior monet, non multum diei, vicina nocte, superesse. Deinde cum paullulum omnes conticuissemus, Gallus ita coepit: Cavendum mihi imprimis esse arbitror, ne ea de Martini virtutibus repetam, quae in libro suo Sulpicius iste memoravit. Unde prima illius inter militandum gesta praetereo: neque ea attingam, ³ quae laicus egit, ac monachus; nec vero audita ab aliis potius, quam quae vidi ipse, dicturus sum.

¹ Celtice, aut si mavis, Gallice loquere.] Celtas intelligit, qui antiqua lingua Gallorum utebantur, Gallos qui recentiori, & in Romanam corrupta. *Horn.*
² Zachariae in Joannis nomine.] Luc. c. 11.

³ Quae laicus egit ac monachus.] *Infra* Dial. 111. 20. *Sævit in clericos, grassatur in laicos.* Ubi vide *Notas.* Monachitum adhuc à clericis distincti. *Supra* id ostensum.

DIALOGUS II.

De virtutibus B. Martini.

Uo primo igitur tempore, relictis scholis, beato me viro junxi, paucos dies euntem ad ecclesiam sequebamur. Interim ei seminudus hibernis mensibus pauper occurrit, orans sibi vestimentum dari. Tunc ille, accersito ¹ archidiacono, iussit argentem sine dilatione vestiri. Deinde ² secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, resideret (hanc enim sibi etiam in ecclesia solitudinem permessa clericis libertate præstabat) cum quidem in alio secretario Presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, Martinum vero usque in eam horam qua solennia populi agi consuetudo deposceret, sua solitudo cohibebat. Illud non præteribo, quod in secretario sedens, nunquam cathedra usus est. Nam in ecclesia nemo unquam illum sedere conspexit; sicut quendam nuper (testor Dominum) non sine meo pudore vidi, ³ sublimi folio quasi regio tribunali, celsa sede residentem. Sedebat autem Martinus in sellula rusticana, ut est in usibus servulorum, quas ⁴ nos rustici Galli tripetias, vos scholasticæ,

Archidiacono.] Sicut primus presbyter dictus est Episcopus, ita primus Episcopus Archiepiscopus: primus Diaconus Archidiaconus. Vide Salmasium de primatu capite 1.

² Secretarium.] Vide Notas ad Epistolam 1.

³ Sublimi folio quasi regio tribunali, celsa sede residentem.] Hi mores clericorum jam Sulpicii ævo. Ambitio, fastus, avaritia regnabant. Unde mirum non est illam Hierarchiam exortam. Diaconi presbyterorum locum ambiabant; hi Episcoporum: Episcopi dignitas in do-

minatam degenerarat & manifestam tyrannidem. *Isidor. Pelusiot. 11. Epist. cxxv. Salmasius.*

⁴ Nos rustici Galli tripetias.] Vides, amice lector, linguam illam, qua hodie Galli omnes utuntur, non hodie aut heri natam esse, sed ante annos M. CC. cepisse suum initium ac originem, indeque in sequentibus sæculis majore incremento ad nostram usque ætatem propagatam, in eam tandem copiam & elegantiam exuberasse, ut nulli prope modum primigeniæ linguæ ulla in parte concedat, multas etiam superet. Tripetias hodie, qui iis utuntur, à

L I

voce

ftici, aut certe tu qui de Græcia venis, tripodas nuncupatis. Hoc ergo secretum beati viri pauper ille captatum, cum ei Archidiaconus dare tunicam distulisset, irrupit, dissimulatum se à clerico quærens, algere deplorans. Nec mora, sanctus, paupere non vidente, ¹ intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit, pauperemque contactum discedere jubet. Dein paullo post Archidiaconus ingressus, admonet, pro consuetudine expectare in ecclesia populum, illum ² ad agenda solennia debere procedere. Cui ille respondens ait, *pauperem prius* (de se autem dicebat) *oportere vestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi vestem pauper acciperet.* Diaconus vero nihil intelligens, quia extrinsecus indutum amphibalo, veste nudum interius non videbat, postremo pauperem non comparere caussatur. *Mihi*, inquit, *vestis quæ preparata est, deferatur: pauper non derit vestiendus.* Arctatus demum clericus, necessitate compulsus, jamque felle commoto, à proximis tabernis ³ bigerrigam vestem, brevemque atque hispidam, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit. *En*, inquit, *vestem, sed pauper hic non est.* Ille nihil motus, jubet eum paullulum stare pro foribus, secretum utique procurans, dum sibi vestem nudus imponeret; totis viribus elaborans, ut posset occultum esse quod fece-

voce Latine trepide vöcant, *tripiéés*. Sic & bigerrigam vestem, quasi variegatam *bigaré*.

¹ *Intra amphibalum.*] Sic & Paulinus IV. Fortunatus III. Gregor. Turonens. lib. de glor. Confess. cap. LIX. de Sancto Trajano: *Si novum, ut ad solet, amphibalum induisset, cum quo processurus diæcesin circumiret, simbria hujus vestis à diversis diripiebantur.* In veteri Lexico D. Benigni Divionensis: *Amphibalus*, Byrrhus villosus. In aliis glossis vetustis: *Amphibalum est vestis ex utraque parte villosa.* Juretus.

² *Ad agenda solennia.*] Editio Aldina: *ad agenda missarum solennia.* Paulinus IV. *Præcedat missam.* Quod nomen etiam in Milevitano concilio extat, & usitatum est Ambrosio, Victori Uticensi, aliisque. Verisimile est ex Paulino extitisse quoque apud Severum, & in V. C. ab Aldo repertum. Juret.

³ *Bigerrigam vestem.*] Aldus: *nigerrimam.* Male. Fortunatus III. I. *Induitur sancta hirsuta bigerrica palla.* In Glossis vetustis: *vestis nigra & grossior.* A Bigerrionibus populis Aquitania. Juret.

fecerat. Sed quando in sanctis viris latent ista, quærentibus velint nolint cuncta produntur.

II. ¹ Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit. Quo quidem die (mira dicturus sum) ² cum jam altarium, sicut est solenne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita ut in subline contendens, longius collum crinemque flamma produceret. Hoc, licet celeberrimo factum die, in magna populi multitudine viderimus, una tantum de virginibus, & unus de Presbyteris, tres tantum videre de monachis: cæteri cur non viderint, non potest nostri esse iudicii.

III. Per idem fere tempus, cum Euanthus, avunculus meus, vir licet sæculi negotiis occupatus, tamen admodum Christianus, gravissima ægitudine extremo mortis periculo cœpisset urgeri, Martinum evocavit. Nec cunctatus ille properavit, prius tamen quam medium viæ spatium vir beatus evolveret, virtutem advenientis sensit ægrotus: receptaque continuo sanitate, venientibus nobis obviam ipse processit: Altera die redire cupientem, magna prece detinuit; cum interim unum è familia puerum lethali ictu serpens perculit; quem jam exanimem vi veneni ipse Euanthus suis humeris illatum ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confusus, exposuit. Jamque se malum serpentis per omnia membra diffuderat. Cerneret omnibus venis

in-

¹ Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit.] Vestes sacerdotales per incrementa, ad eum qui nunc habetur, auctæ sunt ornatum. Nam primis temporibus communi vestimento induti Missas agebant; sicut & hætenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem constituit Sacerdotes, & Levitas vestibus sacratis, in usu quotidiano non uti, nisi in Ecclesia tantum. Statutum est Concil. Bracaren. ne Sacerdos sine Oratorio celebret Missam. Addiderunt in vestibus

sacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticæ significationis expressionem. *Walesius Strabo de Reb. Eccles. cap. 24. Vestes sacræ, quibus jam celebrantur Missæ, in usu non fuerunt in Ecclesia per annos à Christo 400.* Perkinf.

² Cum jam altarium, sicut est solenne, benediceret.] Circa ann. eccc. usus altarium obtinuit non ad sacrificium offerendum, sed ad honorem, & memoriam martyrum. Concil. Carthag. v. cap. 14. *Perkinf.*

inflatam cutem, & ad utris instar tensa vitalia. Martinus porrecta manu, universa membra pertractans, digitum prope ipsum vulnusculum, quo bestia virus infuderat, fixit. Tum vero (mira dicturus sum) vidimus venenum ex omni parte revocatum, ad Martini digitum cucurrisse; deinde per illud ulceris foramen exiguum, ita virus stipasse cum sanguine, ut solet ex uberibus caprarum aut ovium, pastorum manu pressis, longa linea copiosi lactis effluere. Puer surrexit incolumis. Nos obstupefacti tantæ rei miraculo, id quod ipsa cogebat veritas, fatebamur, non esse sub cælo qui Martinum possit imitari.

IV. Consequenti itidem tempore ¹ iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus. Nobis nescio qua necessitate remorantibus, aliquantulum ille processerat. Interim ² per aggerem publicum plena militantibus viris ³ fisciæ rheda veniebat. Sed ubi Martinum ⁴ in veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paullulum in partem alteram pavefacta hæserunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt; dumque ægre expediuntur, moram fecere properantibus. Qua permoti injuria militantes, præ-

cipi-

¹ *Iter cum eo dum diœceses visitat, agebamus.*] Vegetius I. 23. *aut si iter agitur. Laz. iter facientes.* Abhorruisse videtur locutionem nonnihil inusitatam, *iter agere*: quam tamen Ovidius de arte lib. 2. non abhorruit. Ipse Severus lib. 2. Sacræ histor. de Nehemia agens, *Statimque cum cum præsidio, quo tutius iter ageret, demisit.* Gifelin. Diœcesis Episcopi non heri atque hodie appellari cœpta est, cujuscunque territorii jurisdictione ad unius civitatis Episcopum pertinens. Passim ita usurpari invenias in Codice Africanæ Ecclesiæ. Ut *Hipponenfis Diarrhytorum diœcesis. Can. 311. & Mappaliensis diœcesis, Cano-*

ne LIV. & alibi. Etiam capitur pro parœcia, id est, diœceseos Episcopalis parte. Ut apud Severum Sulpicium Dialog. II. de Martino Turonensi Episcopo: *Consequenti itidem tempore, iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Salmasius.

² *Per aggerem publicum.*] Eum fortasse intelligit, qui *longus pons* apud Tacitum dici solet. Gifelin.

³ *Fisciæ rheda.*] Vide Notas ad II. Histor. pag. 401. 402.

⁴ *In veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum.*] Hic habitus ascetarum & Monachorum. Vide Salmasium in Tertull. de pallio.

cipitatis in terram saltibus se dederunt. Dein Martinum flagris ac fustibus urgere cœperunt: cum quidem ille mutus & incredibili patientia præbens terga cædentibus, majorem insaniam infelicibus commoveret; magis ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens verbera illata contemneret. Nos illico consecuti, fœde cruentum, atque universa corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubisset, invenimus; statimque eum a fello suo imposuimus, ac locum cædis illius exsecrantes, raptim abire properavimus. Interea illi regressi ad rhedam suam, furore fatiato, agi quo ire cœperant jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia solo fixa, ac si ænea signa, riguissent; tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus nihil penitus movebantur. Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. ¹ Consumit Gallicas mularum pœna mastigias. Tota rapitur silva de proximo; trabibus jumenta tunduntur; sed nihil penitus sævæ manus agebant; uno atque eodem in loco stabant fixa simulacra. Quid agerent infelices homines nesciebant. Nec jam ultra dissimulare poterant, quin, quamlibet brutis pectoribus, agnoscerent, divino numine se teneri. Tandem ergo in se regressi, cœperunt quærere, quis ille esset quem in eodem loco ante paullulum cæcidissent; cum percunctantes cognoscunt ex viantibus, Martinum à se tam crudeliter verberatum. Tunc vero apparere omnibus caussa manifesta, nec ignorare jam poterant quin ob illius viri injuriam tenerentur. Igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur, ² conscio facti ac meriti pudore confusi, flentes, & pulvere, quo se ipsi fœdaverant, caput atque ora consper-

si, an-

¹ Consumit Gallicas mularum pœna mastigias.] Lazijs legit: *galligas mularum pœnam*. Mastigias pro scuticis & flagellis ponit, quæ mastiges, *μαστιγας*. Alias *mastigia* sumitur pro verberone, cui tergum flagris conscissum. Gallicas

mastigias vocat, qualibus rustici Galli & muliones usi.

² Conscio facti ac meriti pudore confusi, &c.] Sic Dialogi primi capite octavo: *Lupa conscio pudore confunditur.*

fi, ante Martini se genua provolvunt, veniam precantes, & ut eos abire sineret, postulantes: *satis se vel sola conscientia dedisse pœnarum: satisque intellexisse, quam eosdem ipsos vivos absorbere terra potuisset, vel ipsi potius amissis sensibus in immobilem saxorum naturam rigescere debuissent, sicut affixa locis quibus steterant jumenta vidissent. Orare se atque obsecrare, ut indulgeret sceleri veniam, & copiam præstaret abeundi.* Senerat etiam, priusquam accurrerent, vir beatus, illos teneri, nobisque id ante jam dixerat. Veniam tamen clementer indulgit, eosdemque abire permisit, animalibus restituitis.

V. Illud autem animadverti sæpe, Sulpici, Martinum tibi dicere solitum, nequaquam sibi in Episcopatu eam virtutum gratiam suppetisse, quam prius se habuisse meminisset. Quod si verum est, immo quia verum est, con-
 jicere possumus, quanta fuerunt illa quæ monachus operatus est, & quæ teste nullo solus exercuit, cum tanta illum in Episcopatu signa fecisse, sub oculis omnium viderimus. Multa quidem illius gesta prius innotuere mundo, neque potuere celari; sed innumerabilia esse dicuntur, quæ dum jactantiam vitat, occultavit, neque in hominum notitiam passus est pervenire: quippe qui humanam substantiam supergressus, virtutis suæ conscientia mundi gloriam calcans, cœlo teste frueretur. Quod verum esse, vel ex his quæ comperta nobis sunt, nec latere potuerunt, possumus æstimare; si quidem ante Episcopatum duos mortuos vitæ restituerit, quod liber tuus plenius est locutus; in Episcopatu vero, quod, prætermisisse te miror, unum tantummodo suscitaverit. Cujus rei ego testis sum, si tamen nihil de minus idoneo teste dubitatis. Id ipsum autem vobis, qualiter gestum sit, explicabo. Fuerat caussa nescio quæ, qua Carnotum opidum petebamus. Interea dum vicum quendam habitantium multitudine frequentissimum præterimus, obviam nobis immanis turba processit, quæ erat tota
 genti-

gentilium. Nam nemo in illo vico noverat Christum. Verum ad famam tanti viri campos omnes late patentes confluentium multitudo contexerat. Sensit hic Martinus operandum, & annuntiante sibi spiritu totus infremuit; nec mortale sonans verbum Dei gentilibus prædicabat; sæpius ingemiscens, cur tanta ² Dominum Salvatorem turba nesciret. Interea sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quædam, cujus filius paulo ante defecerat, corpus exanimum beato viro protensis manibus cœpit offerre, dicens; *Scimus quia amicus Dei es, restitue mihi filium meum; quia unicus est mihi.* Junxit se cætera multitudo, & matris precibus acclamat. Tum Martinus videns pro exspectantium salute, ut postea nobis ipse dicebat, consequi se posse virtutem, defuncti corpus propriis manibus accepit; & cum inspectantibus cunctis, genua flexisset, ubi consummata oratione surrexit, vivificatum parvulum matri restituit. Tum vero multitudo omnis in cœlum clamore sublato, Christum Dominum fateri; postremo cuncti catervatim ad genua beati viri ruere cœperunt, fideliter ³ postulantes, ut eos faceret Christianos. Nec cunctatus, in medio ut erat campo, cunctos ⁴ imposita universis manu catechumenos fecit, cum quidem ad nos conversus

¹ *Nec mortale sonans.*] Imitatur, ut sæpe, Virgilium:

Nec vox hominem sonat.

² *Dominum Salvatorem.*] Christus recte & Servator dicitur & Salvator. Frustra hanc vocem Ciceroniani quidam rejiciunt, quæ frequentissima in Veteri versione Bibliorum & apud scriptores Ecclesiasticos.

³ *Postulantes ut eos faceret Christianos.*] Sicut pagani docebantur ardentissimo desiderio diem epoptiæ expectare, ut ex Tertull. adv. Valentinianos patet: sic & Catechumeni fuerunt instituti, ut totâ cupiditate Sacramentorum participationem desiderarent. Unde in Vete-

ri Glossario legitur: *λεισργία, τελειή, desiderata.* Sic enim legendum. Ergo desiderata est initiatio in Christianismo, id est, bap̄tismus & Eucharistia. Augustinus Epist. CVII. *Audit Sacerdotem exhortantem populum Dei, orare pro Catechumenis, ut eis desiderium regenerationis inspiret.* Hujus desiderii Chrysostomus sæpe meminit, & alii Patr. *Casaub.*

⁴ *Imposita universis manu Catechumenos fecit.*] Primo fiebant Catechumeni, deinde competentes, postremo fideles & Christiani. Plena sunt Patrum monumenta, præsertim Augustini, hujus necessariæ observationis. *Casaub.* Vide Notas ad vitam Martini cap. x.

versus diceret, *non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, ubi solerent martyres consecrari.* Vicisti, inquit Posthumianus, Galle, vicisti; non utique me, qui Martini sum potius adsertor, & qui hæc omnia de illo viro & scivi semper, & credidi; sed eremitas omnes, anachoretasque vicisti. Nemo enim illorum, sicut Martinus hic vester, immo noster, mortibus imperavit. Meritoque hunc iste Sulpicius Apostolis comparat & Prophetis: quem per omnia illis esse consimilem, fidei virtus, ac virtutum opera testantur. Sed perge, quæso, quanquam nihil magnificentius audire possumus, perge tamen Galle, quod etiam nunc de Martino superest sermonis evolvere. Nam etiam minima illius, & quotidiana, animus festinat agnoscere: quia minima illius, aliorum maximis majora esse, nulli dubium est. Ita faciam, *Gallus inquit.* Verum id quod dicturus sum, ipse non vidi; prius enim gesta res est quam me illo viro jungerem. Sed factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone vulgatum.

VI. Eodem fere tempore, ¹ quo primum Episcopus datus est, fuit ei necessitas ² adire comitatum. ³ Valentinianus tum major rerum potiebatur. Is cum Martinum ea petere cognovisset, quæ præstare volebat, iussit eum palatii foribus arceri. Etenim ⁴ ad animum illius immitem ac superbum ⁵ uxor accesserat Arriana, quæ totum illum à sancto viro,

¹ Quo primum Episcopus datus est.] Anno Christi cccclxxxv.

² Adire comitatum.] Eo verbo curiam Principis tum designabant. Sic Dial. II. cap. 15. ad comitatum ire compulsus. Ammianus lib. 18. litteris ad comitatum missis. Gifelin. Vide quæ dicta ad vitam cap. 22.

³ Valentinianus tum major.] Ratio, quamobrem quod hic narratur evenisse putem, Valentiniano & Valente II. Coss. est ea unica, quod eo anno frequentes in Hispaniis & Galliis Synodi

contra Arrianos fuerint coactæ. Si tamen quis idem rejicere malit in tertium, quartum, aut quintum annum subsequenter, nihil pugnabo. Gifelinus.

⁴ Ad animum immitem ac superbum.] Ammian. lib. xxxix. non immitem solum, sed suo apte etiam ingenio truce nomen: ejusque immanis truculentia egregia aliquod exempla subjicit. Gifelinus.

⁵ Uxor accesserat Arriana.] Justina τῆς Ἀρειανῆς φρονήσεως. Socrates v. II. Theodo-

viro, ne ei debitam reverentiam præstaret, averterat. Itaque Martinus, ubi semel atque iterum superbum principem frustra adire tentavit, recurrit ad nota præsidia: cilio obvolvitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet; orationes diebus noctibusque perpetuat. Septimo vero die astitit ei Angelus: jubet eum ad palatium ire securum, regias fores quamlibet clausas sponte referandas, imperatoris spiritum superbum molliendum. Igitur istiusmodi præsentis Angeli confirmatus alloquio, & fretus auxilio, palatium petit. Patent limina, nullus obsistit; postremo usque ad regem nemine prohibente pervenit. Qui cum venientem eminus videret, infrendens cur fuisset admissus, nequaquam assurgere est dignatus astanti, donec regiam sellam ignis operiret, ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, adflaret incendium. Ita solio suo superbus excutitur, & Martino invitus assurgit: multumque complexus, quem spernere ante decreverat, virtutem sensisse divinam emendatior fatebatur; nec expectatis Martini precibus, prius omnia præstitit, quam rogaretur. Colloquio illum atque convivio frequenter adscivit; postremo abeunti multa munera obrulit, quæ vir beatus, ut semper paupertatis suæ custos, cuncta rejecit. Et quia palatium semel ingressi sumus, licet diversis in palatio temporibus gesta connectam. Nequaquam enim prætermittendum videtur, circa Martini admirationem, reginæ fidelis exemplum.

VII. Maximus Imperator rempublicam gubernabat,

vir

Theodorit. v. 13. Eadem etiam Valentiniani 11. mater fuit. Itaque marito & filio impotens mulier magnorum causa malorum fuit. Vide Scriptores Ecclesiasticos.

Maximus Imperator. Maximus, confirmato trans Alpes Imperio, omnes sibi conciliare studuit, Catholicos, Judæos, gentiles. Nam gentilibus red-

dere demta per Gratianum sacrificia voluit, restituereque sublatam in Capitolio victoriæ aram. Unde & incredibili plausu eum exceperunt, & laudes ejus Symmachus consularis peculiari libro conscripsit recitavitque, teste Socrate v. 14. Pro Judæis edicta composuit. Unde illa vox Christianorum: *Rex iste Judæus factus est.* Ambros. Epist. lxxxix.

E 1 5

Catho-

¹ vir omni vitæ merito prædicandus, si ei vel diadema non legitime, tumultuante milite, impositum repudiare, vel armis civilibus abstinere licuisset. Sed magnum imperium nec sine periculo renui, nec sine armis potuit teneri. Hic Martinum sæpius evocatum, receptumque intra palatium, venerabiliter honorabat. Totus illi cum eo sermo de præsentibus, de futuris, de fidelium gloria, de æternitate sanctorum. Cum interim diebus ac noctibus de ore Martini regina pendebat, Euangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla unquam fœmina contigisset, istius affiduitatem, immo potius servitutem non poterat evadere. Non illa opes regni, non imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: divelli à Martini pedibus solo strata non poterat, postremo à viro suo poposcit, deinde Martinum uterque compellunt, ut ei remotis omnibus ministris, præberet sola convivium. Nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. Componitur castus reginæ manibus apparatus; fellulam ipsa consternit, mensam admovet, aquam manibus subministrat: cibum, quem ipsa coxerat, apponit. Ipsa, illo sedente, eminus secundum famulantium disciplinam solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam, & humilitatem exhibens servientis: miscuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. Finita cœnula, fragmenta panis assumpti, micæque collegit, satis fideliter illas reliquias imperialibus epulis anteponebat. Beata mulier, tantæ pietatis affectu illi merito comparanda, quæ venit à finibus terræ, audire Salomonem, siquidem simplicem sequamur historiam. Sed si fides reginarum est conferenda (quod mihi li-

ceat

Catholicæ etiam fidei acerrimus defensor videri volebat. Quod ex ejus ad Sircium Papam Epistola patet, quæ extat Tomo I. Epist. Rom. Pont.

[Vir omni vitæ merito prædicandus.]
Sic & Orosius VII. 34. judicat. Supra

eum vocat *ferocis ingenii virum & bellorum civilium victoria elatum*. In vita c. XLIII. Orosio, *trux, & ab immaniſſimis Germanorum gentibus tributa solo terrore nominis exigens*. Vide quæ supra notavimus non uno loco, ad II. Hist. & Vitam

I Verum-

ceat separata mysterii majestate dixisse) illa expetiit audire sapientem; ista non tantum audisse contenta, sed & meruit fervire sapienti: Ad hæc Posthumianus: Jamdudum, *inquit*, Galle audiens te loquentem, vehementer admiror reginæ fidem. Sed illud ubi est, quod nulla unquam fœmina ferebatur propius astitisse Martino? Ecce ista reginâ non solum astitit, sed etiam ministravit. Et vereor, ne isto aliquantulum se tueantur exemplo, qui libenter fœminis inferuntur. Tum Gallus: Quid tu, *inquit*, non vides quod solent docere grammatici, locum, tempus, personam? Propone enim tibi ante oculos captum in palatio Imperatoris precibus ambi-ri, reginæ fide cogi, temporis necessitate constringi, ut clausos carcere liberaret, exsiliis datos restitueret, bona adempta redhiberet. Hæc quanti putes constare Episcopo debuisse, ut pro his omnibus non aliquantulum de rigore propositi relaxaret? ¹ Verumtamen quia occasione hujus exempli male usuros esse aliquos arbitraris, illi vero felices erunt, si à disciplina exempli istius viri non recedant. Videant enim, quia Martino semel tantum in vita sua, ² jam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciviens, sed sub viro

vivens,

¹ *Verumtamen quia.*] Multus etiam in eo Paulinus est, ut hoc Martini factum excuset libro IV. sed alio colore quam fecit Severus. Indicat enim neminem culpæ imputare debere quod fœminâ porius facilem se exhibuerit quam viro, quia fides plus quam sexus mereri istud videbatur. Ac suspicor id de industria fecisse Paulinum, ne quis iniquus arbiter calumniaretur, quod haberet uxorem suam Therasiam comitem. *Furet.*

² *Jam septuagenario.*] Cum unico hoc loco parum mihi convenit: Gregorio autem Turonensi nullo modo. Si enim B. Martinus duodeviginti annos natus, id est, duobus annis ante Arbetionem Cons. sacramento baptismi suscepto, nomen Christo dedit: non ille Cæsario & Attico Coss. ex hac vita dece-

dens annos 81. potuit numerare: cum ab Arbetione ad hos Coss. anni non plures quadraginta & uno numerentur. Neque vero hic discrimen est biennii aut triennii, sed annorum undeviginti, quod, ut uno verbo ingenue dicam quod sentio, tolli nullo modo potest, nisi alterutri, aut Severo, aut Gregor. Turonensi fides abrogetur. Nam quod ad me attinet; dummodo mihi Chronologiæ meæ ad Valentinianum, sive B. Martini episcopatum ex ipsarum rerum historia & verbis Severi inoffense deducta ratio constet: de reliquis non magnopere laboro. Nam hoc loco non tam mihi cum Severo controversia est, quam ipsi Severo secum. Ut enim, quod hic de Martino septuagenario scribitur, veritati sit consentaneum: necesse est omnia,

vivens, ipso viro pariter supplicante, regina servivit & ministravit. Hæc edenti astitit, non cum epulante discubuit: nec ausa est participari convivio, sed deferebat obsequium. Disce igitur disciplinam; serviat tibi matrona, non imperet; & serviat, non recumbat; sicut Martha illa ministravit Domino, nec tamen est ascita convivio; immo prælata est ministranti, quæ verbum potius audiebat. Sed in Martino ista regina utrumque complevit; & ministravit ut Martha; & audivit ut Maria. Quod si quis hoc uti voluerit exemplo, per omnia teneat exemplum; talis causa sit, talisque persona, tale obsequium, tale convivium, & in omni vita semel tantum. Præclare, inquit *Posthumianus*, nostros istos, ut Martini non egrediantur exemplum, tua constringit oratio; sed profiteor tibi, quia hæc surdis auribus audientur. Nam si Martini sequeremur vias, nun-

omnia, quæ de eisdem baptismo, de relicta militia, de convictu & occurso Hilarii, de ipso denique Hilario & magna Sacræ Historiæ parte cum temporum & locorum distinctione accuratissime memoriæ prodidit; ea non solum vero dissentanea esse, sed pugnantia etiam ac plane falsa. Nam qua tandem ratione aut colore potius, qui Arbetione consule vix 21. annum ætatis attigerat, vivo Maximo dici possit septuagenarius, cum idem Maximus post Arbetionem anno 33. sit interfectus? Sed & eadem cum iis, quæ de morte & ætate ejus scribit Turonensis, pugna est. Nihil enim verius quam hoc Martini septuagenarii in Regiæ palatio convivium ad illud tempus pertinere, quo à Maximo idem se invitari, & regia mensa excipi passus est, Fl. Euodio & Fl. Honorio Coss. anno urbis 1138. Christi 386. Eo tempore nondum Priscillianum capitis damnatum fuisse, multoque minus Treverensem Synodum habitam, ubi B. Martinus suis ipse ingratis Episcoporum adversum se vim regiam implorantium communionem in-

quam
ire à Maximo coactus est: non difficile est ex ipsis Severi verbis evincere cap. 27. Vitæ B. Martini: & præcipue cap. 15. dialog. 3. in quo ab ea Synodo sedecim annis superstes fuisse, neque ullam deinde synodum aut conventum episcoporum adiisse narratur. Unde & necessario sequitur eundem non 81. ætatis anno, ut testatur Turonensis, sed 87. sexto nempe post Atticum & Cæsarium Coss. esse mortuum: tot enim vel absque abaco & calculis numerantur. His ego rationibus eo redigi mihi videor, ut alterutrum fatendum sit, aut memoria sua Severum misere esse lapsum, aut, quod vero propius est, depravatum esse locum, idque aut à nimium piis libris, aut ab impudentibus interpolatoribus, qui Severum cum aliis potius auctoribus ipsi parum feliciter & importune succenturiantibus, quam secum concordare maluerunt. Simul varietas scripturæ dictionem, *septuagenario*, proxime antecedens, & titulus libri Laur. suspicionem meam varie exaugent. *Giselinus.*

quam causas de osculo diceremus, & universis scævæ opinionis opprobriis careremus. Verum sicut tu soles dicere, cum edacitatis argueris, *Galli sumus*: ita nos in hac parte nunquam vel Martini exemplo, vel tuis disputationibus corrigendi fatemur. Veruntamen hæc nobis jamdudum agentibus, quid tu tam obstinate, Sulpici, taces? Ego, *inquam*, non solum modo taceo, sed olim de istis tacere disposui. Nam quia quandam viduam vagam, nitidulam, sumptuosam objurgaverim, lascivius victitantem; itidemque virginem adolescenti cuidam mihi caro indecentius adhærentem, cum quidem ipsam frequenter audissem, alios etiam qui talia agerent increpantem; tanta mihi omnium scæminarum, cunctorumque monachorum odia concitavi, ut adversum me utræque legiones jurata bella susceperint. Unde quæso taceatis, ne etiam hoc quod vos loquimini, ad meam referatur invidiam; tota vobis istorum mentio relinquatur, ad Martinum potius revertamur. Tu Galle, ut aggressus es, cœptum opus explica. Tum ille: Jam quidem vobis, *inquit*, tanta narravi, ut satisfacere studiis vestris meus sermo debuerit. Sed quia voluntati vestræ non obsecundare nefas mihi est, quantum adhuc diei superest, loquar. Nam certe dum stramen illud, quod in lectos nostros paratur, aspicio, subvenit in memoriam etiam de stramine, in quo Martinus jacuerat, factam esse virtutem. Res ita gesta est.

VIII. ¹ Claudiomachus vicus est in confinio Biturigum atque Turonorum. Ecclesia ibi est celebris religione sanctorum, nec minus gloriosa sacrarum virginum multitudo. Præteriens ergo Martinus, ² in secretario ecclesiæ habuit mansionem. Post discessum illius, cunctæ in secretarium illud ³ virgines irruerunt, ⁴ adlambunt singula loca ubi

aut

¹ Claudiomachus.] Fortunatus:

Incola quem vicum vocitavit Claudio-
magum.

² In secretario Ecclesiæ habuit mansio-

nem.] Vide Notas ad Epist. r.

³ Virgines.] Vide Notas ad caput xx.
Vitæ.

⁴ Adlambunt singula loca.] Paullinus:
Solium

aut federat vir beatus, aut steterat, stramentum etiam in quo quieverat, partiuntur. Una earum post dies paucos partem straminis, quam sibi pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de cervice suspendit. Nec mora, dicto citius ejecto dæmone, persona purgata est.

IX. Per idem fere tempus Martino à Treveris reverenti fit obviam vacca, quam dæmon agitabat, quæ relicto grege suo, in homines ferebatur, & jam multos noxie petulca confoderat. Verum ubi nobis cœpit esse contingua, hi qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, ut caveremus. Sed postquam ad nos torvis furibunda luminibus propius accessit, Martinus elevata obviam manu, pecudem consistere jubet. Quæ mox ad verbum illius stare cœpit immobilis. Cum interea videt Martinus, dorso illius dæmonem supersedentem, quem increpans; *Discede, inquit, funeste, de pecude, & innoxium animal agitare desiste.* Paruit nequam spiritus, & recessit. Nec defuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam; ante pedes sancti recepta quiete prosternitur; deinde jubente Martino, gregem suum petit, seque agmini cæterarum, ove placidior, immiscuit. Hoc illud fuit tempus, quo inter medias flammæ positus, non sensit incendium, quod mihi non arbitror esse referendum, quia in hoc plenius iste Sulpicius, licet in libro suo præteritum, in epistola tamen postea, quam ad Eusebium, tunc Presbyterum, modo

Episco-

— *Solum doctoris adorant.*

Gregorius Turonensis 1. de Miracul. Martini 2. Singula loca adhibens osculis, vel irrigans lacrymis, in quæ vir beatus aut federat aut oraverat, sive ubi cibum sumserat, vel corporis quieti post multos labores indulserat. Sic & Paulinus epistol. x. ad Severum, de tunica Melaniæ Sanctæ foeminæ. Paul. Diacon. lib. xiv. de Theodosio Imperat. Fertur quod

cum Constantinopoli Episcopus Chebronensis fuisset mortuus, sagum ejus valde sordidissimum quæstiverit, & eo circumamictus sit, credens aliquid se ex defuncti sanctitate promereri. Sic & Demonacten Athenientes coluerunt, ut ex Luciani Dialogis patet. Juret.

I Tunc Presbyterem, modo Episcopum.] Tum temporis Episcoporum & Presbyterorum ordo distingui cœpit. Vide quæ

Episcopum, fecit, exposuit; quam tu Posthumiane, aut credo, legisti; aut si incognita tibi est, cum libuerit in promptu ex illo arinario habes, nos ab illo omiſſa referimus.

X. Quodam autem tempore, dum diœceses circuiret, venantium agmen incurrimus. Canes leporem sequebantur. Jamque multo spatio victa bestiola cum undique campis late patentibus nullum esset effugium, mortem imminentem jam jamque capienda crebris flexibus differebat. Cujus periculum vir beatus pia mente miseratus, imperat canibus ut desisterent sequi & sinerent abire fugientem. Qui continuo ad primum sermonis imperium constituerunt. Crederes vinctos, immo potius affixos in suis hædere vestigiis. Ita lepusculus persecutoribus alligatis, incolumis evasit. Operæpretium autem est etiam familiaria illius verba, spiritali sale condita, memorare.

XI. Ovem recens tonsam forte conspexerat: *Euangelicum*, inquit, *mandatum ista complevit: duas habuit tunicas, unam earum largita est non habenti: ita ergo & vos facere debetis.* Item cum subulcum algentem, ac pæne nudum in pellicea veste vidisset, *En*, inquit, *Adam ejectus de Paradiso, in veste pellicea sues pascit: sed nos illo vetere deposito, qui adhuc in isto manet, novum Adam potius induamus.* Boves ex parte prata depaverant, porci etiam nonnulla suffoderant: pars cætera quæ manebat illæsa, diversis floribus, quasi picta vernabat. *Speciem*, inquit, *gerit pars illa conjugii, quæ pecore depasta, & si non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignitatem: illa vero quam porci, pecora immunda, foderunt, fornicationis imaginem fœdam præterdit: cæterum illa portio quæ nullam sensit injuriam, gloriam virginitatis ostendit, herbis fœcunda luxuriat fœni, in ea fructus exuberat,*

quæ supra passim annotata, & imprimis Salmasium de primatu Papæ, qui Episcoporum superbiam & *αὐτοκρατορίας* | solidissime dejecit. Vide & Seldenum ad Eutychium.

rat, & ultra omnem speciem distincta floribus, quasi gemmis micantibus ornata radiat. Beata species & Deo digna: nihil enim virginitati est comparandum. Ita & illi qui conjugia fornicationi comparant, vehementer errant: & illi qui conjugia virginitati æquanda æstimant, miseri penitus & stulti sunt. Verum hæc à sapientibus tenenda distinctio est, ut conjugium pertineat ad veniam, virginitas spectet ad gloriam: fornicatio deputetur ad pœnam, nisi satisfactione purgetur.

XII. Miles quidam¹ cingulum in ecclesia, monachum professus, abjecerat: cellulam sibi eminus in remoto, quasi eremita victurus, erexerat. Interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat: ut conjugem suam, quam Martinus in monasterio puellarum esse præceperat, voluntate mutata secum potius vellet habitare. Adiit ergo Martinum fortis eremita: quid haberet animi confitetur. Ille vero vehementer abnuere, fœminam viro rursus, jam monacho, non marito, incongrua ratione misceri: Postremo cum miles instaret, affirmans nihil hoc proposito esse nociturum, se solo conjugis uti velle solatio: porro, ne rursus se in sua vitia revolverent, non esse metuendum: se esse militem Christi, illam quoque in eadem ejusdem militiæ sacramenta jurasse: pateretur Episcopus² sanctos, & sexum fidei merito nescientes, pariter militare. Tum Martinus (verba vobis ipsa dicturus sum) *dic mihi, inquit, si unquam in bello fuisti, si in acie constitisti?* At ille respondens, *Frequenter, inquit, in acie steti, & bello frequenter interfui.* Ad hæc Martinus: *Dic mihi ergo, nunquid & in illa acie, quæ armata in prælio parabatur, aut cum jam adversus hostilem*

¹ Cingulum in Ecclesia, monachum professus abjecerat.] Cingulum insigne militare, & dignitatis argumentum. Ideo inter maximas pœnas numeratum, cingulo privari, & qui exautorabantur, disincti fuerunt. Herodianus II. Brisson. II. Select. Interpr. 7.

² Sanctos.] Sic promiscue nominabant omnes, qui se Christo jam devovissent: ut si professioni proprium. Sic init. dialogi III. *Convenistis ad me audiendum & sancti & diserti.* Et in fine Vitæ B. Mart. *Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum hoc fore gratum.* Gisel. I. Muiers

stilem exercitum collato cominus pede, districto ense pugnabar, ullam fœminam stare aut pugnare vidisti? Tunc demum miles confusus erubuit, gratias agens, errori suo se non fuisse permissum: nec aspera increpatione verborum, sed vera & rationabili secundum personam militis comparatione, correctum. Martinus autem conversus ad nos, sicut eum frequens fratrum turba vallaverat: ¹ Mulier, inquit, virorum castra non adeat, acies militum separata consistat: procul fœmina in suo degens tabernaculo sit remota. Contemptibilem enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba fœminea misceatur. Miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. Habet & illa gloriam suam, si pudicitiam viro absente servaverit: cujus hæc prima virtus, & consummata victoria est, non videri.

XIII. Illud vero, Sulpici, meminisse te credo, quo affectu nobis, cum & coram adestes, illam ² virginem prædicaret, quæ ita se penitus ab omnium virorum oculis removisset, ut ne ipsum quidem ad se Martinum, cum eam ille officii causa visitare vellet, admiserit. Nam cum præter agellum illius præteriret, in quo se jam ante complures annos pudica cohibebat, audita fide illius, atque virtute, divertit, ut tam illustri meriti puellam religioso officio Episcopus honoraret. Nos consequentes, gavisuram illam virginem putabamus: siquidem hoc in testimonium virtutis suæ esse habituram, ad quam tanti nominis sacerdos, deposito propositi rigore venisset. Verum illa fortissimi vincula propositi, ne Martini quidem contemplatione laxavit. Ita vir beatus accepta per aliam fœminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ videndam se salutandam-

¹ Mulier, inquit, virorum castra non adeat.] Servius ad illud Æneid. vii.

ultima secum

Bactra vehit, sequiturque, nefas, Egyptia conjux.

Ingenti, inquit, turpitudini apud majores

res fuit, si mulier castra sequeretur. Postea tamen id Imperatorum legibus permissum. l. quicumque. C. de re militari. Juret.

² Virginem prædicaret, quæ ita se penitus.] Vide quæ notata ad cap. xx. Vita.

M m

1 Xenium.]

tandamque non dederat, latus abscellit. O virginem gloriosam, quæ ne à Martino quidem passa est se videri! ô Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit; sed magnificans illius cum exultatione virtutem, inusitato in his dumtaxat regionibus gaudebat exemplo! Ergo cum haud longe ab illa villula nos manere nox imminens coëgisset, ¹xenium beato viro eadem illa virgo transmisit; fecitque Martinus quod antea non fecerat; nullius enim ille unquam xenium, nullius munus accepit. Nihil vero ex his quæ virgo venerabilis miserat refutavit, dicens; *benedictionem illius à sacerdote minime respuendam, quæ esset multis sacerdotibus præferenda.* Audiant, quæso, virgines illud exemplum, ut fores suas, si eas mali obsidere voluerint, etiam bonis claudant; & ne ad se improbis sit liber accessus, non vereantur excludere etiam sacerdotes. Totus hoc mundus audiat; videri se à Martino virgo non passa est. Non utique illa quemcumque à se repulit sacerdotem; sed in ejus viri conspectum puella non venit, quem videre salus videntium fuit. Quis autem hoc ² alius præter Martinum sacerdos, non ad suam injuriam retulisset? quos adversum sanctam virginem motus, quantasque iras mente concepisset? hæreticam judicasset, & ³anathematizandam esse decrevisset. Quam vero illi beatæ animæ illas virgines prætulisset, quæ crebris occurribus ubique se præbent obvias sacerdoti, quæ convivia sumptuosa disponunt, quæ una pariter accumbunt. Sed quo me ducit oratio? paullulum iste liberior sermo reprimendus est, ne in aliquorum forsitan incurrat offensam. Etenim infidelibus objurgationis verba non proderunt, fidelibus autem satisfaciat exemplum. Verum ego ita virtutem hujus

¹ Xenium.] Hospitale munus. Glos. sar. Cyrill. *Ξένιον τὸ δῶρον τὸ πεμπόμενον ξένῳ.*

² Alius præter Martinum sacerdos.]

Sacerdos pro Episcopo. Notatum supra aliquoties.

³ Anathematizandam.] Vox Ecclesiastica, qua proprie in hæreticos utuntur.

¹ Agnes

huius virginis prædicabo, ut tamen nihil illis, quæ ad Martinum videndum ex longinquis regionibus sæpe venerunt, arbitrer derogandum; siquidem hoc beatum virum frequenter affectu etiam Angeli frequentarint.

XIV. Cæterum id quod dicturus sum Posthumiane, hoc tibi (me autem intuebatur) teste recte perhibeo. Quodam die, ego & iste Sulpicius pro foribus illius excubantes, jam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingenti horrore & tremore, ac si ante Angeli tabernaculum mandatas excubias duceremus: cum quidem clauso cellulæ suæ ostio, nos ibi esse nesciret. Interim colloquentium murmur audivimus, & mox horrore quodam circumfundimur, ac obstupentes nec ignorare potuimus, nescio quid fuisse divinum. Post duas fere horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eum iste Sulpicius (sicut apud eum nemo familiariter loquebatur) cœpit orare, ut perquirentibus indicaret, quid illud divini fuisset horroris, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel cum quibus fuisset in cellula collocutus: tenuem enim nos licet, & vix intellectum sermocinantium sonum pro foribus audisse. Tum ille diu multumque cunctatus, (sed nihil erat, quod ei Sulpicius non extorqueret invito) incredibilia forte dicturus sum, sed Christo teste non mentior; (nisi quisquam est tam sacrilegus, ut Martinum æstimet fuisse mentitum.) *Dicam, inquit, vobis, sed vos queso nulli dicatis:* ¹ *Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.* Referebat autem nobis vultum atque habitum singularem. Nec vero illo tantum die, sed frequenter se ab eis confessus est visitari; Petrum etiam & Paullum Apostolos videri à se sæpius, non negavit. Jam vero dæmones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat. ² Mercurium maxime patiebatur infestum;

¹ *Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.* Vides jam illo ævo superstitionas ejusmodi apparitiones jactatas. De his | *scæminis vide Baronium & alios scriptores Ecclesiasticos.*

² *Mercurium maxime patiebatur infestum.*

stum; Jovem brutum atque hebetem esse dicebat. Hæc plerisque in eodem etiam monasterio constitutis incredibilia videbantur; nedum ego confidam omnes, qui hæc audient, credituros. Nam nisi inæstimabilem vitam atque virtutem Martinus egisset, nequaquam apud nos tanta gloria præditus haberetur. Quamquam minime mirum, si in operibus Martini infirmitas humana dubitaverit; cum multos hodieque videamus, nec Evangeliiis quidem credidisse. A Martino autem sæpe Angelos visos familiariter, & sensimus, & experti sumus. Rem minimam dicturus sum, sed tamen dicam.

XV. Apud Nemausum Episcoporum Synodus habebatur, ad quam quidem ire noluerat; sed quid gestum esset, scire cupiebat. Casu cum eo iste Sulpicius navigabat; sed procul, ut semper, à cæteris in remota navis parte residebat. Ibi ei Angelus, quid gestum esset in Synodo, nuntiavit. Nos postea tempus habitus concilii sollicitè requirentes, fatis compertum habuimus, ipsum diem fuisse conventus, & ea ibi ab Episcopis fuisse decreta, quæ Martino Angelus nuntiavit.

XVI. 'Cæterum cum ab eo de fine seculi quæreremus, ait nobis, ² *Neronem & Antichristum prius esse venturos: Neronem*

sum.] Putabant Dæmones fuisse gentium Deos, Mercurium, Jovem & similes, & eorum formas à Dæmone assami. Vide supra cap. 24. Vita.

¹ *Cæterum.]* Totum hoc caput ea fide, qua inveni, descripsi ex antiquissimo lib. Drudonensi, ne syllaba quidem mutata. Idem cuiusvis legere est in Bethl. l. & Parcensi. Reliqui l. & Laz. omiserunt. Quod ipsum ego quoque facere decreveram, nisi summorum virorum consilium & auctoritas me diversam in partem impulisset. *Giselin.*

² *Neronem & Antichristum prius esse venturos.]* Vide Notas ad 11. Hist. pag. 356. Fuit & illa constans plerorumque

in veteri Ecclesia opinio, venturum Neronem ante seculi finem; & vel ipsum fore Antichristum, (Johannes Chrysostomus serio affirmat Neronem Antichristi fuisse typum;) vel temporibus iisdem per occidentem sæviturum, quibus ille per Orientem: qua de re suaviter fabulatur ille verè *Ἰωάννης* Martinus, apud Severum Sulpicium dialogo secundo. Auctor verusum qui Sibyllis tribuuntur, de Nerone,

Ἄλ' ἔσται καὶ αἰσῶ ὁ λόγιος αἰτ' ἀναγκάμενος
Ἰστίζων θεῶ αὐτόν.

& plura

nem in Occidentali plaga regibus subactis decem imperaturum, persecutionem autem ab eo hactenus exercendam, ut idola gentium coli cogat. ¹ Ab Antichristo vero Orientale imperium esse capiendum: qui quidem sedem & caput regni Hierosolymam esset habiturus; ab illo urbem & templum esse reparandum. Illius eam persecutionem futuram esse, ut Christum Dominum cogat negari, se potius Christum esse confirmans: omnesque secundum legem circumcidi jubeat. Et ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum: atque sub illius potestate universum orbem, cunctasque gentes esse redigendas: donec adventu Christi impius opprimatur. Non esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiam in annis puerilibus constitutus, etate legitima sumpturus imperium. Quod autem hæc ab illo audivimus, annus octavus est. Vos autem æstimate, quo in præcipitio consistunt, quæ futura sunt. Hæc cum maxime Gallus, necdum explicitis, quæ statuerat referre, loqueretur; puer familiaris ingressus est, nuntians, Refrigerium Presbyterum stare pro foribus. Dubitare cœpinus, utrum Gallum adhuc

& plura in hanc sententiam variis locis ejus operis. B. Augustinus de Civitate Dei lib. xx. dictum Pauli Apostoli explicans, *Jam enim mysterium iniquitatis operatur*, inter cætera scribit: *Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur æternum: ut hoc quod dixit, Jam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cujus facta velut Antichristi videbantur. Unde nonnulli ipsum resurrecturum, & futurum Antichristum suspicantur. Alii vero nec eum occisum putant: sed subtractum potius, ut putaretur occisus: & vivum occultari in vigore ipsius etatis, in qua fuit cum crederetur extinctus, donec suo tempore reveletur, & restitatur in regnum. Calaub.*

¹ Ab Antichristo vero Orientale impe-

rium esse capiendum.] Imo occidentale, ut eventus ostendit. Nam Antichristus est Papa Romanus. Proditurum hunc ex ruina Occidentalis ac Romani Imperii certa fides ex veridica Prophetia per traditionem Apostolicam penes primitivæ Ecclesiæ Christianos semper fuit. Ideo orabant pro mora finis & pro salute Imperatorum, etiam idololatrarum, etiam persecutorum. Quia pro certo credebant Imperatore qui Romæ sedem tenebat è medio sublato, exoriturum illud monstrum hominis, filium perditionis, qui Christo opponeretur contrarius, quamvis in Ecclesia ejus sedens. Hoc est quod τὸ κέτερον vocavit Paulus, Imperium ipsum, nempe Romanum, quod quoad stare, Antichristi adventum moraretur atque impediret. *Salmas.* Ridicula & inepta H. Grotii opinio, de Trajano Antichristo, jamdudum ab eruditis explosa est.

adhuc esset melius audire; an exoptatissimo nobis viro, qui officii causa ad nos veniebat, occurrere. Tum Gallus: *Etiamsi non ob adventum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis hæc esset oratio, nox ipsa cogebat, hucusque protractum finire sermonem. Verum quia de Martini virtutibus nequaquam explicari universa potuerunt, hæc vos hodie audisse sufficiat, cras reliqua dicemus.* Ita pariter accepta Galli sponcione, surreximus.

D I A L O G U S III.

De eadem re.

Ucescit ò Galle, surgendum est. Nam ut vides, & Posthumianus instat, & hic Presbyter, qui hesterno auditorio est admissus, expectat, ut quæ de Martino nostro in hodiernum diem explicanda distuleras, debitor sponcionis evolvas. Non ignarus quidem iste omnium quæcunque memoranda sunt; sed dulcis & grata cognitio est etiam nota relegenti: siquidem natura ita comparatum sit, ut meliore quis conscientia se nosse gaudeat, quæ multorum testimoniis non esse incerta cognoscat. Nam & hic à prima adolescentia Martinum secutus, novit quidem omnia, sed libenter cognita recognoscit. Fatebor enim tibi Galle, Martini mihi sæpius auditas esse virtutes: quippe qui de eo etiam litteris multa mandaverim; sed per gestorum admirationem semper mihi nova sunt, quæ de illo licet audita sæpius revolvuntur. Proinde additum nobis Refrigerium auditorem eo impensius gratulantur, quo promptius Posthumianus iste, qui hæc Orienti inferre festinat, quasi sub testibus consignatam abs te accepturus est veritatem. Hæc me loquente, Gallo jam ad narrandum parato, irruit turba monachorum: Euagrius Presbyter,
Aper,

Aper, Sebastianus, Agricola; & post paullulum ingreditur Presbyter noster Etherius, cum¹ Callipione Diacono, &² Amatore Subdiacono. Postremus Aurelius Presbyter dulcissimus meus, longiore via veniens, anhelus cucurrit. *Quid vos, inquam, tam subito & tam insperati, tam ex diversis regionibus, tam mane concurritis? Nos, inquit, hesterno cognovimus, Gallum istum per totum diem Martini narraſſe virtutes: & reliqua in hodiernum diem, quia nox oppreſſerat, distulisse. Propterea maturavimus frequens auditorium facere, tantam materiam locuturo.* Interea nuntiatur, multos sæcularium stare pro foribus, nec ingredi audentes, sed ut admitterentur orantes. Tum Aper: *Nequaquam istos, inquit, nobis admisceri convenit, quia ad audiendum curiositate potius quam religione venerunt.* Confusus ego illorum vice, quos non admittendos esse censebat: ægre tamen obtinui, ut Eucherium ex vicariis, & Celsum admitterent confulare: cæteri sunt repulsi. Tum Gallum in media sede componimus; qui cum diu nobili sua verecundia silentium tenuisset, tandem ita exorsus est. *Convenistis, inquit, ad me audien-*

Callipione Diacono.] Custodes sacrorum in ordine etiam Ecclesiastico ponuntur ab Isidoro inter Diaconos & subdiaconos, quos & Custodes sacrarii vocat. In quibusdam Ecclesiis etiam Psalteri vel Psalmistæ in canone Ecclesiæ numerati, quos & *ῥητορες ἁγιογραφικῆς* ex eo appellat concilium Laodicenum. Consilium Sardicense præter Episcopum tres tantum ordines ponit, Lectorum, Diaconorum & Presbyterorum. Nam canone XII. sanxit, ut non prius ordinetur Episcopus nisi & lectoris munere, & officio diaconi aut presbyteri fuerit perfunctus, ut per singulos gradus si dignus fuerit, ascendat ad culmen Episcopatus. Non ergo ab eo concilio agniti sunt cæteri ordines minores, per quos transire deberet qui Episcopus esset ordinandus. Hodie apud

Græcos munus Acoluthi exercetur à lectore, ostiarii à subdiacono. At fuisse in ordine quondam Ecclesiastico qui nunc non sunt, & institutionis quidem Apostolicæ ordinatione. Olim quippe & Diaconissæ in hoc numero Ecclesiæ ordinum locum habuerunt ab Apostolis institutæ, quorum meminit Paulus in Epistola ad Romanos capite XVI. vers. 1. & in priore ad Timoth. cap. V. Quædam Ecclesiæ habuere etiam presbyteras sive *πρεσβυτερας*, quæ aliæ omnino videntur à Diaconissis: quas canon XI. Laodicenæ Synodi constitui in Ecclesia vetat. Salmas.

2 Amatore subdiacono.] Habebant archidiaconos, diaconos, subdiaconos; de quibus officiis vide Salmasium de Primatu Papæ cap. I.

audiendum, & sancti & disertis, sed religiosas potius, quam doctas aures, uti arbitror, attulisti, audituri, me fide testis, non oratoris copia locuturum. Quæ autem hesternò dicta sunt, non revolvam; illa qui non audierunt, ex scriptis recognoscent. Nova Posthumianus expectat, nuntiaturus Orienti, ne se in comparatione Martini præferat Occidenti. Ac primum gestit animus, quod Refrigerius in aurem suggerit, explicari.

II. Res in Carnotena gesta est civitate. Paterfamilias duodecennem ab utero mutam puellam Martino cœpit offerre, poscens, ut linguam ligatam meritis suis sanctus absolveret. Ille cedens Episcopis, qui tum forte latus illius ambiebant, Valentiniano atque Victricio; imparem se esse tantæ moli, sed illis quasi sanctioribus nihil impossibile fatebatur. Ac illi pias preces una cum patre supplici voce jungentes, orare Martinum, ut sperata præstaret. Nec cunctatus ultra, (utrumque præclarum, & ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem) jubet circumstantis populi multitudinem submoveri: Episcopis tantum & puellæ patre assistentibus, ¹ in orationem suo illo more prosternitur. Dein ² pusillum olei ³ cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ ⁴ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Nec sefellit fan-

¹ In orationem suo illo more prosternitur.] Fortunatus IV. I.

Sternitur ergo solo tacitus prece, sydera pulsans,

Corpore fusus humi. ———

Sic & Paulinus. Augustinus de cura pro mort. agen. cap. v. Orantes de membris sui corporis faciunt, quod supplicantibus congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo.

² Pusillum olei.] Chrisina veterum non tantum in fronte, sed etiam in aliis partibus fuit adhibitum. Cyrillus, Catech. 3. Mystag. Hoc sanctum oleum est donum Christi & Spiritus sancti, præsentia ejus divinitatis factum efficax. Quo frons

& alii sensus corporis sui Symbolice inunguntur, & corpus quidem isto visibili unguento perungitur, anima vero sancto vivificoque spiritu sanctificatur. Idem etiam fuit ad oculos, nares, aures adhibitum, Synodus Trullana, cap. 95. Perkins.

³ Cum exorcismi præfatione.] Solennis quædam formula fuit, quam exorcismum vocabant. Vide infra cap. vi.

⁴ Sanctificatum liquorem.] Oleum benedictum. Paulinus v.

—— medicati infuso succi.

Et II.

Singula contingit medicato chrismate membra.

I Missæ

sanctum virtutis eventus: Patris nomen interrogat: mox illa respondit. Proclamat pater cum gaudio pariter & lacrymis, & Martini genua complexus, & hanc primam se filiae audisse vocem cunctis stupentibus fatebatur. At ne cuiquam incredibile forte videatur, perhibeat vobis praesens Euagrius testimonium veritatis. Nam res ipso praesente tum gesta est.

III. Parum illud est quod nuper Harpagio Presbytero referente cognovi. Sed non praetermittendum videtur, Avitiani comitis uxorem ¹ misisse Martino oleum, quod ad diversas morborum causas necessarium (sicut est consuetudo) benediceret: ampullulam vitream istiusmodi fuisse, ut rotunda in ventrem cresceret, ore producto, sed oris exstantis concavum non repletum: quia ita moris sit vascula illa compleri, ut pars umbonibus obstruendis libera relinquatur. testatur Presbyter, vidisse se oleum sub Martini benedictione crevisse, quoad exundante copia supernae deflueret; eandemque, dum ad matrem familias vasculum referretur, servasse virtutem. Nam inter manus pueri portantis ita semper exundasse oleum, ut omne illius vestimentum copia superfusi liquoris operiret: matronam itaque ad summum labrum plenum vasculum recepisse, ut Presbyter hodieque fatetur, obdendi pessuli, quo claudi diligentius servanda consueverunt, in vitro illo spatium non fuisse. Mirum & illud quod huic (me autem intuebatur) memini contigisse. Vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, ² in fenestra paululum editiore deposuit:

¹ *Misisse Martino oleum.*] Eo xvo viris sanctitate conspicuis, oleum benedicendum & consecrandum offerebant, quo postea ad propulsandos morbos utebantur. Hieronymus in Hilarione: *Ut benedictum ab eo panem vel oleum acciperent.* Eo morbos curatos volunt. Hieronym. *ibid.* *Benedictio itaque oleo universi agricola atque pastores tangentes vulnera,*

certam salutem resumebant. Paulo post: *Cujus generum & filiam de morte liberavit unctioe olei.* Tertullian. lib. ad Scapulam: *Proculum Christianum, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit.* Juret.

² *In fenestra paululum editiore deposuit.*] Paulinus v. addit, suo tempore oleum illud benedictum, à Christianis recondi

fuit: puer familiaris incautior linteum superpositum, ampullam ibi esse ignarus, attraxit. Vas super constratum marmore pavementum decidit. Cunctis metu exterritis, ne benedictio deperisset, ampulla perinde incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. Quæ res non potius ad casum, quam ad Martini est referenda virtutem, cujus benedictio perire non potuit.

IV. Quid illud, quod factum est à quodam, cujus nomen quia præsens est, & prodi se vetuit, supprimitur; cui quidem tempore hic etiam Saturninus interfuit. Canis nobis importunior oblatrabat. *In nomine*, inquit, *Martini jubeo te obmutescere*. Cani hæsit latratus in gutture; linguam ut abscissam putares, obmutuit. Ita parum est, ipsum Martinum fecisse virtutes. Credite mihi, quia etiam alii in nomine ejus multa fecerunt.

V. Avitiani quondam Comitum noveratis¹ barbaram nimis, & ultra omnes cruentam feritatem. Hic rabido spiritu ingressus Turonum civitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis, diversa perdendis parari jubet genera pœnarum, disponens postera die attonita civitate ad opus tam triste procedere. Quod ubi Martino compertum est, solus paullo ante mediam noctem ad prætorium bestię illius tendit. Sed cum profundæ noctis silentio quiescentibus cunctis, nullus foribus obsertis pateret ingressus, ante limina eruenta prostermitur.

Interea

recondi solitum in sacris locis martyrum & aliorum sanctorum, quo efficacius redderetur. Isque mos maxime in Oriente invaluit, in urbe Bethlechem, in Calvarię loco apud sepulcrum Christi, & in monte Oliveti. *Idem.*

¹ *Barbaram nimis & ultra omnes cruentam feritatem.*] Paulin. v.

Hic se vos vincens diva feritate Tyrannos.

Fuit sub Juliano Vicarius Africę; ut patet ex l. 15. G. Theod. de Curs. Publ. l. 2.

Cod. de Indul. Deb. & l. 2. Cod. de Itin. muniendo. Hujus quoque meminit Ammian. Marcell. xxvii. sub Valentiniano & Valente quem *Exvicarium* vocat.

² *Miserabili facie ordinibus catenatis.*] Paulinus v.

Agmina conveniunt, & longa catenatorum

Accrescente coma, quorum cavo tota suebant.

De diversis pœnarum generibus vide eundem, & ibi Juretum.

¹ *Agmina*

Interea Avitianus gravi somno sepultus, Angelo ingruente percellitur: *Servus*, inquit, *Dei ad tua limina jacet, & tu quiescis?* Qua ille voce percepta, lecto suo turbatus excutitur; convocatisque servis trepidus exclamat, *Martinum esse pro foribus, irent protinus, claustra referant, ne Dei servus pateretur injuriam.* Sed illi, ut est omnium natura servorum, vix prima limina egressi, iridentes dominum suum, quod somno fuisset illusus, negant quemquam esse pro foribus; ex suomet ingenio conjectantes, neminem nocte posse vigilare: nedum illi crederent, in illo noctis horrore jacere ante aliena limina sacerdotem: idque Avitiano facile persuasum. Rursum solvitur in soporem. Sed mox vi majore concussus, exclamat Martinum stare pro foribus, sibi ideo nullam quietem animi corporisque permitti. Tardantibus servis, ipse usque ad limina exteriora progreditur: ibi Martinum, ut senserat, deprehendit. Percussus miser tantæ manifestatione virtutis: *Quid*, inquit, *mibi hoc domine fecisti? nihil loqui te necesse est, scio quid desideres, video quid requiras: discede quantocyus ne me ob injuriam tuam cœlestis ira consumat: satis solverim hucusque pœnarum. Crede, quia non leviter apud me actum est, ut ipse procederem.* Post discessum autem sancti, advocat officiales suos, jubet omnes custodia relaxari; & mox ipse proficiscitur. Ita fugato Avitiano, lætata est se civitas liberatam. Hæc cum multis Avitiano referente, comperta sunt; tum nuper Refrigerius Presbyter, quem coram videtis, ab Eua-grio fideli viro, ex tribunis, sub invocatione divinæ majestatis audivit, qui sibi hoc ab ipso Avitiano relatam esse jurabat. Cæterum nolo miremini, me hodie facere, quod hesterno non feci, ut ad singulas quasque virtutes nomina testium personasque subnectam, ad quas si quis fuerit incredulus, quia adhuc in corpore sunt, recurat. Exigit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quæ hesterno memorata sunt, nutare dicuntur. Accipiant ergo testes
adhuc

adhuc incolumes atque viventes, quibus, quia de fide nostra dubitant, magis credant. Sed si adeo infideles sunt, profiteor quia nec illis sunt credituri. Miror autem quemquam, qui vel tenuem sensum religionis habeat, tantum piaculi velle committere, ut putet quemquam de Martino posse mentiri. Faceat à quoquam qui sub Deo vivit, ista suspicio. Neque enim Martinus hoc indiget, ut mendaciis asseratur; sed tamen totius sermonis fidem apud te Christe depromimus, nos nec alia dixisse, nec alia dicturos, quam quæ aut ipsi vidimus, aut quæ manifestis auctoribus, vel plerumque ipso referente, cognovimus. Cæterum etsi dialogi speciem, quo ad revelandum fastidium lectio variaretur, assumpsimus, nos pie præstare profite-mur historiæ veritatem. Hæc me extrinsecus inserere, nonnullorum incredulitas, non sine meo dolore compulerit. Sed redeat ad nostrum sermo confessum; in quo cum me tam studiose audiri videam, fateor, necesse est Aprum fecisse constanter, qui repulit infideles; eos tantum iudicans audire debere, qui crederent.

V I. Efferor, siquidem creditis, spiritu, & præ dolore totus insanio. Non credent Martini virtutibus Christiani, quas dæmones fatebantur? Monasterium beati viri duobus à civitate erat millibus disparatum: sed si quoties venturus ad ecclesiam, pedem extra cellulæ suæ limen extulerat, videres per totam ecclesiam energumenos rugientes, & quasi adveniente iudice agmina damnanda trepidare, ut adventum Episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, dæmoniorum gemitus indicaret. Vidi quendam

appro-

1 *Agmina damnanda trepidare.*] Paulinus *laryas* vocat. Sic & Fortunatus IV.

Agmina laryarum trepidabant ore rotato.

2 *Orabat.*] Paulinus v.

— *Admoto verbi terrore fugavit.*

Minucius Felix in Octavio: *ipfos dæ-*

monas de semetipsis confiteri, quoties à nobis tormentis verborum, & orationum incendiis de corporibus exiguntur. Lactantius I r. Inst. 16. *cultores Dei metuunt, cuius nomine adjurati, de corporibus exeunt: quorum verbis tanquam flagris verberati.* Vide Cyprianum libro, quod *Idola Dii non sunt.*

1 Yms

appropiante Martino in aëre raptum, manibus extensis in sublime suspendi, ut nequaquam solum pedibus attingeret. Si quando autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem manibus atrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumque per clericos rotatur turbo verborum, sed ad motis energumenis, cæteros jubebat abscedere, ac foribus obseratis in medio ecclesiæ cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus orabat. ³ Tum vero cerneret miseris diverso exitu perurgeri, hos sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere super faciem, ne faceret vecundiam nudata pars corporum. At in parte alia videres sine interrogatione vexatos & sua crimina confitentes: nomina etiam nullo interrogante prodebant. Ille se Jovem, iste Mercurium fatebatur. Postremo cunctos diaboli ministros cum ipso cerneret auctore cruciari. Ut jam in Martino illud fateamur impletum, quod scriptum est: *Quoniam sancti de Angelis judicabunt.*

VII. Pagum quendam in Senonico annis singulis grando vastabat. Compulsi extremis malis incolæ à Martino auxilium proposcerunt, missa per Auspicium præfectorium virum satis fida legatione, cujus agros specialiter gravior quam cæterorum adsueverat procella populari. Sed facta ibi oratione, Martinus ita universam penitus liberavit ab ingruenti peste regionem, ut per viginti annos, quibus postea mansit in corpore, grandinem in illis locis nemo pertulerit. Quod ne fortuitum esse, & non potius Martino præstitum putaretur, eo anno quo ille defunctus est, rursus incubuit rediviva tempestas. Adeo sensit &

mun-

³ Tum vero cerneret miseris. Idem de energumenis ad sepulera Martyrum cruciatis refert Hieronymus in epitaphio Paulæ matris, ad Eustochium. Quem tamen locum ex isto sic opinor emendandum: *Alios rotare caput, &c.*

suspensisque pede scæminis vestes non defluere in faciem. Giselinus. Idem factitatum ad memorias & tumulos martyrum legitimus. Paulinus in Natali vrr. S. Felicis. Hieronym. in Epitaphio Paulæ ad Eustochium.

I Secy.

mundus viri fidelis excessum, ut cuius vita jure gaudebat, etiam ejusdem mortem lugeret. Cæterum si ad hæc probanda, quæ diximus, testes etiam infirmior auditor exegerit, non unum ego hominem, sed multa millia producā; & totam in testimonium virtutis expertæ Senonum advocabo regionem. Et tamen tu Refrigeri Presbyter, credo, meministi, nuper nobis super hoc cum Romulo Auspicii illius filio, honorato, & religioso viro, fuisse sermonem; qui hæc nobis tanquam incomperta referebat, & cum futuris proventibus per assidua damna trepidaret, ut ipse vidisti, magno secum mœrore lugebat, Martinum non in hæc tempora reservatum.

VIII. Sed ut ad Avitianum recurram, qui cum in omnibus locis cunctisque urbibus ederet crudelitatis suæ infanda monumenta, Turonis tantum innocens erat. Et illa bestia, quæ humano sanguine, & infeliciū mortibus alebatur, mitem se atque tranquillū beato viro præfente præstabat. Memini quodam die ad eum venisse Martinum; qui ubi secretarium ejus ingressus est, vidit post tergum ipsius dæmonem miræ magnitudinis affidentem. Quem eminus (ut verbo, quia necesse est, parum Latino loqua-

1 Secretarium ejus ingressus est.] Avitiani. In his secretariis jura olim reddebant Judices. Eaque vox frequens est, ut l. pen. C. de accusat. & in Cod. Theodos. l. 1. de offic. rect. prov. in lib. 20. de Exactio. & in Novella Valentini de Episc. Judic. Augustinus III. contra Crescon. cap. 56. secretarium pratorii vocat.

2 Exsufflans.] Paulinus v.

— Ut flatu benedicti contingit oris.

Nihil frequentius in Sanctorum gestis dæmonum exsufflatione, insufflatione, insputatione. Vita Pachomii: Qui signo crucis frontem suam muniens, exsufflavit in eum, moxque fugatus est. Irenæus l. 9. exsufflantes & anathematizantes eum. Tertullianus de Idol. xi. Quo ore su-

mantes aras desuet & exsufflavit, quibus ipse prospexit? Exsufflatio fiebat non solum à baptizante in faciem baptizandi; sed etiam à baptizando in Diabolum, cui renunciabat. Hujus meminit Cyprianus, sive potius Author lib. de Duplici Martyr. Denunciasti perpetuas inimicitias, renunciaasti omnibus illius pompis ac voluptatibus, exsufflasti, exhibuisti, jurasti in verba Redemptoris. Rabanus, lib. 1. c. 27. de Inst. Cler. ait à baptizato potestatem sevam exsufflari. Dionys. de Eccles. Hierarchia c. 2. ait: Deinde cum illum, occidentem versus, attendentem, manusque porrigentem collocavit, tunc cum jubet ter Satanam insufflare, & præterea quæ abrenunciationis sunt, profiteri.

loquamur)² exsufflans, Avitianus se exsufflari existimans. *Quid me*, inquit, *sancte sic aspicias?* Tum Martinus: *Non te*, inquit, *sed eum qui cervici tuae teter incubuit.* Ita recessit diabolus & reliquit familiare subsellium. Satisque constat, ab illo die Avitianum mitiorem fuisse; seu quod intellexerit, egisse se semper assidentis sibi diaboli voluntatem; seu quod immundus spiritus ab illius confesso per Martinum fugatus, privatus est potestate grassandi, cum erubesceret minister auctorem, nec ministrum auctor urgeret.

IX. In vico autem Ambatiensi, id est, castello illo veteri, quod nunc frequens habitatur à fratribus, idolum noveratis grandi opere constructum. Politissimis saxi moles turrita surrexerat,³ quæ in conum sublime procedens, superstitionem loci operis dignitate servabat. Hujus destructionem Marcello, ibidem consistenti Presbytero, vir beatus sæpe mandaverat. Post aliquantum tempus regressus, increpat Presbyterum, cur adhuc idoli structura confisteret. Ille caussatus, vix militari manu & vi publicæ multitudinis, tantam molem posse subverti, nedum id facile putaret per imbecilles clericos, aut infirmos monachos quivisse curari. Tum Martinus recurrens ad nota subsidia, noctem totam in orationibus pervigilat. Mane orta tempestas, ædem idoli usque ad fundamentum provolvit. Verum hæc Marcello teste dicta sint.

X. Aliam ejus non dissimilem, in simili opere, virtutem Refrigerio adstipulante perhibeo. Columnam immensæ molis, cui idolum superstabat, parabat evertere: sed

³ *Quæ in conum sublime procedens.*] Nemo non videt, ea verba, in quo collectio summitatis, scholiastæ nescio cuius esse. At utrum verius censeretur debeat, *thronum* ne an *conum*, dubitare quis possit, nisi glossæ faceret pro posteriore. Nihil enim aliud conus, quam collectio summitatis, ut in meta, pyramide, & turbine inverso. Non ignoro

in Fortunato aliud legi:

In sublime thronum procedens ade superba.

Verum ille versus aut depravatus est, ut totum ejus opusculum, aut certe, ut clementissime dicam, quod elegantissime extulit Severus, reddidit non optime. *Giselin.*

sed nulla erat facultas, qua id daretur effectui. Tum ad orationem suo more convertitur. Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere de cœlo, quæ impacta idolo totam illam inexpugnabilem molem solvit in pulverem: parum scilicet, si invisibiliter cœli virtutibus uteretur, nisi ipsæ virtutes visibiliter servire Martino humanis etiam oculis cernerentur.

XI. Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluvio sanguinis laborantem, cum Martini vestem (exemplo mulieris illius euangelicæ) contigisset, sub momento temporis fuisse sanatam.

XII. Serpens flumen secabat, & ripæ, in qua constiteramus, adnatabat: *In nomine*, inquit, *Domini jubeo te redire*. Mox se mala bestia ad verbum sancti retorfit, & in ulteriorem ripam nobis expectantibus transineavit. Quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, altius ingemiscens ait: *Serpentes me audiunt, & homines non audiunt*.

XIII. Piscem Paschæ diebus edere consuetus, paulo ante horam refectionis interrogat, an haberetur in promptu. Tum Cato Diaconus, ad quem monasterii administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi ullam cessisse capturam, sed neque alios piscatores, qui vendere solebant, quidquam agere quivisse. *Vade*, inquit, *mitte linum tuum, captura proveniet*. Contigua flu-

I Piscem Paschæ diebus edere consue-
tus.] Jejunia sua solemnibus Paschæ &
Pentecostes diebus laxabant. Paulinus
v. Tertullian. I. de Corona mil. Epi-
phan. III. contra hæreses. Hieronym.
epist. LIV. & LVIII. Jejunium Qua-
dragesimale fuit quondam observatum
admodum severe in sicco & aqua, sine
vino aut piscibus. Veteres enim sicco-
rum esu utebantur, id est, pane & sa-
le cum aqua. Epiphan. in fine Panarii.
Et jejunatum est à carnibus & vino.

Greg. Nyss. Oratione de amandis pau-
peribus. Et Concil. Carthag. IIII. c.
85. Hieron. ad Lætam: In jejunio ab
oleo & pomis abstinerebant. & in Epitaph.
Paulæ, à vino, liquamine, piscibus,
melle, ovis. Chrysof. Serm. de jejunio,
ait, à vino & carne jejunare Ecclesiam.
Microlog. cap. 49. Nec juxta canones
Quadragesimaliter jejunare censetur, si an-
te vesperam reficimur. Ambros. serm. 34.
Jejunum in Quadragesima prorsus op-
ponit. Perkyus.

flumini, ut Sulpicius iste descripsit, habebamus habitacula. Processimus cuncti, utpote feriatis diebus, videre piscantem; omnium spes intentis, non incassum futura tentamina, quibus piscis Martino auctore, Martini usibus quæreretur. Ad primum jactum reti permodico inmanem efocem Diaconus extraxit, & ad monasterium lætus accurrens, nimirum, ut dixit poëta, nescio quis (utimur enim versu scholastico, quia inter scholasticos fabulamur) *Captivumque suam mirantibus intulit Argis.* Vere Christi iste discipulus, gestarum à Salvatore virtutum, quas in exemplum sanctis suis edidit, æmulator, Christum quoque in se monstrabat operantem, qui sanctum suum usquequaque glorificans, diversarum munera gratiarum in unum hominem conferebat.

XIV. Testatur Arborius¹ ex præfecto, vidisse se Martini manum² sacrificium offerentis, vestitam quodammodo nobilissimis gemmis, luce micare purpurea, & ad motum dextræ collisarum inter se fragorem audisse gemmarum.

XV. Veniam ad illud, quod propter notam temporum semper occultavit; sed nos celare non potuit. In quo illud est miraculi, quod facie ad faciem cum eo est angelus collocutus.³ Maximus Imperator, alias sane bonus, depravatus consiliis sacerdotum, post Priscilliani necem, Ithacium Episcopum Priscilliani accusatorem, cæterosque illius socios, quos nominari non est necesse, vi regia tuebatur, ne quis ei crimini daret opera illius⁴ cujuscumque modi homi-

¹ Ex præfecto.] Supra de Vita Martini x x. *Vir præfectorius.* Fortunatus iv.

Nobile quinetiam ex præfecto Arborius signum.

Fit ejusdem Arborii mentio in Vita B. Martini cap. 20. ubi virum præfectorium nominat: Meminit Emilii Magnei Arborii Avunculi, & Cœcili A-

grii Arborii avi sui Aufon. parent. 3. & 4. qua è familia hic fortasse est oriundus. *Giselinus.*

² *Sacrificium offerentis.*] Sic veteres vocarunt coenam Domini, variis de causis. Vide Mornæum & alios.

³ *Maximus Imperator.*] Vide II. Histor. & ibidem Notas pag. 426. & 427.

⁴ *Cujuscumque modi hominem.*] Non absi-

minem fuisse damnatum. Interea Martinus multis gravibusque laborantium causis ad comitatum ire compulsus procellam ipsam totius tempestatis incurrit. Congregati apud Treveros Episcopi tenebantur, ¹ qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant. His ubi nuntiatum est inopinantibus, adesse Martinum, totis animis labefacti, munitate & trepidare cœperunt. Et jam pridie Imperator ex eorum sententia decreverat, tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehensis vitam & bona adimerent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiam maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, parvo discrimine inter hominum genera: etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis ² pallore potius, aut veste, quam fide hæreticus æstimaretur. Hæc nequaquam placitura Martino, Episcopi sentiebant: sed male consciis illa vel molestissima erat cura, ne se ab eorum communione adveniens abstineret, non defuturis qui tanti viri constantiam præmissa auctoritate sequerentur. Ineunt cum Imperatore consilium, ut missis obviam ³ magisterii officialibus, urbem illam propius vetaretur accedere, nisi se cum pace Episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. Quos ille callide frustratus, profitetur se cum pace Christi esse venturum. Postremo

abimile est vero, substituendam hoc loco vocem omni antiquitati hac notione usitatissimam, cuiusmodi, ubique fere superioribus sæculis è bonis scriptoribus ejectam. Gellius lib. 9. cap. 2. *Demus hæc aliquid eris, cuiusmodi est.* Quod solius litteræ occasione propono. Neque enim alterum displicet, cum eadem fere forma in Sallustii Catilina legatur, *cuiusque modi hominum genus.* Gifelin.

¹ *Qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant.* Condemnato, opera Ithacii, Priscilliano, Ecclesia graviter scissa fuit. Quidam

enim eum averfabantur ut sanguinarium: alii factum defendebant. *Baronius.*

² *Pallore potius, aut veste.* Vide Notas ad 11. Hist. pag. 428.

³ *Magisterii officialibus.* Sub finem libri 11. Hist. Sacræ, eum qui huic officio præest, vocat magistrum officiorum. Et Ammian. lib. xxvi. *tractatusque asperius ab Ursatio tunc magistro officiorum.* Ut Magisterium sit ipsum dignitatis nomen. Ibidem Ammian. *Auctus magisterii dignitate,* &c. Gifelinus.

stremo ingressus nocturno tempore, adiit Ecclesiam tantum orationis gratia. Postridie palatium petit. Præter multas, quas evolvere longum est, has principales petitiones habebat; pro Narsete comite, & Leucadio præside, quorum ambo Gratiani partium fuerant; pertinacioribus studiis, quæ non est temporis explicare, iram victoris emeriti. Illa præcipua cura, ne tribuni cum jure gladiatorum ad Hispanias mitterentur. Pia enim erat sollicitudo Martino, ut non solum Christianos, qui sub illa erant occasione vexandi, sed ipsos etiam hæreticos liberaret. Verum primo die, atque altero, suspendit hominem callidus Imperator, sive ut rei pondus imponeret, sive quia nimis sibi implacabilis erat, seu quia (ut plerique tum arbitrabantur) avaritia repugnabat: siquidem in bona eorum inhiaverat. Fertur enim ille vir multis bonisque actibus præditus, adversus avaritiam parum consuluisse: nisi fortasse regni necessitate, quippe exhausto superioribus principibus reipublicæ ærario, pæne semper in expeditione atque procinctu bellorum civilium constitutus, facile excusabitur, quibuslibet occasionibus subsidia imperio paravisse. Interea Episcopi, quorum communionem Martinus non inibat, trepidi ad regem concurrunt, prædamnatos se conquerentes, *actum esse de suo omnium statu, si Theognisti pertinaciam, qui eos solus palam lata sententia condemnaverat, Martini armaret auctoritas, non oportuisse hominem recipi moribus: illum jam non*

defen-

In bona eorum inhiaverat.] Idem ei Latinus Pacatus objecit. Immane atque incredibile, quibus verbis Maximi avaritiam in sua ad Theodosium panegyri efferat Latinus Pacatus: Quid, inquit, referam persunctorum honoribus summis civorum bona publicata, capita diminuta, vitæ ære taxatam? Stabat ipse purpuratus ad lances, & momenta ponderum, nutusque trutinæ pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim spolia provinciarum, exuvie exsulum, bo-

na peremptorum. Hæc aurum matronarum manibus extractum: illic raptæ pupillarum cervicibus bullæ: istic dominorum cruore perfusum appendebatur argentum: numerari ubique pecuniæ: fisci replevi: æra cumulari: vasa concidi: cuius ut non Imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur. Hæc, aliaque plura Pacatus: in quibus tamen non minus rhetorem, quam historicum agnoscas. Idem. Vide Notas ad II. Histor.

N 2

2 Here-

defensorem hæreticorum esse, sed vindicem: nihil actum morte Priscilliani, si Martinus exerceat illius ultionem. Postremo prostrati, cum fletu & lamentatione potestatem regiam implorant, ut utatur adversus unum hominem vi sua. Nec multum aberat, quin cogeret imperator Martinum cum hæreticorum sorte miscere. Sed ille licet Episcopis nimio favore esset obnoxius, non erat nescius Martinum fide, sanctitate & virtute cunctis præstare mortalibus: alia longe via Sanctum vincere parat. Ac primo secreto accersitum, blande appellat, hæreticos jure damnatos more judiciorum publicorum, potius quam insectationibus sacerdotum: non esse causam, qua Ithacii, cæterorumque partis ejus communionem putaret esse damnandam. Theognistum odio potius, quam causa fecisse discidium; eundemque tamen solum esse, qui se à communionem interim separavit: à reliquis nihil novatum. Quin etiam ante paucos dies² habita Synodus, Ithacium pronuntiaverat culpa non teneri. Quibus cum Martinus parum moveretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu ejus abripuit. Et mox percussores his, pro quibus Martinus rogaverat, diriguntur. Quod ubi Martino compertum jam noctis tempore est, palatium irrupit. ³Spondet, si parceretur, se communicaturum,

¹ Hæreticos jure damnatos more judiciorum publicorum, potius quam insectationibus sacerdotum. Cautè Sancti patres civilem Magistratum interpellarunt, ut opem Ecclesie contra hæreticos ferret. Nam ab inferendo capitali supplicio eum magnopere dehortati sunt, ut ex Augustino & aliis patet. Unde & in Ecclesia Catholica usu receptum est, ut cum quis expetit à secularibus Magistratibus opem adversus hæreticos, ne Ithaciana partis consors & sectator esse videatur, contestationem illam occulte præmittere; nimirum sic se correctionem expetere delinquentium, ut tamen citra pœnam

sanguinis puniatur. Baronius.

² Habita Synodus. Burdigalensisne, de qua sub finem lib. 11. Sacrae historia? quod sane non videtur. Nam Priscillianus quidem in ea hæreseos damnatus est & motus episcopatu: sed multum deinde temporis interjectum, cum provocasset ad principem, idemque Martini rogatu quoad Treviris fuit, cognitionem & sententiam suspendisset. Giffelinus.

³ Spondet, si parceretur, se communicaturum. Cur Martinus dimoverit Imp. ab inquisitione hæreticorum, causam Severus justissimam affert. Quia nimirum optimi quique Christiani, quorum palle-

caturum, dummodo ut & tribuni jam in excidium Ecclesiarum ad Hispanias missi retraherentur. Nec mora intercessit, Maximus indulget omnia. Postridie ¹Felicis Episcopi ordinatio parabatur, sanctissimi sane viri, & plane digni, qui meliore tempore sacerdos fieret. ²Hujus diei communionem Martinus iniit, fatius æstimans ad horam cedere, quam his non consulere, quorum cervicibus gladius imminebat. Veruntamen summa vi episcopis nitentibus, ut communionem illam subscriptione firmaret, extorqueri non potuit. Postero die se inde proripiens, cum revertens in via mœstus ingemisceret, se vel ad horam noxiæ communioni fuisse permixtum: haud longe à vico, cui nomen est Andethanna, qua vastas solitudines silvarum secreta patiuntur, prægressis paullulum comitibus, ille subsedit, causam doloris & facti accusante ac defendente invicem cogitatione pervolvens. Astitit ei repente Angelus: Merito, *inquit*, Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. Repara virtutem, resume constantiam, ne jam non periculum gloriæ, sed salutis incurreris. Itaque ab illo tempore satis cavit, cum illa Ithacianæ partis communionem misereri. Cæterum cum quosdam ex energumenis tardius quam

pallent ora jejuniis, & ex disciplina gravior esset incessus, facile pro hæreticis habiti fuissent absque diligentiori examine, & casti: cum ipsi Priscilliani ut laterent, secularibus se moribus conformarent, & solito more, pejerarent ac fallerent. Cuiam parcerent exploratores, si ipse Martinus ob magnam abstinentiam vultu pallens, in crimen ejus hæresis adductus fuit? Accidebat proculdubio in Hispaniis, quod de urbe Hieronymus tradit: *Quam, inquit, viderint pallentem atque tristem, miseram & Manichæam vocant.* Epist. XXII.

¹ *Felicis Episcopi ordinatio parabatur.*] Felix hic, una cum Martino, in causa

Ithaciana lapsus, & ab illis Episcopus Trevirensis ordinatus fuit, ut Marianus Scotus affirmat. Ejus meminit Concilium Taurinen. c. 5. *Illud decrevit prætereâ sancta Synodus, ut, quoniam Legatos Episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, destinavunt, si quis ab ejus communionem sequestrare velit, in nostræ sanctæ pacis consortium suscipiatur.*

² *Hujus diei communionem Martinus iniit.*] Majore constantia Maximo ad id ipsum allicienti, nempe ut communicaret Episcopis partis Ithacianæ, Ambrosius restitit anno sequente, cum apud eum legatione fungeretur pro Valentiniano Imperatore. *Baronius.*

quam solebat, & gratia minore curaret, subinde nobis cum lacrymis fatebatur se propter communionis illius malum, cui se vel puncto temporis, necessitate, non spiritu, miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sedecim postea vixit annos, nullam Synodum adiit, ab omnibus Episcoporum conventibus se removit.

XVI. Sed plane, ut experti sumus, imminutam ad tempus gratiam multiplici mercede reparavit. Vidi præterea¹ ad pseudothyrum monasterii ipsius adductum energumenum, & prius quam ad limen attingeret, fuisse curatum.

XVII. Testantem quendam nuper audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quo Romam tenditur, navigaret, subito turbinibus exortis, extremum vitæ omnium fuisse discrimen. In quo cum quidam Ægyptius negotiator necdum Christianus, magna voce clamaverit, *Deus Martini eripe nos*: mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placidi æquoris quiete tenuisse.

XVIII. Lycontius² ex Vicariis vir fidelis, cum familiam illius lues extrema vexaret, & inauditæ calamitatis exemplo per totam domum corpora ægra procumberent, Martini per litteras imploravit auxilium. Quo tempore vir
beatus

¹ *Ad Pseudothyrum.*] In tribus hisce opusculis unicum hunc locum ex ingenio non eriam è libris correxi, ac mutavi. Cum enim in Lazio & quatuor Lovan. esset pseudophoram, quintus autem Laurent. duplicem afferret scripturam, nempe pseudoforum & pseudoriform, quod posterius item Trudon. ostendit: ausus sum penultima syllaba extrita scribere *pseudothyrum*, ipsa sententia idem postulante. Quam (ut ex Langio meo intellexi) secutus olim Aldus, fores monasterii, supposuit. Accedit, quod Orosium huic nostro ætate supparem eadem Græca voce usum videbam lib. VII. cap. 6. Quæ ramentum idem, ut hoc loco in manuscriptoris lib. depravata visitur, in pseudo-

cherum. Ammian. lib. 27. latentem posticam appellat, Horat. ad Torquatum, ex verbo fecit orationem, Atria, *inquit*, servantem postico falle clientem. *Giselin.*

² *Ex vicariis.*] Sic hoc dialog. cap. I. de Eucherio, more ejus seculi, quo eos qui ejusmodi muneribus, aut dignitatibus functi erant, ex præfecto, ex tribunis, ex consule, ex prætore, &c. appellabant, quomodo Rom. olim quaestorios viros, prætorios & consulares, nominabant, qui eos magistratus aliquando gessissent. Quin & posteriori ætate exconsules & exquaestores dicebant, ut ex Cod. Just. est discere, eadem ratione, qua eundem & pro consule & pro consulem nominabant. *Giselin.*

beatus rem esse promisit difficilem impetrari. Nam spiritu sentiebat, domum illam divino numine verberari: tamen non prius destitit septem totos dies, totidemque noctes orando & jejunando continuans, quam id quod exorandum receperat, impetraret. Mox ad eum Lycontius, divina expertus beneficia pervolavit, nuntians simul & agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. Centum etiam argenti libras obtulit, quas vir beatus nec respuit, nec recepit. Sed priusquam pondus illud monasterii limen attingeret, redimendis id captivis continuo deputavit. Et cum ei suggereretur à fratribus, ut aliquid ex eo in sumptum monasterii reservaret; omnibus enim augustum esse victum, multis deesse vestitum: *Nos, inquit, Ecclesia & pascat & vestiat, dummodo nihil nostris usibus quæsisse videamur.*

XIX. Succurrunt hoc loco illius viri magna miracula, quæ facilius admirari possumus, quam referre. Agnoscitis profecto quod dico: multa sunt illius quæ non queunt explicari. Veluti istud est, quod nescio an ita, ut gestum est, à nobis possit exponi. ¹ Quidam è fratribus (nomen non ignoratis: sed celanda persona est, ne sancto viro verecundiam fecerimus) quidam ergo cum ad fornaculam illius carbonum copiam reperisset, & admota sibi fellula divaricatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, continuo Martinus factam sacro tegmini sensit injuriam, magna voce proclamans: *Quis, inquit, nudato inguine nostrum incestat habitaculum?* Hoc ubi ille frater audivit, & ex conscientia quod increpabatur agnovit: continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

XX. Quodam itidem die dum in area, quæ parva admodum

¹ *Quidam è fratribus.*] Hæc duo, quæ sequuntur miracula, absunt à quinto libro Paulini. Ea autem Fortunatus iv. 19. 20. habet. Sextus autem liber mi-

raculorum Martini, complectitur ea quæ Severus non habet, quorum indiculum Paulinus à Perpetuo Episcopo Turonensi acceperat.

modum tabernaculum illius ambiebat in illo suo (quod nostis omnes) sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones in excelsa illa quæ monasterio supereminet, rupe consistere, inde alacres ac lætos vocem istiusmodi adhortationis emittere: *Heia te Briccio, Heia te Briccio*. Credo cernebant miserum eminus propinquantem, conscii quantam illi rabiem spiritus suscitassent. Nec mora, Briccio furibundus irrupit, ibi plenus insanix, evomuit in Martinum mille convicia. Objurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur qui nihil unquam ante clericatum (quippe qui in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, mancipia compararet. Nam jam illo tempore arguebatur à multis, non solum pueros barbaros, sed etiam puellas scitis vultibus coemisse. Quibus rebus infelicissimus infano felle commotus, & ut credo, præcipue dæmonum illorum agitatus instinctu, Martinum ita aggressus est, ut vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla infelicis amentiam per mitia verba cohiberet. Sed ita in eo nequam spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamvis vana admodum, mens subesset, trementibus labiis, incertoque vultu, decolor præ furore, rotabat verba peccati, se asserens sanctiorem: quippe qui à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas ipso Martino educante crevisset: Martinum vero & à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ actibus forduisse, & nunc per inanes superstitiones & phantasmata visionum ridicula prorsus inter deliramenta senuisse. Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ reticere melius est, acerbiora vomuisset, egressus tandem furore fatiato quasi qui se penitus vindicasset, rapidus ea qua parte venerat, recurrebat: cum interea, credo per Martini orationes, fugatis ab illius corde dæmonibus, reductus in pœnitentiam, mox revertitur, atque ad Martini se genua prosternit veniam poscens, fatetur errorem: nec sine dæmone se fuisse tandem

tandem sanior confitetur. Non erat apud Martinum labor iste difficilis, ut ignosceret supplicanti. Tunc & ipsi, & nobis omnibus sanctus exposuit, qualiter illum à dæmonibus vidisset agitari: se conviciis non moveri, quæ magis illi à quo essent effusa, nocuissent. Exinde cum idem Briccio multis apud eum magnisque criminibus persæpe premeretur, cogi non potuit¹ ut eum à Presbyterio submoveret, ne suam persequi videretur injuriam: illud sæpe commemorans, si Christus Judam passus est, cur ego non patiar Briccionem? Ad hæc Posthumianus? Audiatur, *inquit*, istud exemplum noster iste de proximo. Qui cum sit sapiens, immemor præsentium, immemor futurorum, si fuerit offensus, insanit, in sua se non habens potestate:² sævit in clericos, grassatur in laicos; totumque terrarum orbem in suam commovet ultionem: in qua per triennium jugiter dimicatione consistens, nec tempore, nec ratione sedatur. Dolenda hominis & miseranda conditio, etiamsi hac sola insanabilis mali peste premeretur. Verum ista ei patientiæ & tranquillitatis exempla referre sæpius Galle debueras, ut sciret irasci, & sciret ignoscere. Qui si istum ipsum breviter insertum sermonem meum in se prolatum forte cognoverit, sciat non magis ore inimici, quam amici animo me locutum: quia si fieri posset, optarem ut Martino potius Episcopo, quam Phalari tyranno similis diceretur. Sed istum, cujus commemoratio parum suavis est,

transea-

¹ *Ut eum à presbyterio submoveret.*] Hunc Briccionem sive Briccium Gregor. Turonensis narrat B. Martino Arcadii & Honorii anno 11. successisse, & eo munere annis 47. sanctissime, nonnullis tamen cum molestiis ac miseris obito, sepultum tandem fuisse in eadem basilica, quam B. Mart. vivus ædificaverat. Hist. l. 11. item l. x. Hujus tamen rei nullam à Severo factam esse mentionem, non possum satis demerari. *Giselin.*

² *Sævit in clericos, grassatur in laicos.*] Clerici apud Veteres à Laicis distincti, quod munus gerebant in Ecclesia publicum, quo distinguebantur ab iis, quibus non fuit cura Ecclesiæ. Deinde quia in pœnis ratio habebatur personarum; si clerici, majores erant; si laici, minores. Abusus ergo distinctionis est, ut populus æstimeretur prophanus, & clerici immunes fiant à civili gubernatione. *Perkinsius.*

transeamus, & ad Martinum nostrum Galle redeamus. Tum ego, cum jam adesse vesperum occiduo sole sentirem, *Dies, inquam, abiit, Posthumiane: surgendum est. Simul tam studiosis auctoribus cœna debetur.*

XXI. De Martino autem exspectare non debes, ut illa sit meta referendi. Latius ille diffunditur, quam ut ullo valeat sermone concludi. Ita interim de illo viro portabis Orienti. Sed dum recurris, diversasque regiones, loca, portus, insulas, urbesque præterlegis, Martini nomen & gloriam sparge per populos. In primis memento non præterire Campaniam, & si maxime cursus in devio sit, non tamen tibi tanti sint vel magnarum morarum ulla dispendia, quin illic adeas illustrem virum, ac toto laudatum orbe, Paullinum: illi, quæso te, primum sermonis nostri, quem vel hesterno confecimus, vel hodie diximus, volumen evolve: Illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum sacra viri laudes Roma cognoscat: sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totam etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non invidus gloriarum, sanctarumque in Christo virtutum piissimus æstimator, non abnuet præfulem nostrum cum suo Felice componere. Inde si forte ad Africam transfretabis, referes audita Carthagini: licet jampridem, ut ipse dixisti, virum noverit, tamen nunc præcipue de eo plura cognoscat, ne solum ibi Cyprianum martyrem suum, quamvis sancto illius sanguine consecrata, miretur. Jam si ad lævam, Achaiæ sinum paullulum devexus intraveris, sciat

I Non abnuet Præfulem.] Videtur expetiisse Severus, ut vitam Martini scriberet Paulinus Nolanus. Ac in ea opinione est Gregor. Turon. ac Venantius Fortunatus, lib. 1.

*— Fide pollens Paullinus & arte
Versibus explicuit Martini dogma magistri.*

Sed errant, qui vitam Martini à Pauli-

no Seniore scriptam putant. Junior enim quidam fuit, cuius extant versus de Martino. Quod ostendit Baronius ad A. ccccii. Præsul nomen summi in Ecclesia honoris, idem quod *πρωτοπρεσβυτερος*, Antistes, Pontifex summus. *Salmf.*

2 Ad lævam, Achaiæ sinum.] Corinthiacum sinum significat, qui Achaiæ ad lævam est. *Ciselin.*

I Solam.

sciat Corinthus, sciant Athenæ, non sapientio-rem in Academia Platonem, nec Socratem in carcere fortio-rem. Felicem quidem Græciam, quæ meruit audire Apostolum prædicantem: sed nequaquam à Christo Gallias derelictas, quibus donaverit habere Martinum. Cum vero ad Ægyptum usque perveneris, quanquam illa suorum sanctorum numero & virtutibus sit superba, tamen non dedignetur audire: quia illi, vel universæ Asiæ, in solo Martino Europa non cesserit.

XXII. Cæterum cum Hierosolymam inde petiturus ventis cursuum vela commiseris, negotium tibi nostri doloris injungo, ut si unquam illustris illius Ptolemaidis litus accesseris, sollicitus inquiras, ubi sit consepultus noster ille Pomponius: nec fastidias visitare ossa peregrina. Multas illic lacrymas, tam ex affectu tuo, quam ex nostris funde visceribus. Ac, licet inani munere, ¹ solum ipsum flore purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus. Dices tamen illi, sed non aspere, non acerbe, compatientis alloquio, non exprobrantis elogio: Quod si vel te quondam, vel me semper audire voluisset, & Martinum magis quam illum, quem nominare nolo, fuisset imitatus, nunquam à me tam crudeliter disparatus, ignoti pulveris regione tegeretur, naufragi sorte prædonis passus in medio mari mortem, & vix in extremo nactus littore sepulturam. Videant hoc opus suum, quicumque ex illius abscessu mihi nocere voluerunt: videant gloriam suam, & vel nunc adversum me grassari desinant vindicati. Hæc cum maxime flebili voce gemeremus, omnium lacrymis per nostra lamenta commotis, cum ² magna quidem Martini admiratione,

¹ Solum ipsum flore purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus.] Ethnicorum hic mos, ut notum. Qui & sepulcris coronas appendebant floridas, cujus ritus meminit Lucianus aliquoties, ut in Scythia, & *ὡς ἐν τῇ ἐπιμυσίᾳ*

συνόριον Christiani vero hoc non faciebant. Quo nomine etiam à paganis accusati. Cæcilius apud Minucium in Octavio: *Coronas sepulcris denegatis.*

² Magna quidem Martini admiratione.] Festum ejus ad xi. Novemb. in Fastos rela-

tione, sed non minore ex nostris fletibus dolore, discessum est.

relatum est. Qua die Christiani, turpe dictu, altera Bacchanalia vivunt, & anserina carne se faciunt. Cujus moris origo incerta est. Quæ communiter tradunt, id propterea fieri, quod anseres Martinum strepitu suo prodiderint, vel ei causa mortis, ex nimio esu anserinæ carnis fuerint; & alia hujus generis, mera commenta sunt, ut Magnus Vossius censet. Cujus opinio est (ut mihi Cl. Vir G. Andreas Richter perseripit) à Septentrionalibus populis, rusticana præsertim plebe, hanc festivitatem descendisse, cui avis illa inter præcipua mensæ fercula, sicut urbanis turdus vel perdix.

F I N I S.

